

Dansk informations- og kulturarbejde i udlandet

Betænkning afgivet af udvalget til rationalisering
og samordning af det statslige og statsunderstøttede
informations- og kulturarbejde i udlandet,
nedsat af udenrigsministeren den 2. april 1970

Indholdsfortegnelse

	Side
<i>Indledning:</i>	
Udvalgets nedsættelse og sammensætning	5
<i>Kapitel I:</i>	
Oplysnings- og kulturarbejdets baggrund og hidtidige udvikling	9
Udviklingen i Danmark	10
<i>Kapitel II:</i>	
Definition:	
Generel information	14
Det bilaterale og multilaterale kultursamarbejde	15
De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter.	16
<i>Kapitel III:</i>	
Målsætning:	
1. Generel information	18
2. Det bilaterale kultursamarbejde	20
3. De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter.	21
4. Samspil mellem de tre områder	21
<i>Kapitel IV:</i>	
Organisationsstrukturen i andre lande	22
<i>Kapitel V:</i>	
Den organisatoriske opbygning i Danmark	28
1. Basisorganisationerne	
a. Generel information	29
b. Kultursamarbejde	32
c. De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter.	35
2. Organer med særlige, afgrænsede opgaver inden for informations- og kulturarbejdet over for udlandet	35
3. Samordningsfunktionerne	41
<i>Kapitel VI:</i>	
Udlandsapparatet:	
1. Repræsentation i udlandet	43
a. Udenrigstjenesten	43
b. Det danske Selskabs udsendinge	45
c. Fællesnordisk repræsentation i udlandet	48
d. De udsendte lektorer.	48
e. De danske turistchefer i udlandet	49
2. Kultur- og informationscentre i udlandet	49
a. Danmarks Hus i Paris	50
b. Det danske Institut i Rom	51
<i>Kapitel VII:</i>	
Udvalgets konklusioner og forslag:	
1. Den organisatoriske opbygning i Danmark og udlandsapparatet . .	53
Udvalgets forslag	58
2. Samordningsfunktionerne	59
Udvalgets forslag	61
Bilag	63

Indledning.

Udvalgets nedsættelse og sammensætning

I 1950 afgav et under statsministeriet nedsat udvalg en første betænkning om samordning af det danske oplysningsarbejde i udlandet, der i 1951 førte til oprettelsen af det koordinerende organ »Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet.«

På baggrund af den overordentlig stærke udvikling af det internationale samkvem i de mellemliggende 20 år har der imidlertid med jævne mellemrum i den offentlige debat været rejst spørgsmål om den mest hensigtsmæssige organisation og samordning af oplysningsarbejdet om Danmark i udlandet.

Udenrigskommissionen af 24. marts 1957 rejste således spørgsmålet, hvorvidt oplysningsarbejdet i udlandet om danske forhold var en naturlig opgave for udenrigstjenesten, eller om dette arbejdsfelt snarere burde udskilles og henlægges til et privat organ. Kommissionens undersøgelser, bl. a. af organisationsstrukturen i vore nabolande, og høringer hos kompetente danske instanser, konkluderede derhen, at oplysningsarbejdet fortsat burde være henlagt under udenrigstjenesten, men at den nødvendige samordning med andre institutioner, virksomme på dette felt, burde yderligere udbygges for at undgå muligt dobbeltarbejde.

Forholdet mellem det eksportfremmende og kulturelle oplysningsarbejde i udlandet blev gjort til genstand for en undersøgelse af et i sommeren 1966 nedsat embedsmandsudvalg med departementschef Otto Müller, handelsministeriet, som formand. Udvalget anbefalede ud fra rent eksportfremmende og merkantile synspunkter, at kulturelle eller rent blikfangsbetonede indslag i arrangementer, der gennemføres med kommercielt sigte i udlandet, kunne finansieres med basis i de midler, der stilles til rådighed gennem Danmarks Erhvervsfond, samt berørte i denne sammenhæng de deraf flydende samordningsproblemer mellem de pågældende organer for henholdsvis eksportpropaganda og kulturelle aktiviteter. Det fremgik også af embedsmandsudvalgets redegørelse, at den kommercielle propaganda og den kulturelle oplysningsvirksomhed i udlandet af objektive årsager ikke i alle tilfælde kan foregå ud fra samme målsætning.

Efter samråd med administrationsrådet nedsatte udenrigsministeriet den 20. september 1966 et strukturudvalg, hvis opgave skulle være at gennemgå udenrigsministeriets sag- og ansvarsfordeling. I strukturudvalgets betænkning af 12. marts 1968 blev udenrigsministeri-

ets rolle med hensyn til informationsvirksomheden og Danmarks kulturpolitik over for udlandet gjort til genstand for undersøgelse i lyset af de senere års udvikling, og udvalget anbefalede, at disse områder i første række af bevillings- og rationaliseringsgrunde samt for at skabe større fleksibilitet, blev samlet i én afdeling, som det er tilfældet i en række andre lande. Udvalget kom endelig ind på samordningsproblemerne på dette område:

»Udenrigskommissionen af 1957 gik ikke nærmere ind på spørgsmålet om samordning af informationsvirksomheden i bredere forstand. Man finder dog i betænkningen en enkelt henvisning hertil, idet kommissionen anbefaler, at Det danske Selskabs aktivitet (som i ganske overvejende grad finansieres af statskassen) koordineres tættest muligt med udenrigsministeriets. Som situationen tegner sig i dag, er det ubestrideligt, at Det danske Selskab opgavemæssigt står i et vist konkurrenceforhold til udenrigsministeriet. Det hedder i Selskabets vedtægter, at dets formål er »i vekselvirkning med udlandet på sagligt og folkeligt grundlag at oplyse om Danmark, dets kultur- og samfundsliv.«

Det er alt i alt udvalgets opfattelse, at en grundigere undersøgelse af mulighederne for at opnå en tættere og mere sikkert virkende koordination mellem de involverede instanser er af aktuell interesse, i hvilken forbindelse man også her henviser til det foran oplyste om koordinationseffektiviteten i andre lande, særlig i Sverige. Selv har udvalget ikke foretaget nogen tilbundsgående undersøgelse af spørgsmålet, der ligger uden for kommissoriet, men det foreslås, at der i form af en udvalgsundersøgelse (eventuelt på initiativ af Administrationsrådet) foretages en gennemgang af hele problemet. Det eventuelle udvalg bør blandt sine medlemmer tælle repræsentanter for såvel udenrigsministeriet, finansministeriet, handelsministeriet, landbrugsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender, som for erhvervsorganisationerne, ligesom kulturlivet i videste forstand bør have lejlighed til at fremkomme med sine betragtninger.«

Foranlediget af denne passus i strukturudvalgets betænkning (side 61) rettede folketingets udvalg vedrørende rationalisering af statsadministrationen i skrivelse af 16. maj 1968 til arbejdsministeren som ansvarlig for rationalisering af administrationen spørgsmålet:

»Mener ministeren, at der bør være koordinering mellem udenrigsministeriet og de institutioner, der beskæftiger sig med »udenrigsarbejde«, jfr. den af udenrigsministeriets strukturudvalg afgivne betænkning af 12. marts 1968, side 61?«

Arbejdsministeren lod forespørgslen gå videre til udenrigsministeren, som i skrivelse af 10. juli 1968 afgav følgende svar:

»En nærmere samordning end hidtil mellem udenrigsministeriet og de institutioner, der beskæftiger sig med informationsarbejdet i udlandet, vil antagelig indebære ikke uvæsentlige fordele, navnlig i form af en mere hensigtsmæssig fordeling af de til rådighed værende midler. Det overvejes at lade et udvalg gennemgå problemet.«

Forinden havde folketingets finansudvalg i februar 1968 stillet udenrigsministeren spørgsmålet, om det ikke ville være rimeligt sammen med ministeren for kulturelle anliggender at drøfte mulighederne for at lade Det danske Selskab overgå fra kulturministeriets til udenrigsministeriets ressort, samt om ikke overlapperinger ville kunne undgås ved en sådan overflytning.

I »En kulturpolitisk redegørelse« afgivet af ministeriet for kulturelle anliggender som betænkning nr. 517 i januar 1969 hedder det bl. a.:

»Med hensyn til den organisatoriske form for det kulturelle samarbejde med andre lande er der forhold, der må rettes, først og fremmest for at skabe en bedre koordination og dermed større effektivitet. For tiden ligger arbejdet hos en række organer, der arbejder mere eller mindre uafhængigt af hinanden, og navnlig uden at et enkelt organ har fuldt overblik over, hvad der foregår. Det var for at få et sådant koordinerende organ, at man i 1951 oprettede Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet under statsministeriet. Det er ikke stedet her at foretage en bedømmelse af, i hvilket omfang opgaven er løst, men spørgsmålet trænger sig i hvert fald på. Man er i Samvirkerådet klar over, at der foreligger uløste opgaver, og man agter at tage spørgsmålet om en effektivisering af rådets virksomhed op til behandling. Udenrigsministeriets strukturudvalg af 1966 har i en betænkning fra i år anbefalet, at udenrigsministeriets kulturkontor og presse- og informationsafdeling slås sammen, og dette ville sikkert være en forbedring.

En ny strukturering af statens organer på området i det hele taget forudsætter en nøje undersøgelse af hele problemkredsen. Formålet med statens indsats inden for det generelle og kulturelle oplysningsarbejde må defineres, og de enkelte organers indsats nøje analyseres i lys heraf. En koncentration af arbejdet på færre steder fulgt af visse personale- og bevillingsmæssige forøgelse ville sikkert blive resultatet. Enkeltspørgsmål såsom kulturattachernes rolle må inddrages i undersøgelsen.«

Endelig bør det nævnes, at Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet i forlængelse af gennem nogen tid stedfundne overvejelser den 10. juni 1969 besluttede at indlede en rationalisering af sin virksomhed. Det herved fremkomne og blandt medlemsinstitutionerne indsamlede materiale er med Samvirkerådets indforståelse indgået i nærværende udvalgs arbejdsmateriale.

Med henblik på at besvare de af folketingets finansudvalg og folketingets udvalg vedrørende rationalisering af statsadministrationen stillede spørgsmål nedsatte udenrigsministeren efter aftale med ministeren for kulturelle anliggender i januar 1969 et embedsmandsudvalg med repræsentanter for de to ministerier.

Det pågældende embedsmandsudvalg konkluderede imidlertid i en Interimsrapport af 4. november 1969 til udenrigsministeren og ministeren for kulturelle anliggender, at spørgsmålet om Det danske Selskabs placering samt om koordinering af udenrigsministeriets og andre institutioners informations- og kulturarbejde i udlandet kun var enkelte sider af problematikken omkring en rationalisering og samordning af hele arbejdsområdet, i det omfang dette støttes af midler fra statskassen.

Baggrunden herfor var en erkendelse af, at der med hensyn til informationsvirksomhed i udlandet og kultursamarbejde mellem Danmark og andre lande i de seneste 10-15 år er sket en omfattende udvikling og samtidig en nyvurdering af arbejdets mål og indhold, der har ændret organisationsstrukturen og samtidig gjort området mindre overskueligt. Udvalget henstillede derfor, at arbejdet blev taget op i et udvalg på bredere basis, end det hidtidige udvalg havde mandat til.

I konsekvens heraf og efter forelæggelse på et ministermøde nedsatte udenrigsministeren den 2. april 1970 et udvidet udvalg med følgende sammensætning:

Formand:

fhv. minister, generaldirektør Hans Sølvhøj,

Statsministeriet:

departementschef Eigil Jørgensen,
suppleant: fuldmægtig Birger Sørensen,

Udenrigsministeriet:

udenrigsråd Sven Ebbesen,
udenrigsråd Per Groot,

Handelsministeriet:

fg. kontorchef P. Thorell (fritaget for beskikelsen 9. december 1970),
kontorchef Poul Assam, Danmarks Erhvervsfond,
suppleant: fuldmægtig Niels Nielsen,

Undervisningsministeriet:

kontorchef Egon Drostby,
suppleant: ekspeditionssekretær J. P. Ipsen,

Ministeriet for kulturelle anliggender:

kontorchef Erik Tjalve,
suppleant: ekspeditionssekretær Jørgen Harder Rasmussen,

Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet:

kontorchef Ole Hansen, statsministeriet,
suppleant: fuldmægtig Birger Sørensen,

Udvalgets sekretær:

kontorchef Richard Wagner Hansen, udenrigsministeriet.

Desuden har ekspeditionssekretær Herdis Steen, udenrigsministeriet, medvirket ved udvalgets sekretariatsforretninger.

Udover samvirkerådet dækker udvalget de statsinstitutioner, der er virksomme inden for udlandsinformationen i bredeste betydning, og som samtidig er ressortministerier for de institutioner, komiteer og selskaber, der modtager statslige midler til virksomhed inden for udlandsinformationen.

Udvalgets kommissorium er formuleret således i udenrigsministerens skrivelse af 2. april 1970:

1. at definere målsætningen for det statslige og statsunderstøttede informations- og kulturarbejde i udlandet,
2. at vurdere det igangværende informations-

- og kulturarbejde i udlandet ud fra denne målsætning,
3. at fremsætte eventuelle forslag til organisering af det fremtidige informations- og kulturarbejde i overensstemmelse med målsætningen.
- Udvalget har holdt 13 møder fordelt over 24 måneder.

København, marts 1972

Poul Assam

Per Groot

Hans Sølvhøj

(formand)

Egon Drostby

Ole Hansen

Erik Tjalve

Sven Ebbesen

Eigil Jørgensen

Richard Wagner Hansen

(sekretær)

Kapitel L

Oplysnings- og kulturarbejdets baggrund og hidtidige udvikling

Efterkrigstidens stærkt øgede samkvem over grænserne, det stadig voksende internationale samarbejde og staternes politisk-økonomiske afhængighed af hverandre har fremkaldt et øget behov nationerne imellem for oplysning om deres respektive samfundsforhold, politik, økonomi og kulturliv. Denne virksomhed på internationalt plan kan for så vidt sidestilles med den - ligeledes af den teknisk-sociologiske udvikling - nødvendiggjorte »kommunikation« i og imellem de enkelte samfundsled på nationalt plan.

I denne sammenhæng indgår ganske utvivlsomt motiver af nationalegoistisk art - ønsket om at »placere nationen på verdenskortet«, korrigere eventuelle vrangforestillinger i andre lande om politiske, økonomiske eller sociale forhold i det pågældende land, støtte eksportbestræbelserne gennem skabelsen af et fordelagtigt »image« af landet, dets produkter og befolkningens uddannelsesniveau og kvalitetsarbejde etc. Endelig sker der gennem oplysningsarbejdet på gensidighedsbasis en udveksling af kulturelle værdier og erfaringsmateriale - hvert enkelt land både »udsender« og »modtager« impulser — der er en nødvendig forudsætning for fremskridt i undervisning og videnskabelig forskning, ny inspiration i kulturlivet eller i den samfundskulturelle udvikling, som atter er en forudsætning for fortsat velstand og fremskridt i et samfund.

Medens der i det hele og store hersker enighed om dette arbejdes betydning, nationalt og mellemfolkeligt, har det imidlertid vist sig vanskeligere at finde frem til de mest hensigtsmæssige rammer, hvorigennem denne virksomhed kunne kanaliseres. I de fleste lande har man gennem de seneste år drøftet og undersøgt disse problemer, og man har eksperimenteret med de organisatoriske former og samordningsproblemer. Situationen i Danmark er i denne henseende langt fra usædvanlig.

Usikkerheden på det organisatoriske felt hænger sammen med, at oplysningsarbejdet i sit nuværende omfang er et relativt nyt fænomen.

vanskeligt at definere entydigt og med ret udflydende grænser og deraf følgende målsætning, der nu og da har forekommet diffus. Her til må føjes, at virkningerne af dette oplysningsarbejde som regel er svære at registrere og oftest først viser sig på længere sigt.

En anden årsag til usikkerheden på det organisatoriske felt har været diskussionen om informations- og kulturarbejdets placering i forhold til statsapparatet. Medens der har været almindelig enighed om, at denne mod udlandet rettede virksomhed var en national opgave, og at midlerne til opgavens løsning i et ret stort omfang måtte hvile på det offentlige, har det hyppigt været overvejet, hvorvidt man ikke stod sig ved at lade virksomheden kanalisere gennem et af staten uafhængigt organ. Fortællerne for en sådan løsning har herved hævdet, at statsapparatets befattning med sådanne opgaver ville give virksomheden karakter af »statspropaganda« (d. v. s. fremhævelse af det positive og fortielse af det negative) og et tungere og dyrere bureaukrati. Et uafhængigt organ, der ikke var belastet af allehånde politiske hensyn, skulle kunne manøvrere friere og opnå et højere »troværdighedsniveau« over for et udenlandsk publikum i kraft af den uafhængige status. Med denne filosofi som baggrund opstod i mellemkrigstiden og i årene umiddelbart efter anden verdenskrig institutioner som »The British Council«, »Svenska Institutet«, »Det danske Selskab«, »Goethe Institut« i Forbundsrepublikken Tyskland m. v. Graden af uafhængighed og status afveg dog fra land til land. Også i de østeuropæiske lande oprettedes i årene efter anden verdenskrig »institutter for kulturelle og venskabelige forbindelser med udlandet«, der jævnsides med venskabsforeninger i hvert fald formelt var udskilt af statsapparatet, formentlig ud fra samme filosofi som ovenfor beskrevet.

Udviklingen af de internationale forbindelser og massekommunikationsmidlerne er i de sidste 10-15 år imidlertid løbet så stærkt, de bilaterale forbindelser mellem landene er blevet så fagligt specialiserede og udbyggede, det multilaterale samarbejde gennem organisationer som UNESCO, Europarådet, OECD m. v. og en lang række andre samarbejdsformer på regebasis er blevet så omfattende, at det enkelte land har måttet finde passende løsninger for varetagelsen af en stor mængde nye opgaver. I det omfang man i det enkelte land har overdraget disse opgaver til et eksisterende

uafhængigt organ, har dette organ dermed gradvist ændret karakter, er blevet udvidet, »institutionaliseret« og er i nogle tilfælde endt som en departemental enhed. Har man omvendt overdraget opgaverne til andre instanser, der skønnedes mere centralt placeret for varetagelsen deraf, har udviklingen ført til, at de nævnte uafhængige organer har stagneret, fordi tyngdepunktet blev forskudt til andre institutioner og statsmidlerne prioriteret i overensstemmelse hermed. Eksempler på den førstnævnte udvikling er det norske kulturkontor, der oprindeligt havde en ret uafhængig stilling, men som nu er en integreret afdeling i det norske udenrigsministerium - eller »Svenska Institutet«, der i 1970 blev omdannet til en statslig stiftelse under det svenske utrikesdepartement. De store britiske og amerikanske informations- og kulturorganer arbejder både hjemme og i udlandet i den snævrere sammenhæng med statsadministrationen og er i realiteten en del deraf.

I Østeuropa har man kunnet iagttage en tilsvarende udvikling. Medens i Ungarn og Bulgarien de omtalte institutter har fået overdraget forbindelserne til udlandet og i denne egenskab arbejder som en art ministerier med udenrigstjenesten som »bisidder«, har man i 1957 i Polen ophævet det tilsvarende institut og lagt dets arbejdsområde ind under udenrigsministeriet. I Rumænien er der sket en tilsvarende udvikling, idet man dog har bibeholdt det oprindelige institut med mere begrænsede funktioner, væsentlig på hjemmefronten.

I visse lande har man eksperimenteret med et organisationsmonster, hvor kultur- og informationspolitikken udadtil og koordinationen af arbejdet er henlagt til udenrigsforvaltningen, medens den operative del (produktion af materiale, formidling i videste betydning) er henlagt til et uafhængigt organ. Ifølge de erfaringer, der er gjort i udlandet, indebærer et sådant system visse fordele: statsadministrationen frigøres for en mængde konkrete detailopgaver, og et uafhængigt organ vil lettere kunne supplere statslige tilskudsmidler med midler fra fonds og legater. Samme erfaringer synes dog også at vise, at forudsætningen for at lægge en rigtig og rationel politik på det her omhandlede område er den daglige og direkte indføring med de praktiske problemer i det operative led. Medmindre der er et klart hierarkisk forhold mellem de to led, har det imidlertid også vist sig, at »serviceorganerne« i ud-

præget grad har tendens til at udforme deres egen »policy«, medens det koordinerende, »policy«-skabende led selv bliver operativt, med deraf flydende dobbeltarbejde og kompetencestrid.

Til yderligere understregning af problematikken omkring organisationen af informations- og kulturarbejdet i udlandet bør det endelig fremhæves, at selv om man på et givet tidspunkt når frem til et fornuftigt organisations- og samordningsmønster, vil den hastige og stadig mere differentierede samfundsudvikling, den næsten eksplosive udvikling af teknologi og kommunikationsmedier, samt den rent geografiske udvidelse af kontaktfladerne med resten af verden bevirke, at det stadig hyppigere vil være nødvendigt at justere og vurdere de eksisterende organisations- og samordningsformer, således at de til stadighed er i overensstemmelse med tidens krav.

Udviklingen i Danmark

Informations- og kulturarbejdet over for udlandet er i Danmark vokset frem på typisk pragmatisk vis, enten gennem private initiativer eller gennem en udbygning af statsadministrationen, når der forelå en opgave, der fordrede rammer for en løsning.

Det første organ for udadrettet informationsvirksomhed var Udenrigsministeriets Pressebureau, stadfæstet ved lov den 30. juni 1919. Bureauets opgave var fra første færd både at være formidler mellem udenrigsministeriet og pressen og tjene som oplysningsbureau for Danmark i udlandet. Denne sidste funktion kom i de følgende årtier til at spille en stadig større rolle, ikke mindst i forbindelse med de allerede fra bureauets start udsendte presseattachéer til de vigtigste stormagters hovedstæder.

Ved sammenslutning af to tidligere foreninger stiftedes den 30. januar 1923 »Turistforeningen for Danmark« for at udvikle turismen og fremmedbesøget i Danmark. Foreningen ophævedes den 6. juni 1967 og blev erstattet af Danmarks Turistråd, en institution under handelsministeriets ressort, og hvis virke baseres på midler fra statskassen. Det hedder i rådets vedtægter, at »Turistrådets virksomhed tilrettelægges således, at den bedst muligt støtter og supplerer de bestræbelser, der af danske myndigheder, erhverv, institutioner m. v. udøves for at udbrede kendskabet til Danmark og fremme almindelige danske erhvervsinteresser«.

1 mellemkrigstiden opstod desuden på baggrund af bestræbelserne for international forståelse og samarbejde en række ideelt prægede initiativer som oprettelsen i 1921 af Den internationale Højskole i Helsingør ved forstander Peter Manniche, hvis betydning for kulturelt samarbejde med udlandet bør fremhæves - ligeledes fortjener oprettelsen i 1927 af Komiteen til udbredelse af kendskabet til Danmark i udlandet på initiativ af tidligere lektor Ingeborg Stemann at nævnes. Komiteens indsats har først og fremmest bestået i at etablere årlige sommerkurser i dansk sprog og kultur for udlændinge i København.

Vigtige indslag i Danmarks udlandsinformation i mellemkrigstiden var deltagelsen i verdensudstillingerne i Bruxelles (1935). Paris (1937) og New York (1939) og den rolle »Komiteen for udstillinger i udlandet«, oprettet i 1909, allerede da længe havde spillet som rådgivende institution for regeringen og danske erhverv ved deltagelse i udstillinger i udlandet og ved organisationen af sådanne.

Med henblik på at varetage de interesser, der knytter sig til undervisningen i dansk sprog og litteratur ved udenlandske universiteter, og rådgive med hensyn til udvælgelse af kandidater til danske lektorater i udlandet nedsattes i 1937 et særligt Lektoratsudvalg under undervisningsministeriet (senere overflyttet til ministeriet for kulturelle anliggender).

På initiativ af tidligere lektor i Polen, magister Folmer Wisti, stiftedes den 27. juni 1940 »Det danske Selskab« for oplysning om Danmark og kulturelt samvirke med andre nationer. Selskabet, der er en selvejende institution med statsstøtte, har ifølge sine vedtægter til formål »i vekselvirkning med udlandet på sagligt og folkeligt grundlag at oplyse om Danmark, dets kultur og samfundsliv«. Efter anden verdenskrigs afslutning og på basis af årlige statsbevillinger kunne Det danske Selskab placere en række kulturudsendinge i Vesteuropa (og i en vis periode tillige i USA), fortrinsvis i store provinsbyer og vigtige erhvervs- og kulturcentre i de pågældende lande. Selskabet havde endvidere, på grundlag af indsamlede midler fra fonds, erhvervsvirksomheder og lokaladministrationen, fremstillet et omfattende informationsmateriale (publikationer, musik- og sprogplader m. v.), der stod til udsendingenes rådighed. Selskabet har udfoldet en ganske betydelig virksomhed på et bredt felt gennem sin publikations- og kursus- samt studierejse-

virksomhed og udsendingenes virke i de respektive lande.

Udviklingen af de internationale forbindelser efter anden verdenskrigs afslutning rejste i det hele taget spørgsmålet om en større indsats fra dansk side i udlandsinformationen og om et bredere samarbejde med andre lande med sigte på at forbedre kendskabet til de respektive kultur- og samfundsforhold. Forud for og i forbindelse med starten af fremmedsprogede udsendelser over Danmarks Radios kortbølgesender i 1948/49 (på initiativ af Radiokommissionen er de fremmedsprogede kortbølgeudsendelser atter standset pr. 1. januar 1970, fordi lyterantallet af tekniske årsager ikke stod i rimeligt forhold til udgifterne), udkastede daværende radiorådsformand Julius Bomholt tanken om nedsættelse af et Fællesråd til udbredelse af kendskabet i udlandet til dansk kultur, navnlig inden for musik og litteratur. Resultatet af disse overvejelser og et almindeligt indtryk af, at der efterhånden var behov for en bedre samordning af initiativer og institutioner på det omhandlede felt, foranledigede daværende statsminister Hans Hedtoft til at nedsætte et udvalg med koordinering af oplysningsarbejdet i udlandet for øje. Udvalget anbefalede oprettelsen af et organ, der kunne sikre samarbejdet og en rationel fordeling af arbejdsopgaverne, men var samtidig af den opfattelse, at en egentlig administrativ overbygning med kompetence til at gribe ind med påbud eller forbud over for kredsen af institutioner ikke var påkrævet. På denne baggrund blev »Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet« oprettet i 1951. Rådet, der blev placeret under statsministeriet, skulle samordne de enkelte institutioners initiativer over for udlandet på grundlag af institutionernes årsplanlægning. Endvidere kunne rådet forestå sådanne opgaver, som hver enkelt institution ikke økonomisk magtede alene, især produktion af større værker på fremmede sprog om dansk kultur.

Samvirkerådet, og det under dette fungerende Litteraturudvalg, forestod da også i de følgende år udgivelsen af en række betydelige og værdifulde værker om dansk litteratur og kunst på fremmede sprog. Disse distribueredes gennem medlemsinstitutionerne. Herudover viste en effektiv koordinering og arbejdsdeling sig imidlertid vanskelig, vel i første række fordi rådet ikke havde fået tillagt beføjelser, administrativt eller finansielt, til at påbyde en bestemt arbejdsdeling eller opgavefordeling, men måske

også fordi visse opgaver på det heromhandlede område i de forløbne år skiftede karakter og blev varetaget af organer, som ikke fandtes i Samvirkerådets medlemskreds.

I Samvirkerådets forretningsudvalg indgik fra første begyndelse centrale institutioner og organer for oplysnings- og kulturarbejde i udlandet: udenrigsministeriets pressebureau (nu: presse- og kulturafdeling), Det danske Selskab, Statsradiofonien (nu: Danmarks Radio), Turistforeningen for Danmark (nu: Danmarks Turistråd), Komiteen for udstillinger i udlandet. Disse og en række andre institutioner spiller naturligvis fortsat en vigtig rolle i udlandsinformationen. Den stærke udvikling i de internationale forbindelser og den deraf følgende udvidelse og differentiering af begrebet informations- og kulturarbejde i løbet af navnlig 1960'erne har imidlertid ændret de forudsætninger, hvorunder strukturen blev analyseret omkring 1950.

En af årsagerne hertil har ganske utvivlsomt været væksten i det multilaterale samarbejde gennem organisationer som UNESCO, OECD og Europarådets komité for kulturelt samarbejde, som for alvor tog fart i løbet af 1950'erne. Gennem disse og andre organer blev der taget nye spørgsmål op om samarbejde ikke blot af videnskabelig karakter (CERN, ESRO etc.), men også spørgsmål om pædagogisk og samfundskulturelt samarbejde. En milepæl - og ikke blot af symbolsk karakter — i denne nye udvikling blev undertegnelsen den 19. december 1954 i Paris af Den europæiske Kulturkonvention af regeringerne for Europarådets medlemslande (senere også tiltrådt af bl. a. Schweiz, Østrig og Spanien m. fl.). Medlemslandene opfordres i denne fælles konvention til ikke blot at udvikle samarbejdet gennem tosidede kulturaftaler, men også at udvikle en politik for fælles handling med henblik på at bevare og videreudvikle den europæiske kultur bl. a. gennem fremme af studiet af medlemslandenes sprog, historie og samfundskultur, og ved fremme af fri bevægelighed for personer og kulturværdier.

Gennem denne tilskyndelse til et tættere samarbejde mellem europæiske lande af samme kulturkreds udvikledes ikke blot det multilaterale samarbejde gennem Europarådets ekspertkomité for kulturelle spørgsmål og en række fælleseuropæiske udvalg, møder og begivenheder, men de allerede eksisterende bilaterale kontakter mellem de vesteuropæiske lande fik

herigennem et hidtil uset opsving på en lang række områder som udveksling af stipendiater, professor-, lærer- og skoleudvekslinger, ungdomsudvekslinger og samarbejde på de kunstneriske, litterære, pædagogiske og samfundskulturelle områder. Forhandlinger om disse spørgsmål fandt i reglen sted på embedsmandsniveau med deltagelse af eksperter og repræsentanter for de omhandlede områder.

Formidlingen af disse mange opgaver indadtil i Danmark og deltagelse i forhandlingerne udadtil, samt omfattende faglig oplysningsvirksomhed og det nordiske sagområde gav fra omkring 1955 undervisningsministeriet og, fra dets oprettelse i 1961, også ministeriet for kulturelle anliggender anledning til at oprette særlige administrative enheder i de to ministerier til varetagelse af disse opgaver.

Som en udløber af mønstret for bilateralt kultursamarbejde inden for Europarådsmedlemmernes kreds og som et betydningsfuldt bidrag til de påbegyndte afspændingsbestræbelser mellem ost og vest udvikledes fra 1960'ernes begyndelse Danmarks kulturkontakter med lande i Vest- og Osteuropa ganske betydeligt gennem indgåelse af aftaler om kulturelt, undervisningsmæssigt og videnskabeligt samarbejde.

Da hele dette samarbejde, som vedrører vort almindelige forhold til udlandet, selsagt indebærer udenrigspolitiske aspekter, har udenrigsministeriet - gennem sin politisk-juridiske afdeling - været inddraget deri. I erkendelse af, at de kulturpolitiske spørgsmål efterhånden har fået en voksende betydning i det internationale samkvem og i udenrigspolitikken, blev imidlertid i udenrigsministeriet ved en strukturændring disse sagområder overflyttet fra den politisk-juridiske afdeling til en i 1971 reorganiseret presse- og kulturafdeling, idet en koncentration af kultursager og informationsarbejde - også ifølge erfaringer fra andre lande - har vist sig at indebære en betydelig rationalisering af arbejdet med begge sagområder, der har betydelige berøringspunkter, og som betjener sig af de samme medier. Afdelingen virker i de kulturelle sager i snævrere samarbejde med de to nævnte ressortministerier.

I samme periode er der sket en udvikling af det internationale økonomiske samarbejde i hidtil uset omfang, de europæiske markedsdannelser er opstået, og Danmarks erhvervsstruktur har undergået fundamentale ændringer. Hele denne udvikling har fremkaldt et øget

krav om det offentliges støtte til eksportbestræbelserne. Det er i stigende grad erkendt, at oplysningsarbejde om Danmark uden for landets grænser, uanset arbejdets primære sigte, må formodes på længere sigt også at have eksportfremmende virkning gennem udbredelsen af kendskabet til Danmark og dansk formåen og således kan siges at have karakter af indirekte støtte til eksportarbejdet.

Udenrigskommissionen af 1957 beskæftigede sig indgående med udenrigstjenestens opgaver af eksportfremmende karakter, både hvad angår den egentlige erhvervstjenestes opgaver og med hensyn til informationstjenestens rolle i denne sammenhæng. Kommissionen anbefalede således:

»at der sker en vis forskydning af presse- og oplysningstjenestens målsætning, således at vægten i højere grad end hidtil lægges på den del af arbejdet, der tager sigte på at oplyse udlandet om dansk erhvervsliv i almindelighed og derved medvirker til at skabe et gunstigt klima for dansk eksport.«

I konsekvens heraf udvikledes der i løbet af 1960'erne et særdeles intimt samarbejde inden for udenrigsministeriet mellem dets erhvervs-kontor (fra 1971 handelsafdelingen), hvis informationsindsats dels består i kampagnevirksomhed, dels i publicitet med klart kommercielt sigte, og ministeriets presse- og informationsafdeling.

Intensiveringen af det eksportfremmende arbejde har givet anledning til nye samarbejdsstrukturer, i første række gennem oprettelsen i 1960 af Danmarks Erhvervsfond, der yder den direkte støtte fra statens side til eksportens fremme. Tilskud fra fonden til dette formål gives af handelsministeriet på grundlag af indstillinger fra et under ministeriet nedsat rådgivende udvalg vedrørende eksportfremmende foranstaltninger (Eksportfremmeudvalget). Dette udvalg består af repræsentanter fra de interesserede ministerier, Komiteen for udstillinger i udlandet, erhvervsorganisationerne m.fl. I 1967 udvidedes medlemskredsen med repræsentanter for ministeriet for kulturelle anliggender og Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet efter forslag fra det i indledningen nævnte i 1966 nedsatte embedsmandsudvalg. Et underudvalg – »kampagneudvalget« - tager sig af planlægning og koordinering af salgs- og publicitetsfremstød i udlandet i form af »danske uger«, stormagasinkampagner m.v. Ved gennemførelsen af arrangementer

i udlandet til støtte for eksportarbejdet kan alle egnede former for informationsmedier, samt i det omfang det er formålstjenligt, også kulturelle manifestationer inddrages gennem samarbejde mellem udenrigsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender, undervisningsministeriet og andre fagministerier, samt danske kulturinstitutioner.

Siden det statsministerielle udvalg, der førte til skabelsen af Samvirkerådet for ca. 20 år siden, foretog en analyse af organisationen af det danske informations- og kulturarbejde i udlandet, er der således ved udviklingens lov sket ganske væsentlige forskydninger i denne virksomheds struktur. Arbejdets omfang er vokset og specialiseret i takt med det stigende internationale samarbejde og vort eget samfunds udvikling, arbejdet har fået en mere kompleks og faglig karakter, og statens rolle som finansieringskilde og igangsætter er blevet mere prægnant. Udviklingen uden for vore grænser har sat sit præg på forskydningerne i organisationsmønstret, der imidlertid selvsagt også kan have rod i interne forhold.

Der er derfor et påtrængende behov for en grundig undersøgelse af organisationsstrukturen og samordningsfunktionerne inden for dette vidtspændende område.

En sådan undersøgelse fordrer imidlertid en klar definition af begrebsindholdet samt af målsætningen for arbejdet, såvel med henblik på indhold som på form.

Kapitel II. Definition

Selve begrebet »informations- og kulturarbejde i udlandet« er ikke entydigt. I den løbende debat anvendes derfor også forskellige terminologier i flæng såsom »at vise Danmarks ansigt i udlandet«, »at sælge Danmark«, »kulturpropaganda«. Ud fra uklare forestillinger om begrebernes indhold kan man imidlertid let komme til at drage fejlagtige slutninger med hensyn til arbejdets opbygning og udførelse.

Det statsministerielle udvalg om samordning af oplysningsarbejdet i udlandet tog i sin betænkning fra 1950 ikke spørgsmålet op om nøj-

ere definition af begrebsindholdet. Dette hang formentlig sammen med, at arbejdet dengang ikke var så vidtforgrenet som tilfældet er i dag, hvor man desuden har et betydeligt større erfaringsgrundlag.

I betænkning nr. 517 »En kulturpolitisk redegørelse« afgivet af ministeriet for kulturelle anliggender i 1969 gives der følgende analyse af begrebsindholdet (pag. 223):

»De fleste lande er engageret i kulturelt samarbejde med andre lande. Dette samarbejde har to hovedformål. Det ene er at hjembringe vigtige kunstneriske og kulturelle ytringer og indtryk fra udlandet til inspiration for og påvirkning af den hjemlige udvikling og til glæde for det hjemlige interesserede publikum. Det andet er at præsentere den nationale kunst og kultur i udlandet til diskussion, bedømmelse og sammenligning. Dette er området for det kulturelle samarbejde i snævrere forstand, og det er erfaringen, at disse formål bedst nås i et gensidigt samarbejde mellem landene to og to, typisk inden for en kulturaftale.

Alle lande driver også informationsvirksomhed i andre lande. Denne virksomhed er vidt forgrenet, men har to i teorien adskilte hovedformål, nemlig det almene at placere landet i andre landes bevidsthed og det kommercielle at fremme landets eksportinteresser

Til dette meget skematiske billede af to forskellige former for international kontakt, det gensidige kulturelle samarbejde mellem to lande og den mere ensidige informationsvirksomhed fra land til land, må føjes, at kunst og kultur indgår som betydningsfulde områder i både den almene og den kommercielle informationsvirksomhed. Dette giver disse områder en meget fremtrædende plads i forbindelserne mellem landene.«

Ovenstående, der naturligvis er formuleret ud fra kulturpolitiske forudsætninger, giver imidlertid en klar antydning af begrebsindholdets nuancerede karakter. Det bør i denne sammenhæng stærkt præciseres, at udtrykket »kulturelt samarbejde med andre lande« ikke blot indbefatter kunst og kultur i gængs betydning, men i højeste grad også undervisningsfagligt, videnskabeligt og pædagogisk samarbejde i alle dets ytringer. Ikke mindst på det undervisningsmæssige og videnskabelige område er der på internationalt plan sket en overordentlig betydningsfuld udvikling i de seneste 20 år, især

på det multilaterale plan som f. eks. gennem UNESCO, Europarådet, OECD m. v., men også på det bilaterale (tosidede) plan mellem de enkelte lande. Når der i det følgende tales om »kulturelt samarbejde« eller »kulturudveksling«, ligger der således i ordene, at samarbejdet eller udvekslingen omfatter alle disse områder.

På baggrund af konklusioner fra tilsvarende analyser i udlandet, bl. a. i Sverige, er det udvalgets opfattelse, at begrebet »informations- og kulturarbejde i udlandet« dækker følgende tre hovedaspekter: 1. *Den generelle jørmålsbestemte information*, der i saglig og aktuel form skal projicere Danmark og det danske samfund i bredeste betydning over for udlandet. 2. *Det bilaterale og multilaterale kultursamarbejde*, der hviler på gensidighed, er et led i det mellemfolkelige samarbejde og en bestanddel af vore forbindelser med andre lande på linie med de politiske og de økonomiske forbindelser. 3. *De eksportfremmende og turishvervende aktiviteter*, der primært har en valuta-skabende funktion, skal fremme kendskabet til dansk produktion, danske produkter og Danmark som turistland, men derigennem tillige bidrager til at tegne et billede af Danmark i udlandets bevidsthed.

Det følger af udvalgets kommissorium, at der her kun er tale om offentlige - statslige eller statsstøttede - institutioners og organers indsats på disse områder.

Generel information

kan defineres som: bestræbelserne for på nationalt grundlag og helt eller delvis ved offentlige midler at tegne et billede af Danmark og danske forhold over for omverdenen. Denne informationsvirksomhed dækker i princippet alle sider af dansk samfundsliv - politik, økonomi, handel, sociale forhold, undervisning, videnskab, kunst, kultur og livsform i videste betydning - og har til formål at placere Danmark og danske synspunkter i udlandets bevidsthed samt skabe forståelse og interesse herfor i den udenlandske befolkning.

I alle lande bærer man som bekendt rundt på forestillinger om andre lande og folk. Jo nærmere man står hinanden, geografisk og kulturelt, jo mere individualiserede er forestillingerne om det andet lands befolkning og forhold. Er afstanden mellem to lande blot en smule større, geografisk og kulturelt, og selv

når forbindelserne er mangeartede og kontinuerlige, konstaterer man ofte et bemærkelsesværdigt ukendskab til det andet land og dets forhold. Endvidere har de forestillinger, man i et land gør sig om et andet lands forhold og befolkning, tendens til at blive stereotype og forældede trods forbedrede lærebøger og massemediernes indflydelse. Sådanne tendenser kan naturligvis være farlige både ud fra politiske og kommercielle synspunkter. Kendt er, hvorledes en nylig gennemført analyse af englændernes opfattelse af vore og andre nationers egenskaber afslørede, at briterne anså danske landbrugsprodukter for udmærkede, medens analysen efterlod tvivl om briternes syn på danske industrivarer. Tilsvarende kan verdenspressens omtale af kontroversielle forhold med relation til Danmark meget let skabe vrangforestillinger i en befolkning, hvis kendskab til vort land iøvrigt er begrænset og unuanceret.

Informationsvirksomheden har derfor både et generelt sigte, baseret på en kontinuerlig og langsigtet indsats, og samtidig kan den også i konkrete tilfælde have mere kortsigtede opgaver med henblik på at tjene nationale kommercielle eller politiske interesser. Udfaldet af den kortsigtede informationsindsats er imidlertid i et vist omfang afhængig af, at det allerede er lykkedes gennem en langfristet og kontinuerlig informationsindsats - herunder ikke mindst gennem veletablerede personlige kontakter — at bibringe udlandets befolkninger et bredere og nuancere: billede af danske forhold i almindelighed.

I princippet har informationsvirksomheden til opgave at projicere billedet af Danmark ud til hele verden, men den naturlige begrænsning i organisationsapparatet og pengemidlerne tvinger til en prioritering af opgaverne i overensstemmelse med danske politiske, kommercielle og kulturelle interesser. Denne prioritering kan *informationspolitisk* ske på to planer: 1. *det geografiske plan* (den eller de regioner af verden, hvor danske kommercielle eller politiske interesser tilsiger en særlig kraftig indsats, kontinuerligt eller over en afgrænset periode), 2. *det sociologiske plan* (omfanget og karakteren af modtagergrupper, analyse af disse og deres værdi som »multiplikatorer«, d. v. s. at man gennem udenlandske formidlere (journalister, videnskabsmænd, pædagoger, skribenter etc.) dirigerer informationen således, at den går videre til så mange som muligt. Endelig må der

ske en prioritering i valget af *informationsmedier*, hvis hovedformer er 1. *trykt materiale* (publikationer), 2. *udstillinger*, 3. *film og andre audiovisuelle midler*, 4. *besøg fra udlandet til Danmark og omvendt* med nærmere defineret formål. Informationsvirksomheden udtrykker sig ved disse medier og gennem den virksomhed, der udfoldes af danske i udlandet stationerede repræsentanter.

Det bilaterale og multilaterale kultursamarbejde

Begrebet »dansk kulturarbejde i udlandet« er som tidligere berørt ikke entydigt. Det omfatter dels det informationsarbejde om dansk kultur, der er en del af den generelle informationsindsats, dels vore kulturelle, undervisningsmæssige, videnskabelige forbindelser med omverdenen og er da at definere som en »two-way traffic«, en kulturel vekselvirkning mellem Danmark og udlandet, som er en bestanddel af vore generelle forbindelser med andre lande.

Det første aspekt har længe været det fremherskende. Det lå til grund for det statsministerielle udvalgs analyse af området omkring 1950, og det ligger stadig til grund for de fleste stormagters »kulturpropaganda« i udlandet. Der har imidlertid i de seneste år, navnlig i Holland og Forbundsrepublikken Tyskland, fundet en interessant diskussion sted med udgangspunkt i den opfattelse,

»at det er en forældet ideologi at ville udnytte kulturpolitisk udfoldelse til egen national prestige. Opgaven i dag må være et samarbejde om en gensidig udveksling, under hvilken enhver diskret og stilfærdigt giver et billede af sig selv, og et sådan kulturelt samarbejde realiseres muligvis slet ikke bedst på nationalt (d. v. s. nationalegoistisk) grundlag, men gennem gensidige forbindelser på lige vilkår . . . «

Helge Knudsen: Tråde ud i verden, København 1970 pag. 101).

Denne filosofi er for så vidt ikke af ny dato, men er blot blevet en mere bevidst politik. Der har altid været kulturelle forbindelser mellem landene på privat basis, og de vigtigste og afgørende led i disse forbindelser vil forsat være de personlige initiativer. Det danske Selskab var vel i Danmark den første institution, der så betydningen af den kulturelle vekselvirkning, men har kun haft begrænsede rammer og midler til at gennemføre den. Fra statslig dansk

side var man - måske længere end i de fleste andre lande - tilbageholdende over for officielle initiativer på dette felt. Virkningerne bl. a. af det multilaterale kultursamarbejde og de øgede kontakter med Østeuropa samt den almindelige udvikling af det internationale samarbejde har imidlertid ændret denne indstilling, herunder gennem kulturpolitikens stigende betydning i international politik. Det ses tydeligst i forholdet til Østeuropa, hvormed kultursamarbejdet i de seneste år har skabt en af forudsætningerne for fredeligt samkvem mellem lande med forskellige samfundssystemer, og dette har utvivlsomt bidraget til øget afspænding på længere sigt. De kulturpolitiske aspekter vil under alle omstændigheder i de kommende 10-20 år blive fremtrædende i vort forhold til Vesteuropa. Det stigende samarbejde vil skærpe ikke mindst de mindre landes trang til og muligheder for at hævde deres nationale identitet i samspillet med andre nationer, og en vis gensidighed og et samarbejde på lige fod f. eks. gennem kulturaftaler vil nok være i de mindre landes interesse. I et tættere sammenknyttet Vesteuropa vil kulturpolitikken også komme til at spille en væsentlig rolle i udenrigspolitisk henseende.

De stigende kontakter med udviklingslandene vil endelig på basis af den danske tekniske udviklingsbistand afføde et gensidigt ønske om kulturel vekselvirkning, der vil kunne medvirke til at skabe en større balance i det gensidige forhold, hvor udviklingslandene hidtil har været den modtagende og kun sjældent den ydende part. Hertil kommer et frugtbart grundlag for en sådan vekselvirkning gennem den stigende interesse i vort land for ikke-europæiske kulturformer og studier af disse. I udviklingslandene er der af naturlige grunde et udtrykt ønske om, at et sådant kultursamarbejde finder sted på lige fod.

Erfaringerne herhjemme og i udlandet har vist, at de muligheder for at uddybe forbindelserne med et fremmed land, som skabes gennem bilaterale kulturaftaler, udnyttes i høj grad. Aftalerne skaber lige og afbalancerede vilkår for samarbejdet, danner en rationel økonomisk ramme (udgifterne deles mellem de to parter, medens man ved traditionel ensidig kulturpropaganda må betale det hele selv) og sikrer en betydelig kontinuitet i kultursamarbejdet. Selve aftalerne indeholder almindelige retningslinier for samarbejde inden for undervisning, kultur, videnskab etc., og denne generelle

ramme konkretiseres i regelen gennem to- eller treårige samarbejdsprogrammer, der tilrettelægges ved periodiske møder mellem særligt udpegede repræsentanter fra de pågældende to lande.

At den øgede kulturudveksling i særlig grad har fundet sted inden for rammerne af bilaterale aftaler om kulturelt samarbejde, og ikke overlades til udelukkende at forløbe af sig selv og udelukkende ad private kanaler, er også udtryk for et politisk ønske om og en faglig nødvendighed af dels at forstærke udviklingen, dels at skabe en kontinuitet i forbindelserne med andre lande, hvor disse forbindelser hidtil har været præget af mere sporadiske kontakter, ofte beroende på tilfældige kredses særlige interesser. Dette er på ingen måde udtryk for manglende erkendelse af private kredses yderst fortjenstfulde indsats i kulturformidlingen. Den er fortsat en vigtig forudsætning. Den officielle indsats tjener til at supplere disse private forbindelser ved at forstærke dem eller udvide dem, samt ved at skabe egnede rammer, herunder finansiel støtte, for kanaliseringen af kultur- og erfaringsudvekslingen. Iøvrigt spiller det en rolle, at adskillige lande enten af forfatningsmæssige grunde eller som følge af deres udviklingsstade ikke ser sig i stand til at etablere en kulturudveksling med udlandet uden statslig medvirken i det enkelte tilfælde.

Kultursamarbejdet med udlandet er således af en anden karakter end det generelle informationsarbejde, ikke blot i kraft af gensidighedsprincippet, men også fordi hovedformålet - at udveksle erfaringer, impulser og ideer uden egentlige nationale prestige hensyn - ikke altid er identisk med den generelle informationsvirksomheds primære formål. De to former for kontakt med omverdenen er dog indholdsmæssigt knyttet til hverandre og anvender i vidt omfang de samme medier, hvorfor det er hensigtsmæssigt, at der foreligger et snævert samarbejde.

De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter

De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter er direkte valutaskabende faktorer og har til opgave at hverve kunder til danske produkter (og tjenesteydelser) samt turister til Danmark.

Både i eksportfremmearbejdet og i turistpro-

pagandaen tages der moderne salgs- og reklamemetoder i brug, jfr. slogans som »Danish means Quality«, »Prima, Prima aus Dänemark«, »It's Danish, it's Good«, »Wonderful Copenhagen«, »Denmark for Food, Fun and Fairy Tales« etc., og indsatsen må nødvendigvis - ved siden af praktisk kontaktfremstilling og information - have karakteren af propaganda.

Begge virksomhedsområder udfolder imidlertid samtidig en betydelig og ofte meget slagkraftig informationsindsats om Danmark i almindelighed. Det gælder f. eks. ved eksportkampagner og varehusfremstød i udlandet, selv om den almene informationsindsats i disse tilfælde ikke er det primære formål. Tilsvarende - og måske endnu mere direkte - er Turistrådets og dets udlandsrepræsentanters virke et meget betydeligt bidrag til udbredelsen af kendskabet til Danmark og danske forhold i almindelighed i udlandet. Denne indsats er vel rent definitorisk at betragte som en bivirksomhed i forhold til det primære hverveformål, men næsten al turistmæssig information har et kulturelt eller generelt informatorisk islæt.

Ligesom der således eksisterer en snæver forbindelse mellem generel information og eksportfremmende samt turisthvervende virksomhed, er der også en vekselvirkning mellem kulturformidling og eksportbestræbelser, beroende på den indre årsagssammenhæng mellem kulturelt, uddannelsesmæssigt og videnskabeligt niveau og produktionsformåen. Når danske møbler og dansk design præsenteres i udlandet, er disse produkter tillige vidnesbyrd om en dansk arkitekt- og håndværkertradition. Tilsvarende har f. eks. dansk landbrugs høje og ensartede kvalitets- og effektivitetsniveau skabt stor respekt og interesse i udlandet for den til grund herfor liggende danske videnskabelige forskning, for landbrugsuddannelsen, konsulenttjenesten og den bagved liggende folkeoplysningstradition. Omvendt kan dansk forskning eller danske kulturelle frembringelser i kontakten med udlandet give direkte anledning til nye eksportmuligheder.

Dette samspil mellem kulturelt niveau og eksportformåen er efterhånden erkendt i de fleste lande. Frankrig, der stedse har sat mange kræfter og pengemidler ind på udbredelse af kendskabet til fransk kultur i udlandet, har i de seneste år flyttet en del af vægten i sit kulturelle oplysningsarbejde og i kultursamarbejdet med andre lande over på videnskab og teknologi.

Formålet hermed er at bibringe udlandet kendskab til fransk kunsten på områder, der måske hidtil har været mindre påagtede i udlandets billede af Frankrig end de traditionelle områder som litteratur, kunst etc., herunder i den hensigt at placere Frankrig internationalt i den teknologiske og videnskabelige udvikling, samt indirekte dermed at styrke tilliden til fransk produktion og fremme dennes afsætning i udlandet.

Vekselvirkningen mellem kulturelt niveau og eksportformåen har man gennem det sidste årti direkte søgt overført til kombinerede kulturelle og merkantile kampagner i udlandet, og filosofien bag disse overvejelser er i princippet rigtig. Det er dog et åbent spørgsmål, om det er muligt gennem de kombinerede kulturelle og merkantile fremstød eller »Danske Uger« på fuldt tilfredsstillende vis at illustrere denne vekselvirkning mellem kulturelt niveau i videste forstand og eksportprodukternes kvalitet. I det omfang rent kulturelle indslag som billedkunst, Den kongelige Ballet eller kendte danske symboler som H. C. Andersen eller Tivoli-garden har været led i eksportfremmende arrangementer, må det vel erkendes, at disse virkemidler hovedsagelig har tjent som hjælpemidler fortrinsvis til opnåelse af publicitet eller af primære hverveformål.

En nøje grænsedragning mellem de tre områder kan altså være vanskelig. Det kan imidlertid være påkrævet at holde sig den principielle afgrænsning for øje, specielt på eksportfremmeområdet, idet det ligger uden for udvalgets kommissorium at stille forslag til rationalisering og koordinering af den rent eksportfremmende virksomhed. Denne falder kun ind under udvalgets område, for så vidt den indebærer elementer af kulturel eller generelt informatorisk virksomhed.

Som konklusion af denne afgrænsningsanalyse er det vigtigt at understrege, at de tre nævnte kategorier, udvalget har arbejdet med, hver har værdi og funktion i sig selv, omend de tilsammen udgør sider af det billede, udlandet gør sig af Danmark. De har generelt ikke blot egenværd, men også ligeværd, og det ville medføre modsætninger, funktionelt som organisatorisk, om en af de tre kategorier blev betragtet som overordnet den eller de andre.

Kapitel III. Målsætning

I det omfang »informations- og kulturarbejde i udlandet« finansieres helt eller støttes delvis af statslige midler, kan det danske samfund stille et naturligt krav om, at de bevilgede midler anvendes med størst mulig skønsomhed og med sigte på størst mulig udnyttelsesgrad. Målet må derfor være at give sådanne retningslinier for arbejdets indhold, som sikrer de bedst mulige resultater, og som modsvarer de krav, som vort eget samfund og den internationale udvikling kan stille til arbejdet, og herunder bør man i vurderingen søge at danne sig et sandsynlighedsbillede af de fremtidige opgavelinier.

1° Generel information

Målsætningen for den generelle formålsbestemte information er på sagligt grundlag at præsentere et så alsidigt billede af Danmark som muligt over for udlandet, et billede, der kan skabe forståelse for danske forhold og danske synspunkter og bidrage til at fremme Danmarks interesser i almindelighed.

a. Retningslinier for indholdet

Tre fundamentale krav må stilles til denne virksomhed: Aktualitet, saglighed og kontinuitet.

Informationsvirksomheden må gå ud fra den aktuelle situation, også ud fra den betragtning, at det generelle billede af Danmark, som man har dannet sig i udlandet, ofte grunder sig på en uklar almenviden, der kan være noget forældet (f. eks. den udbredte opfattelse, at Danmark fortsat udelukkende er et landbrugsland, eller at vore sociale forhold er standset ved Socialreformen af 1933). Det er imidlertid klart, at selv om det er opgaven at beskrive den aktuelle situation og de fremtidslinier, der tegner sig, bør man i høj grad også føre linierne bagud for derved at fremhæve vor samfundskulturs egenart, der ofte vil være en inspiration for lande med mindre balanceret eller mindre fremskreden udvikling (her tænkes bl. a. på områder som andelsbevægelse, folkeoplysning, arbejderbevægelse etc.).

Informationen bør være saglig. Den bør ikke søge at skjule eller fortie negative eller kontro-

versielle sider af vort samfund, for udlandet lytter konstant til vor indenlandske diskussion og udvikling. Det seneste eksempel herpå er pornografiloven og dens konsekvenser, hvor en ærlig og sober forklaring af idéindholdet bag pornografiens frigivelse er den rigtigste reaktion fra dansk side.

Endvidere bør man naturligvis tilstræbe, at der over for de enkelte lande skabes et helhedsbillede af Danmark og danske forhold, som er alsidigt og nuanceret. Et udenlandsk publikum, der ikke i forvejen har et nuanceret billede af Danmark ville - gennem fremstillinger af forholdene ud fra ensidigt politiske eller individualistiske opfattelser - få et fortegnet billede af den danske virkelighed, idet et sådant publikum ganske naturligt ville drage slutninger fra det specifikke til det generelle og almengyldige. Kunstnere, skribenter, filminstruktører og andre, der påtager sig kreative opgaver i egentlig informationsøjemed, har naturligvis krav på at få deres kunstneriske integritet respekteret, men de, der beskæftiger sig professionelt med udlandsinformation, og som har erfaring for modtagelsen i udlandet af det fremstillede materiale, bør have en rimelig mulighed for at få de særlige informationssynspunkter tilgodeset. Det er blot et krav om en fremstilling, der placerer fænomenerne i deres rimelige proportioner. Derved fritages man også for at stille et principielt uantageligt krav om absolut balance ved hver enkelt informationsindsats.

Den aktuelle, saglige og afbalancerede præsentation af Danmark og danske forhold over for udlandet bør baseres på kontinuitet i informationsstrømmen. Kun derved fæstnes billedet af vort land i den udenlandske opinionsbevidsthed, og kun derved kan momentan, eventuelt negativ reaktion mod Danmark og danske forhold reduceres til de rette proportioner. Det vil være nyttigt fra tid til anden i et område, der politisk eller kommercielt er af betydning for Danmark, at bringe vort land, dets forhold og frembringelser i focus gennem en særlig og koncentreret informationskampagne, men følges denne ikke op af en kontinuerlig informationsstrøm, er dens effekt kun kortvarig og uden dybdevirkning. Feltapparatet i udlandet og dets placering har herved den største betydning.

Det er et ofte fastslået faktum, at Danmarks materielle eksistens er afhængig af dets produktionsapparat og dets eksportformåen. Det

må da fortsat være en væsentlig opgave for den generelle, formålsbestemte informationsvirksomhed at tegne et differentieret og omfattende billede af dansk produktion, dens forudsætninger (innovation, forskning, know-how, håndværksmæssig tradition, uddannelse etc.) og påpege dens muligheder for at placere sig på udenlandske markeder.

Dette billede af vor materielle virksomhed får imidlertid ikke dybde, hvis det ikke indgår som led i en grundig beskrivelse af de samlede forudsætninger herfor, beskrivelsen af vor samfundskultur i bredeste betydning - den danske samfundsmodel, vor livsanskuelse med stræben efter ligeret mellem medmennesker, vor opfattelse af samfundets sociale forpligtelser over for den enkelte, uddannelsesmønstret, folkeoplysningen etc., hele den mosaik, der udgør det moderne danske samfund, og som fremfor noget andet bidrager til identifikationen af Danmark i udlandets bevidsthed. Jævn-sides hermed - og som sidestykke til den egentlige kulturudveksling - bør den generelle informationsvirksomhed skabe muligheder for at kanalisere øget viden om dansk kunst, litteratur, musik, uddannelse, videnskab og andre immaterielle aktiviteter, der er sider af denne samfundskultur, og som typisk medvirker til at understrege identifikationen af, hvad dansk er.

b. Opgavernes prioritering

Det administrative apparat hjemme og ude og de økonomiske ressourcer bevirker, at informationsvirksomhed nødvendigvis må få en *selektiv* karakter.

Det gælder *geografisk*. Vesteuropa og Nordamerika har traditionelt haft den højeste prioritering, og af politiske og økonomiske grunde vil Vesteuropa formentlig i de kommende år befæste sin position i så henseende. I dag må blandt industrinationerne også i højere grad inddrages Japan, hvor den skandinaviske deltagelse i verdensudstillingen i Osaka i 1970 til-siger en videre informationsindsats. Det er også af politiske og økonomiske grunde en dansk interesse i muligt omfang at udvide informationsindsatsen i USSR og det øvrige Østeuropa. En vis generel informationsvirksomhed må påregnes i visse udvalgte områder af Østafrika, i Indien og i Latinamerika parallelt med det danske udviklingssamarbejde.

Selektiviteten gælder endvidere *modtagerkredsene*. Det gælder i stigende grad om at

henvende sig til de opinionsskabende og formidlende modtagerkredse, både ved udsendelse af informationsmateriale og ved organisation af individuelle eller kollektive studie- eller reportagebesøg i Danmark. Informationsmateriale og besøgsvirksomhed er i dag så dyre medier, at der bør ofres tid og mandskab på at få opbygget et kvalificeret net af sådanne »primære kontaktholder«.

Selektivitetsprincippet må i høj grad også gælde fremstillingen og anvendelsen af de til rådighed stående *informationsmedier* (trykt materiale, film og andre audiovisuelle medier, udstillinger etc.), der til stadighed må underkastes kritisk prøvelse i henseende til nyttevirkning set i forhold til indsatsen. Der kan bestå en vis risiko for, at et bevillingssystem, økonomiske rammer og menneskelig inerti holder på en traditionel informationsteknik, som den tekniske og sociologiske udvikling er lobet fra. Det trykte materiale har længe været det klassiske informationsmedium og vil vel fortsat have stor betydning i stadig forbedret form. Strømmen af informationer i trykt form er imidlertid i dag så utrolig stor og mangfoldig, at man bør gøre sig mange overvejelser, hver gang trykt informationsmateriale produceres med udlandsdistribution for øje. Det gælder også med hensyn til optimale oplagstal og mulighederne for at fremstille det i en sådan form i samarbejde med kommercielle virksomheder, at det tillige er salgbart, hvorved stykprisen reduceres for det officielt producerede oplags vedkommende, og dets spredning yderligere kan sikres gennem kommercielle kanaler. Udstillinger er ligeledes et dyrt medium, og det gælder her at kunne udnytte materialet så hyppigt og så mange steder som muligt, så fremstillingsprisen pr. udstillingsgæst reduceres så meget som muligt.

I den elektroniske tidsalder, vi allerede befinder os i, er det sandsynligt, at det trykte materiale i nogen grad vil vige til fordel for nye informationsmedier, i første række fjernsyns- og båndindspilninger, og denne udvikling bør allerede nu forberedes og delvis iværksættes på udlandsinformationens område. I lande, vi ofte sammenligner os med, som f. eks. Holland og Sverige, er man således langt fremskredne med hensyn til udnyttelsen af båndindspilninger til udenlandske radioer og fjernsyn i informationsøjemed. I Danmark er man endnu kun på begynderstadiet. På dette område vil der imidlertid i fremtiden findes mange muligheder.

ikke mindst med tanke på informationsindsats i fjernere områder.

2° Det bilaterale kultursamarbejde

Målsætningen for den statslige og statsstøttede indsats i det tosidige kulturelle samarbejde er at skabe rammer for kanaliseringen af dette og at supplere de private forbindelser på dette område ved at forstærke eller udvide disse. Statslige eller statsstøttede organer kan og bør fortsat tage initiativer på dette område, når der er en samfundsmæssig interesse i, at det bliver gjort. Formålet hermed er at give dansk kultur- og samfundsliv i bredeste forstand, dansk undervisning og forskning, kunstlivet etc. mulighed for en kontinuerlig vekselvirkning med udlandet, der dels kan bringe impulser fra Danmark til andre folk og samfund, dels kan virke inspirerende på det danske samfund og dansk kultur. Denne udveksling af ideer, strømninger og erfaringer, f. eks. inden for videnskab og undervisning, samfundsforhold etc. er en nødvendig forudsætning, ikke mindst for et lille land, for både materielle fremskridt og et rigere åndsliv.

a. Kulturudvekslingens form

Udvalget skønner, at det er et alment ønske i befolkningen, at den kulturelle vekselvirkning skal foregå så frit som muligt og gennem direkte kontakter mellem de interesserede parter. De vigtigste led i kultursamarbejdet er og bliver de ikke-statslige kontakter, som imidlertid ofte affødes af eller udloser arrangementer (studiebesøg, koncerter, udstillinger, seminarer etc.) af mer eller mindre officiel karakter. Hertil kommer, at det økonomiske grundlag for denne vekselvirkning, når den som i dag er stærkt intensiveret og geografisk udvidet, imidlertid i stadig ringere grad kan tilvejebringes gennem den private ydeevne eller offervilje i form af donationer og legater, hvorfor der stilles krav til statslige midler. Staten må derfor fortsat skabe finansielle rammer for støtte til disse formål - i takt med den støtte, partnerlandene yder til udvekslinger med Danmark, når der er tale om samarbejde i form af aftaler om kulturelt samarbejde. Finansieringsformen spiller desuden en afgørende rolle i samarbejdet med lande, hvor valutariske hensyn hindrer den frie personudveksling.

Danmark har indgået aftaler om kulturelt samarbejde med de østeuropæiske lande og enkelte vesteuropæiske stater, og med den internationale tendens, der er fremherskende til samarbejde under denne form, er det sandsynligt - også for at undgå en vis skævhed i udvekslingerne - at man fra dansk side vil finde det nødvendigt og påkrævet at udvide dette samarbejdsmonster. Hvilke lande, der skal inddrages i denne sammenhæng, må afgøres efter udenrigspolitiske og kulturpolitiske kriterier. Det må dog understreges, at antallet indtil videre må blive ret begrænset, både af økonomiske og administrative samt rent faglige grunde.

De statslige ressourcer, der kan stilles til rådighed til udvikling af dette samarbejde, må prioriteres til udvekslinger med Vesteuropa og Østeuropa, både af mellemfolkelige hensyn og af udenrigspolitiske samt af faglige grunde, og med visse udvalgte områder uden for Europa som USA og Canada, med hvilke vi har et bredt kultur- og interessefællesskab, og hvorfra vi kan hente et overordentlig betydningsfuldt erfaringsmateriale, og endelig ikke-europæiske lande med særlig kulturel interesse for Danmark og sådanne, med hvilke vi er engagerede i udviklingssamarbejde. Formen for den statslige og statsunderstøttede indsats behøver naturligvis ikke altid at være formelle aftaler eller arrangementer, men kan ytre sig på anden vis.

b. Kulturudvekslingens indhold

Det er ikke udvalgets opgave at foretage en analyse af kulturudvekslingens indhold, og der fremsættes her kun ganske enkelte betragtninger, som udvalget har fundet særlig relevante.

Der vil efter udvalgets opfattelse i kulturudvekslingen med udlandet være grund til for Danmarks vedkommende at lægge vægt på en fortsat øget udveksling inden for videnskab og undervisning. Det er vigtigt, at vi får fremmede videnskabsmænd hertil for at inspirere og udvikle den hjemlige forskning, og det er mindst lige så vigtigt, at danske forskere får lejlighed til at arbejde ude i verden for kortere eller længere tid. Udvikling af vore undervisningsformer gennem erfaringer fra lande, der på visse områder er kommet længere end vi, er af allerstørste betydning, og omvendt er der på dette område skabt løsninger i Danmark, som erfaringsmæssigt er af interesse for andre lande. Undervisningen i fremmede sprog er

utænkkelig uden kontinuerlig kontakt med andre lande, og vi har en naturlig interesse i, at kendskabet til dansk sprog og litteratur bedst muligt udbredes i udlandet. Spørgsmål som gensidig anerkendelse af diplomer og eksaminer, der er af direkte praktisk betydning for en mængde mennesker, der bosætter sig for en årække i andre lande, dels for børnenes skoleuddannelse, dels for egne videregående studier, vil få stærkt stigende aktualitet, ikke mindst mellem de vesteuropæiske nationer.

Det bør tilstræbes, at det brede kulturbegreb, som man i dag i Danmark og i mange andre lande arbejder med i kulturpolitisk henseende, finder udtryk i de kulturelle udvekslinger, hvis emnekreds derved kommer til at strække sig langt ud over den traditionelle udveksling af litteratur, musik, billedkunst, teater etc. Såkalde »kulturarbejdere« er nok de primære katalysatorer for kulturudvekslingen, men med den stigende internationalisering vil interessen for de nationale livsformer, samfundskulturen og samfundsfænomener udgøre en stadig vigtigere bestanddel af kulturudvekslingerne. Et markant indslag vil være en udvidelse af den ikke i snævrere forstand studiemæssigt bestemte ungdomsudveksling. Det er derfor vigtigt, at der herhjemme skabes en bredere opslutning omkring vekselvirkningen med udlandet på det i videste forstand kulturelle plan.

c. Multilateralt samarbejde inden for kultur, undervisning og videnskab

I behandlingen af det kulturelle samarbejde med udlandet har udvalget bevidst undladt at inddrage Danmarks deltagelse i multilateralt samarbejde inden for organisationer som UNESCO og Europarådet m. v. Der eksisterer — som tidligere fremhævet — nok en snæver sammenhæng mellem dette og det tosidige samarbejde, men rammerne for det multilaterale samarbejde er for en stor del lagt ned i internationale konventioner, og arbejdet foregår i vidt omfang på statsligt plan. Desuden har man valgt at holde det kulturelle samarbejde i Norden uden for denne undersøgelse, da dette arbejde i fremtiden vil komme til at hvile på den nordiske kulturtraktat, hvorved der er etableret et nordisk fagministerråd med en embedsmandskomite og et fællesnordisk sekretariat.

3° De eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter

Målsætningen for dette arbejde er, som det fremgår af selve definitionen, at hverve kunder til danske eksportvarer og tjenesteydelser, samt turister til Danmark. De eksportfremmende aktiviteter er dikteret af valutariske og markeds-mæssige synspunkter inden for de rammer, som sættes af de til enhver tid gældende handels- og udenrigspolitiske hensyn.

Det falder uden for nærværende udvalgs kommissorium nærmere at opstille målsætningen for eksportens og turismens primære opgaver.

I det omfang der imidlertid indgår generelt informatoriske og kulturelt prægede indslag i det eksportfremmende arbejde, sker der i handelsministeriets eksportfremmeudvalg allerede på planlægningsstadiet en samordning af de forskellige interesser, idet de instanser, der er beskæftiget med generelt informationsarbejde og kulturpolitisk virksomhed over for udlandet, er repræsenteret i udvalget. Turistarbejdets aktiviteter er så snævert forbundne med den generelle informationsvirksomhed, at det vil være rimeligt, at alle muligheder for fælles produktion og anvendelse af informationsmateriale udnyttes, og at visse former for besøgs-virksomhed samordnes, således som det allerede finder sted i udstrakt grad.

4° Samspil mellem de tre områder

Det er allerede påvist, hvorledes der foregår et konstant samspil mellem de tre områder, der her er tale om, ligesom disse stort set udnytter samme medier og udtryksformer. Udvalgets beskæftigelse med dette problem-kompleks har imidlertid også godtgjort, at målsætningerne ikke altid kan være sammenfaldende.

Det ligger i sagens natur, at hvis hovedformålet er at fremme salget af danske produkter, må udtryksformen være propagandapræget. d. v. s. fremhæve disse produkters fortræffelighed og i forbindelse hermed, når produkterne identificeres med deres nationale oprindelse, at dansk er ensbetydende med kvalitet og andre fortræffelige egenskaber. Dette må naturligvis også afspejle sig i præsentationsformen og i det almindelige billede af Danmark, der er knyttet til en eksportfremmende indsats, således at vort »image« bliver det bedst tænkelige. Hvis de kulturelle elementer, der indgår i præsentation

tionen, afspejler en kvalitetsholdning til ting og til tilværelsen som helhed, afspejler vekselvirkningen mellem materielle og åndelige værdier, vil disse elementer også tjene målsætningen for den eksportfremmende indsats.

Målsætningen for den generelle information og for kulturudvekslingen med omverdenen er imidlertid i højeste grad også at vise, i den gensidige forståelses navn, hvorledes vi er på alle områder, og i kulturudvekslingen også at fremdrage problemer og debat, der kan føre udviklingen videre frem. En debatskabende kulturudstilling i forbindelse med f. eks. en eksportfremmende foranstaltning tjener således ingen af formålene, fordi der er tale om to forskellige målsætninger.

Kunstudstillinger og kulturelle manifestationer i forbindelse med kampagner har derfor haft tendens til at blive rene prestigearrangementer og støtteforanstaltninger til opnåelse af de eksportfremmende og generelt informatoriske formål. Den geografiske placering af en eksportkampagne har ej heller i hvert enkelt tilfælde været identisk med de centre, hvor en kulturindsats ville opnå optimal virkning.

På samme vis er der heller ikke altid målsætningsfællesskab mellem de eksportfremmende og turismehvervende aktiviteter. Turismen kan i sin hvervepropaganda være interesseret i f. eks. at fremhæve idyllen eller det romantiske, der gør det tiltrækkende at rejse til det pågældende land, medens dette billede måske vil genere de eksportfremmende bestræbelser, der ønsker at give et billede af en effektiv befolkning og stærk industriel og merkantil aktivitet.

De valgte eksempler skal kun tjene til understregning af, at der inden for hele det virksomhedsområde der her behandles, findes interesse modsætninger og divergerende målsætninger, selv om hovedformålet i alle tilfælde - at tjene danske interesser - naturligvis indikerer, at der i det væsentlige er sammenfaldende interesser set ud fra en helhedsbetragtning. Det er et spørgsmål for de udførende instanser om i hvert enkelt tilfælde at afveje mål og midler.

Kapitel IV. Organisationsstrukturen i andre lande

Som sammenligningsgrundlag for analysen af den nuværende organisationsstruktur i Danmark har udvalget ladet foretage en undersøgelse af den tilsvarende organisationsstruktur i en række med Danmark sammenlignelige lande.

På baggrund af den i dansk debat ofte fremførte opfattelse, at forholdene i Danmark på det heromhandlede område i særlig grad skulle bære præg af uoverskuelighed, overlappning og manglende samordning, kan det være af interesse at fastslå på basis af de foretagne undersøgelser i udlandet, at der i de fleste lande netop i disse år foregår undersøgelser og overvejelser angående strukturen af informationsarbejdet og kultursamarbejdet, samt at man overalt arbejder med et koordinationsproblem, og endvidere at der i mange lande finder en nyvurdering sted af selve begreberne »informationsarbejde« og »kultursamarbejde«. Gennem det stadig tættere internationale samarbejde, herunder også de europæiske fællesskabers opståen, har kulturpolitikken over for omverdenen fået en mere fremtrædende plads i de enkelte landes udenrigspolitik. Det mest fremtrædende eksempel herpå er Frankrig, der på det kulturpolitiske område anvender over 800 mill. frcs. om året, væsentligt til fremme af fransk sprog og kultur i udlandet og til udvikling af videnskabeligt samarbejde, og som ganske systematisk har gjort kulturpolitikken til et særdeles vigtigt element af landets udenrigspolitik. Også i andre europæiske lande som Holland, Forbundsrepublikken Tyskland og Italien spiller kulturpolitikken en voksende rolle i hele det udenrigspolitiske mønster og har i de seneste år flere gange været genstand for debatter og udvalgsbehandling på det parlamentariske plan. I de osteuropæiske lande indgår kulturpolitiske elementer i høj grad som et led af det generelle udenrigspolitiske mønster. I andre lande, som f. eks. i Sverige, er det kulturpolitiske element lidet fremtrædende, om overhovedet, i forholdet til udlandet, og i Schweiz synes kulturvirksomhed over for udlandet helt at blive betragtet som en bestanddel af den generelle informationsindsats vendt mod udlandet.

Udvalget har koncentreret sine undersøgelser om lande, der i henseende til samfundsforhold, folketal og statsbudget kan siges at ligge danske forhold nærmest, og blandt disse har organisationsstrukturen i følgende lande frembudt interesse som sammenligningsgrundlag:

BELGIEN

Indbyggertal: 9,8 millioner (1971).

Statsbudget: 319 milliarder B. fr. (1971).

Bevillinger til informations- og kulturarbejde i udlandet: 165 millioner B. fr. (1971) eller 0,5 ‰ af det ordinære budget.

Struktur: Informations- og kulturvirksomheden over for udlandet er statslig.

Centrale organer:

I. Direction de l'Information et des Relations Culturelles i det belgiske udenrigsministerium tilrettelægger den generelle informationspolitik over for udlandet og kanaliserer forbindelserne til posterne i udlandet (ambassader, konsulater og det belgiske kulturinstitut i København).

Informationsmateriale fremstilles i det halvstatslige organ »Inbel« (Institut Beige d'Information et de Documentation), d. v. s. publikationer, fotografier, film, udstillinger, ligesom udenlandsk besøgsvirksomhed er henlagt hertil. »Inbel« henhører hvad angår information indadtil i Belgien (samfundskontakt) under den belgiske premierministers departement - hvad angår informationsarbejdet udadtil under udenrigsministeriet, der har dispositionsret over bevillinger og giver »Inbel« konkrete arbejdsopgaver inden for udlandsoplysning.

II. Udenrigsministeriets informations- og kulturafdeling koordinerer kultursamarbejdet med udlandet, der i det væsentlige baseres på bilaterale kulturaftaler (38). Koordinationskomiteen omfatter foruden chefen for afdelingen lederne af kulturministerierne og undervisningsministerierne (henholdsvis nederlandsk- og fransksprogede) udlandskontorer. Disse sidste har reelt en afgørende indflydelse på kultursamarbejdet med udlandet.

III. Informationsarbejdet med eksportfremmende sigte alene varetages af et under udenrigsministeriet henhørende halvstatsligt organ »Office Beige du Commerce Extérieur«, der også forestår rent kommercielle fremstød i udlandet.

Koordination:

Informationsarbejdet og det eksportfremmende arbejde drøftes og koordineres i et vist omfang i en særlig komité »Commission de la Propagande belge a l'Etranger«, hvis præsident er direktøren

for udenrigsministeriets informations- og kulturafdeling. Komiteen har 25 medlemmer, et for hvert af de interesserede ministerier, myndigheder, erhvervsgrupper etc.

Koordinationen af det eksportfremmende arbejde sker i »Comité pour la Promotion de l'Exportation des Produits Belges à l'Etranger«, og kontakten til det generelle informationsarbejde sker igennem ovennævnte kommission for belgisk propaganda i udlandet, der er et underudvalg under eksportfremmekomiteen.

CANADA

Indbyggertal: 21,9 millioner (1971).

Struktur: Informations- og kulturvirksomheden over for udlandet er statslig.

Centrale organer:

I. Department of External Affairs:

1) *Information Division* har to hovedopgaver:

a) at oplyse udlandet om Canada, dets samfundsforhold, kultur etc.,

b) at informere om Canadas udenrigspolitik og udenrigsministeriets arbejde. Ud giver publikationer om Canada, distribuerer film gennem udenrigsrepræsentationerne og samarbejder med CBC International Service om radio- og TV-udsendelser om Canada i udlandet. Indbyder udenlandske journalister og arrangerer studiebesøg.

2) *Cultural Affairs Division* er ansvarlig for kulturforbindelserne mellem Canada og andre lande. Canada har i de seneste år indgået: en række kulturaftaler med især fransktalende områder (Frankrig og Afrika) samt med enkelte østlande. Afdelingen opretholder kontakt med officielle og private institutioner (herunder universiteter) med henblik på udbredelsen af kendskabet til Canada i udlandet. Afdelingen er oprettet for ca. 2 år siden - udkilt som en selvstændig enhed fra Information Division.

3) *Press Office* er en forholdsvis lille enhed, der udøver talsmandsfunktionen over for presse, radio og TV vedrørende Canadas udenrigspolitik. Forbereder pressekonferencer og arrangementer for besøgende statsmænd. Bistår canadiske journalister på mission i udlandet. Ud giver presseoversigter til udlandsposterne.

Koordination:

Der eksisterer en *Inter departmental Committee on Information Abroad*, der under ledelse af Information Division i udenrigsministeriet opretholder kontakt og samarbejder med samtlige departementer, der er involverede i oplysning om Canada udadtil.

FINLAND

Indbyggertal: 4,8 millioner (1971).

Struktur: Informations- og kulturarbejdet over for udlandet er overvejende statsligt.

Centrale organer:

I. Det generelle informationsarbejde varetages af udenrigsministeriets pressebureau.

II. Kultursamarbejdet med udlandet varetages af det finske undervisningsministerium i samarbejde med udenrigsministeriet. Finlands kultursamarbejde med de østeuropæiske lande sker på basis af kulturaftaler, der tidligere er indgået med USSR, Polen og Ungarn, samt samarbejdsprotokoller, der i de sidste år er undertegnet med Bulgarien, Rumænien og DDR. Kultursamarbejdet med de vesteuropæiske lande har hidtil væsentligst fundet sted gennem de multilaterale organisationer som Europarådet (CCC) og UNESCO. Finland har dog i 1970 indgået en kulturaftale med Frankrig, og der synes at være overvejelser i gang om en udvidelse af denne form for kultursamarbejde.

III. Det eksportfremmende arbejde varetages af Udenrigshandelsforbundet, hvoraf staten nu bestri-der 50 pct. af udgifterne, medens det resterende beløb dækkes af eksportindustriene. Finland har 50 handelsrepræsentanter i udlandet. De turist-hvervende aktiviteter varetages af Turistrådet, der hører under det finske handelsministerium. Endelig eksisterer der en helt privat organisation Finnfaets, etableret af træindustrien, og som formidler generel information primært til USA, Storbritannien, Frankrig, Italien og Forbundsrepublikken Tyskland.

Koordination:

Der findes ikke i Finland noget samordningsorgan for de forskellige virksomhedsgrene.

HOLLAND

Indbyggertal: 13,2 millioner (1971).

Bevillinger til informations- og kulturarbejde i udlandet: 10 millioner Gylden.

Struktur: Informations- og kulturvirksomheden over for udlandet er overvejende statslig.

Centrale organer:

I. Directie Culturele Samenwerking en Voorlichting Buitenland i det hollandske udenrigsministerium (er underlagt den politiske afdeling).

a) Afdelingen varetager den generelle information over for udlandet og omfatter sektioner for studiebesøg fra udlandet, filmdistribution, radio og fjernsyn (i samarbejde med Radio Nederland Wereldomroep bl. a. i form af båndtjeneste, transcripti-

onsservice til fremmede radiofonier via ambassaderne) samt for publikationer.

Afdelingen disponerer imidlertid kun over begrænsede bevillinger. Udgifter til større projekter må forelægges og vedtages i Rijksvoorlichtingsdienst, der under premierministeren varetager al offentlig information vedrørende Holland. Ifølge den kommission om større offentlighed, der nylig har afsluttet sit arbejde, anbefales det, at udenrigsministeriets informations- og kulturafdeling i fremtiden selv får rådighed over et større budget til udlandsinformation.

b) Afdelingen koordinerer kultursamarbejdet med udlandet, der i et vist omfang foregår gennem bilaterale kulturaftaler (22). Der består en interdepartemental kommission med deltagelse fra udenrigsministeriet, ministeriet for undervisning og videnskab og ministeriet for kultur, fritid og socialt velfærd, der begge har særlige udlandskontorer. Kommissionen, der har direktøren for udenrigsministeriets afdeling for kultur og information som formand, mødes en gang om måneden.

En betænkning, der nylig er afgivet til det hollandske parlament af nævnte interdepartementale kommission vedrørende Hollands kulturpolitik over for udlandet, lægger stærk vægt på en intensivering af Hollands kultursamarbejde, i første række med de andre Fællesmarkedslande og i anden række med Østeuropa, med visse oversøiske lande med store hollandsktalende minoriteter, samt med Indonesien. Kulturafdelingen er i overensstemmelse hermed blevet styrket væsentligt på det seneste, hvilket også gælder fagministeriernes internationale afdelinger.

II. Radio Nederland Wereldomroep spiller en stor rolle i den generelle informationsvirksomhed over for udlandet og omfatter stationer såvel i Holland som i Vestindien (Aruba) og på Madagascar (Sydafrika og Indonesien).

III. Den kommercielle information og eksportfremmende virksomhed varetages af Dienst economische Voorlichting under Økonomiministeriet. Kommerciel information varetages ligeledes af Centrale Kamer voor Handelsbevordering.

Til samme kategori må nævnes informationsvirksomheden i udlandet, der udøves af Nationaal Bureau voor Toerisme (underlagt Økonomiministeriet).

Koordination:

Der foregår en vis koordinering af informationsarbejdet gennem et interdepartementalt Voorlichtingsraad (Informationsråd), men dels synes informationsrådet ikke at fungere særlig godt, dels omfatter det ikke de vigtige erhvervsorganisationer (produkttschappen navnlig inden for landbrug og fisken). Der er i Holland planer om at udvide og effektivisere informationsrådet, navnlig for så vidt angår den kommercielle sektor.

NORGE

Indbyggertal: 3,9 millioner (1971).

Bevillinger til informations- og kulturarbejde i udlandet: ca. 7,5 millioner n.kr. eller 0,3 ‰ af statsbudgettet.

Struktur: Altovervejende statslig.

Centrale organer:

I. Udenrigsdepartementets presseafdeling og kulturafdelingen varetager en del af informationsopgaverne i udlandet. (Endvidere bør nævnes Norsk Rikskringkasting og en del mindre organisationer).

II. Udenrigsdepartementets kulturafdeling varetager kultursamarbejdet med udlandet, der til dels er baseret på kulturaftaler eller -programmer (21). Arbejdet sker i samvirke med bl. a. kirke- og undervisningsdepartementet.

III. Økonomisk/kommerciel information drives af Handelsdepartementet, Fiskeridepartementet, Norges Eksportråd, Landslaget for Reiseliv i Norge, SAS m. v.

Koordination:

Norge har den 5. december 1969 nedsat et koordinerende organ for informationsarbejdet i udlandet (ikke kulturarbejdet) kaldet »Rådet for Norges-information«, bestående af 18 departementer og institutioner. Rådet mødes to gange om året, men et arbejdsudvalg bestående af 6 medlemmer mødes gennemsnitligt hver 14. dag. Rådet har til opgave at gennemføre en samordning af norsk informationstjeneste over for udlandet og tjene som forum for dette informationsarbejde. Medens Rådet for Norges-information tager sig af koordinering af den generelle Norges-information, er det Norges Eksportråd, der er medlem af Rådet, som tager sig af informationsarbejdet med eksportfremmende formål. Rådet har ingen kontrol med de forskellige institutioners bevillinger.

SCHWEIZ

Indbyggertal: 6,3 millioner (1971).

Struktur: Organisationsformen i Schweiz er i høj grad præget af den schweiziske samfundsform, landets udenrigspolitiske principper og af den omstændighed, at den schweiziske konføderation ikke har noget føderalt undervisnings-, informations- eller kulturministerium. Udlandsarbejdet udføres derfor af en lang række private eller halv-officielle institutioner.

Vigtige organer:

De offentlige organers andel i arbejdet, i første række udenrigsministeriets presse- og informations-

tjeneste, kultursektionen, synes relativt ringe i forhold til de private og halvofficielle institutioners. En af de vigtigste blandt disse er stiftelsen Pro Helvetia, der er en selvstændig institution for schweizisk kulturvirksomhed i udlandet. Stiftelsen har dog ingen egne repræsentanter i udlandet, men arbejder gennem direkte kontakter eller gennem udenrigsministeriet. Endvidere bør inden for kulturvirksomheden nævnes: Den føderale stipendiekommision, den schweiziske UNESCO-nationalkommision, Office central universitaire suisse, det schweiziske radio- og fjernsynsselskab og kortbølgetjenesten.

Schweiz indgår af princip ikke kulturaftaler med andre lande og har ej heller kulturinstitutioner i udlandet (med undtagelse af et videnskabeligt institut i Rom). Der er knyttet kulturattachéer (karrierediplomater) til de schweiziske ambassader i Paris, London, Rom, Washington og Köln.

På det eksportfremmende område er den vigtigste institution Office suisse d'expansion commerciaux der er privat, men modtager føderal støtte. Det samme gælder turistorganisationen Office National suisse de Tourisme.

Koordination:

Der eksisterer et samordningsorgan »La Commission de Coordination des institutions chargées du rayonnement culturel à l'Etranger«, der mødes to gange om året.

Det er udelukkende et rådgivende organ uden besluttende myndighed over de institutioner, der er tilsluttet. Der er planer om at reorganisere kommissionen, således at den i fremtiden ikke blot omfatter institutioner med informativ kulturvirksomhed, men også institutioner med økonomisk og social virksomhed i udlandet.

SVERIGE

Indbyggertal: 8,1 millioner (1971).

Statsbudget: 37,5 milliarder sv. kroner.

Bevillinger til informations- og kulturarbejde i udlandet: 37,2 millioner sv. kr. eller ca. 1 ‰ af de totale statsudgifter.

Struktur: Samtlige organisationer bortset fra Sveriges Turisttrafikförbund er statslige, og STTF finansieres for størstedelen af staten. Den eksportfremmende virksomhed sker hovedsagelig gennem Eksportforeningen, der er privat, ligesom de svenske handelskamre i vidlandet ligeledes er private.

Centrale organer:

I. Kollegiet for Sveriges-information i udlandet (se nedenfor).

II. Svenska Institutet, der er omdannet til en statslig stiftelse under Utrikesdepartementet, varetager dels den generelle information, dels kultursamar-

budget med udlandet. På grund af Sveriges alliancefri udenrigspolitik indgår Sverige ingen kulturaf-
taler med andre lande, men Svenska Institutet har
som statsinstitution indgået en række kulturproto-
koller med de fleste østeuropæiske lande og en-
kelte vesteuropæiske (som f. eks. Belgien). Sven-
ska Institutet forestår endvidere filmdistribution
og -produktion, produktion af informationsmateri-
ale, udstillinger, varetager kursusvirksomhed, lek-
torat- og stipendiesager samt formidling af gæstefo-
relæser.

III. Utrikesdepartementets informationsbyrå vare-
tager kontakten med udlændeposterne, informati-
ons- og kulturattachéerne og distribuerer infor-
mationsmateriale især fra Svenska Institutet, der kun
har udlændekontorer i Paris og London, hvis ledere
dog er anmeldt som kulturattachéer ved de respek-
tive ambassader.

IV. Sveriges Radios Utlandsprogram, der med et
budget på over 9 millioner sv. kroner varetager
kortbølgeudsendelser om Sverige på fremmede
sprog og udfolder en betydelig virksomhed gen-
nem transcriptionservice til oversøiske stationer.

V. Utrikesdepartementets pressbyrå beskæftiger sig
i mindre grad med rene informationsspørgsmål -
varetager i første række talsmandsfunktion for mi-
nisteren, arrangerer udenlandske pressebesøg og
forestår pressearrangementer ved officielle besøg
m. v.

VI. Den kommercielle information varetages gen-
nem kollegiet for Sveriges-information i første
række af Handelsdepartementet, Eksportforenin-
gen, Sveriges Tuiisttrafikförbund m. v.

Koordination:

Sverige har i højere grad end noget af de andre eu-
ropæiske lande gennemført en kraftig koordinering
igennem kollegiet for Sverige-information i utlan-
det, der (fraset det egentlige kultursamarbejde)
planlægger og operativt støtter enhver form for in-
formation om Sverige i udlandet. Kollegiet råder
over egen administration og midler, der ikke er in-
stitutionsbundne, men som stilles til kollegiefor-
mandens disposition for informationsprojekter i
udlandet. Disse udføres under kollegiets overopsyn
af medlemmerne af kollegiet. Kollegiet får sit ope-
rative budget fra UD for generel information og
fra handelsdepartementet for eksportfremmende
virksomhed. Der foregår imidlertid for øjeblikket i
Sverige en undersøgelse af, om ansvaret for den
kommercielle information og de eksportfrem-
mende aktioner også fortsat skal påhvile kollegiet
eller fores over til et eventuelt statsligt organ for
eksportfremmende virksomhed. Der synes at have
været visse vanskeligheder med at harmonisere
prioriteringerne for den direkte kommercielle og

salgsfremmende information og den mere generelle
målbestemte information. Ligeledes synes man at
have gjort sig overvejelser om betimeligheden af at
bibeholde systemet med institutionsbundne og ikke-
institutionsbundne midler. Endelig har man til
hensigt at nedsætte en interdepartemental arbejds-
gruppe, der skal studere den generelle informati-
ons fremtidige organisation, herunder formentlig
de ikke ubetydelige administrationsudgifter, der
udgør over $\frac{1}{3}$ af de statslige udgifter til oplys-
ningsarbejdet om Sverige i udlandet, og som synes
betydelige både for Svenska Institutets, UD's in-
formationsbyrås og for kollegiets vedkommende.

ØSTRIG

Indbyggertal: 7,5 millioner (1971).

Struktur: Organisationsstrukturen i Østrig ligger
relativt tæt op til de tyske og italienske modeller.

Centrale organer:

I. Den generelle informationsvirksomhed er en del
af Bundespressediens, og de udsendte presseatta-
chéer udnævnes og afskediges af Bundeskanzler-
amt i samråd med udenrigsministeriet.

II. De kulturelle udlandsforbindelser og UNESCO
påhviler ifølge lov af 1970 udenrigsministeriets
kulturafdeling i nær kontakt med forbundsministe-
riet for undervisning og kunst. Dette tages med på
råd ved udpegelsen af kulturattachéer ved de
østrigske ambassader i udlandet. Forbundsministe-
riet for undervisning og kunst forestår de østrigske
kulturinstitutter og andre kulturinstitutioner
(f. eks. skoler) i udlandet. Østrig opretholder kul-
turinstitutter i Istanbul, Kairo, London, New
York, Paris, Rom, Teheran, Warszawa og Zagreb.
Disse har videnskabelige og almenkulturelle fun-
ktioner, samt er centre for sprogundervisning i tysk.
Lederne af kulturinstitutterne og det øvrige perso-
nale udpeges af forbundsministeriet for undervis-
ning og kunst i samråd med udenrigsministeriet.
Institutterne er ikke underlagt de lokale ambassa-
der eller udenrigsministeriet, men er direkte under-
lagt forbundsministeriets kompetence. Institutter-
nes virksomhed er væsensforskellig fra kulturatta-
chéernes, der i udenrigsministeriets og ambassader-
nes regi varetager det kulturpolitiske samarbejde
med det pågældende opholdsland. Der skelnes re-
lativt skarpt mellem generel information og kultu-
relle udlandsforbindelser. De sidstnævnte baseres i
relativt stort omfang på bilaterale kulturaf-
taler, hvoraf Østrig indtil videre har indgået 12, fortrin-
svis med vest- og østeuropæiske lande, og på multi-
laterale overenskomster i rammerne af Europarå-
det, UNESCO, CERN etc.

Det østrigske budget for kultur- og informations-
virksomhed i udlandet - eksklusivt bidrag til bila-
terale kulturaf- og til de multilaterale organisa-

tioner på kulturområdet - beløber sig årligt til ca. 51 millioner ö. Sch.; heraf anvendes alene de 28 millioner til udlandsinstitutternes drift og personalelønninger, medens de resterende 3 millioner ö. Seh. anvendes til generel informationsindsats gennem Bundespressediens og de udstationerede presseattachéer.

111. Den med eksportfremmearbejdet sammenhængende information varetages af Bundeswirtschaftskammers udenrigshandelsorganisation.

Koordination:

En egentlig koordinerende instans eksisterer ikke i Østrig, men i praksis udøver udenrigsministeriet de koordinerende funktioner for alt arbejde, der har relation til udlandet.

Udvalget har i mindre grad haft opmærksomheden rettet mod organisationsstrukturen i de større europæiske lande som *Forbundsrepublikken Tyskland, Storbritannien, Frankrig og Italien*, idet strukturen på grund af landenes størrelse, sprogenes universelle udbredelse, de udenrigspolitiske interesser eller den statslige opbygning frembyder mindre interesse som sammenligningsgrundlag for den danske organisationsstruktur. Et gennemgående træk i organisationsstrukturen i Forbundsrepublikken Tyskland, i Frankrig og i Italien er: 1. Den generelle informationsindsats over for udlandet kanaliseres nok gennem de diplomatiske repræsentationer, men har som oftest hjemlig forankring i en statsministeriel pressetjeneste, der både omfatter den indadvendte og udadvendte informationsvirksomhed. 2. Kulturforbindelserne med udlandet er koordineret og centraliseret i store kulturafdelinger i udenrigsministerierne med tætte forbindelser til de nationale ministerier eller forbundsorganer for undervisning, videnskab og kulturelle anliggender. Forholdene i Storbritannien hviler dog på andre traditioner, men fælles for dette land og de tre øvrige store nationer er eksistensen af omfattende og verdensomspændende organer til fremme af kendskabet til nationalt sprog og kulturliv, »British Council«, »Goethe Institut« og de franske og italienske institutter i udlandet. Disse institutter og kulturcentre er i visse tilfælde og i visse lande selvstændige enheder og formelt uafhængige af den stedlige ambassade - i andre og efterhånden de fleste tilfælde formelt knyttet til denne.

Som konklusion synes det at fremgå af denne

sammenlignende analyse og af de linier, den tegner, at organisationsstrukturen på det heromhandlede område i altovervejende grad er statslig eller tenderer mod at blive det. Den generelle udlandsinformation betragtes som en statsopgave, hvad enten den som i enkelte tilfælde er knyttet til et statsministerielt eller et regerings-pressekontor, eller som i andre tilfælde er en administrativ del af udenrigsministeriet. Kanaliseringen mod udlandet sker i alle tilfælde gennem udenrigstjenesten. I nogle af de mindre lande er produktionen af generelt informationsmateriale enten (som i Norge og Holland) henlagt til udenrigsministeriernes informationsafdelinger, eller (som i Sverige og Belgien) henlagt til særlige institutioner, der udfører dette arbejde i snæver tilknytning til udenrigsministerierne eller som af disse får opgaver og pengemidler stillet til rådighed for denne virksomhed.

Kulturudvekslingen med udlandet betragtes i stadig højere grad af de fleste lande som en vigtig og selvstændig bestanddel af forbindelserne med andre lande, på linie med de politiske og økonomiske eller kommercielle relationer. I overensstemmelse hermed og af praktiske grunde (kontakten til udlandsposterne) koordineres det arbejde, der varetages af fagministerierne og eventuelt andre kulturorganer, i de pågældende landes udenrigsministerier, som oftest i en særlig kulturafdeling.

Virksomheden i udlandet kanaliseres i første række gennem de pågældende landes diplomatiske repræsentationer, der i de vigtigere lande er forsynet med specialattachéer for presse- og kulturanliggender. Sådanne attachéer kan enten rekrutteres blandt fagdiplomater eller være specialmedarbejdere, der er særligt rekrutteret med varetagelse af informations- og kulturarbejde for øje. De større lande samt Østrig har desuden etableret **kulturinstitutter** i andre lande. Denne institutvirksomhed med basis i internationalt udbredte sprog og kulturer tillader selvsagt en mere intensiv påvirkning af opholdslandets publikum og formår, når virksomheden er veldrevet, at skabe et betydningsfuldt kontaktnet, men ikke mindst det østrigske eksempel, der må ligge danske forhold nærmest, viser tillige, at en egentlig institutvirksomhed i udlandet er en ganske kostbar investering. Lande som Sverige, Belgien, Holland og Norge har derfor kun i ganske enkelte tilfælde oprettet sådanne institutter, fortrinsvis i de store vesteuropæiske hovedstæder.

Organisationsstrukturen frembyder således en række fælles træk i de fleste af de lande, hvor samfundsforholdene mest minder om de danske.

Samordningen af de forskellige virksomhedsområder inden for udlandsarbejdet synes i næsten alle lande at byde på vanskeligheder, efterhånden som organisationsstrukturen udbygges. Den fremherskende tendens synes at gå mod en koordinering i flere »lag«: Den eksportfremmende virksomhed koordineres i et centralt organ med direkte kontakter til udenrigstjenesten, men med stærk indflydelse fra erhvervsministerier og erhvervsorganisationer - kulturudvekslingen med udlandet koordineres i en udenrigsministeriel kulturafdeling sammen med fagministerierne for undervisning, videnskab og kulturelle anliggender, der varetager de operative opgaver og sikrer forbindelsen ud til institutioner, foreninger og enkeltpersoner. Endelig findes der overalt en tendens mod et bredere koordinationsorgan for oplysningsarbejdet i sin helhed, der omfatter repræsentanter for de to forannævnte virksomhedsområder, men tillige hele rækken af institutioner, der har til opgave mer eller mindre direkte at beskæftige sig med udlandsinformation i bredeste betydning.

Kapitel V.

Den organisatoriske opbygning i Danmark

Det er på grundlag af den opstillede målsætning udvalgets opgave at vurdere det igangværende informations- og kulturarbejde i relation til udlandet og dets organisatoriske opbygning i henseende såvel til effektivitet som til økonomi.

Af bilag 1 fremgår de årlige operative udgifter på statsbudgettet til informations- og kulturarbejde i udlandet i videste betydning. Omend det på grund af sagområdets temmelig udflydende grænser og den vanskelige adskillelse mellem administrative og rent operative udgifter kun er muligt at nå frem til tilnærmelsesvis beløb, har udvalget ved et rundspørge i

europæiske nabolande kunnet konstatere, at de beløb, der i Danmark anvendes til informations- og kulturarbejde i udlandet, procentuelt ligger på linie med, hvad lande, vi plejer at sammenligne os med, anvender på de tilsvarende opgaver. Sverige ligger procentuelt lidt højere, medens udgifterne for Norges, Hollands og Belgiens vedkommende i forhold til statsbudgetterne er nogenlunde som i Danmark. Også på denne baggrund kan organisationsmønsteret i de nævnte lande frembyde interesse som sammenligningsgrundlag.

Det fremgår endvidere af oversigten, bilag 1, at statsmidlernes udnyttelse til formålene er koncentreret på et relativt begrænset antal operative organer, statslige eller statsstøttede, i alt fald set i forhold til det samlede danske organisationsmonster. Dette organisationsmonster er i bilag 2 opstillet efter de tre hovedkategorier, der er nærmere defineret i betænkningens kapitel II. Inden for de tre hovedområder er institutionerne rubricerede efter karakteren af deres virksomhed: 1. Organer, der har udlandsinformation, kulturudveksling eller eksport- og turistfremmende aktiviteter som eneste og permanent beskæftigelse (»Basisorganisationer«), 2. Organer, der har specifikke afgrænsede opgaver inden for oplysningsvirksomheden, og endelig 3. eksempelvis opregning af statslige eller statsstøttede organer, private sammenslutninger og foreninger, der lejlighedsvis og som biprodukt af deres egentlige virksomhed bidrager til udlandsinformation, kulturudveksling m. v., og som ikke har disse aktiviteter som hovedbeskæftigelse.

Medens det samlede billede har betydning for den senere analyse af koordinationsbehovet, har udvalget i rationaliseringsanalysen af den organisatoriske opbygning i første række haft opmærksomheden rettet mod de hjemlige basisorganisationer og de vigtigste organer med specifikke, afgrænsede opgaver. Udvalget har undersøgt disse organers og institutioners virksomhed og opgaver, hvorledes de indbyrdes er placeret i det samlede organisationsmonster, og hvorvidt der mellem dem foreligger dobbeltarbejde eller manglende operativ samordning. Endelig har udvalget nærmere studeret »feltapparatet«, d. v. s. de forskellige former for repræsentation i udlandet, dets forbindelseslinier til organisationsmønsteret i Danmark, dets geografiske placering set ud fra opgavernes art og danske interesser i almindelighed. 1 forbindelse med udlandsrepræsentationen har udvalget un-

dersøgt, om det eksisterende apparat er tilstrækkeligt udnyttet, ligesom man har søgt udlandsrepræsentationernes rolle nærmere defineret, herunder behovet for egentlige danske kultur- og informationscentre i udlandet, samt hvorvidt og i hvilket omfang de forskellige udlandsrepræsentanters virke kan eller bør have administrativ forankring i udenrigstjenestens eksisterende repræsentationer. Muligheder for fællesnordisk repræsentation fortjener i denne forbindelse også opmærksomhed.

1. Basisorganisationerne

Ved analysen af basisorganisationerne har udvalget taget sit udgangspunkt i de tre begrebsområder: generel information, kultursamarbejde og eksport- og turistaktiviteter, der har dannet grundlag for definitionen af målsætningen. Ganske vist er begreberne »generel information« og »kulturudveksling« funktionelt sammenknyttede i udenrigsministeriets og Det danske Selskabs virksomhed og organisatoriske opbygning, men da de to begreber som tidligere påvist er forskellige, har udvalget anset, at den valgte fremgangsmåde for analysen vil give et klarere og mere nuanceret billede af institutionernes indbyrdes placering, operative samordning og af eventuelt dobbeltarbejde inden for hvert af de nævnte virksomhedsområder.

a. Generel information

Udenrigsministeriets *presse- og kulturafdeling* varetager ikke blot udenrigsministeriets kontakt med den inden- og udenlandske presse, men også det danske informationsarbejde i udlandet i videste betydning. Afdelingen producerer selv eller anskaffer informationsmateriale (publikationer, film, fotos, diapositiver, gramfonplader, radio-bånd, informative udstillinger m. v.) og fordeler det i første række gennem de danske repræsentationer i udlandet, eller direkte til enkeltmodtagere, aviser, tidsskrifter etc. i udlandet, samt til udenlandske besøgende i Danmark. En af de vigtigste sider af afdelingens informationsvirksomhed er tilrettelæggelse af besøg af udenlandske journalister, radio- og fjernsynsfolk, publicister, forfattere og andre kategorier af besøgende med stor spredningsevne. Oplysningsarbejdets indhold omfatter alle sider af dansk liv og virke - politik, samfundsforhold, kultur, videnskab, un-

dervisning, erhvervsliv og økonomiske forhold i videste betydning. Det eksportfremmende informationsarbejde udføres dels af ministeriets handelsafdeling, dels af presse- og kulturafdelingen. Koordinationen sikres ved daglig kontakt og periodiske møder. Presse- og kulturafdelingens indsats i de informatoriske sider af det eksportfremmende arbejde er i første række knyttet til udgivelsen af eksportfremmende publikationer, sæmumre om danske økonomiske forhold i udenlandsk presse, gennem radio, filmdistribution i udlandet og ved formidling af informatoriske og kulturelle indslag i eksportkampagner og erhvervsudstillinger i udlandet, samt ikke mindst ved indbydelse af udenlandske erhvervsjournalister til Danmark. I hele dette arbejde er der ikke blot intimt samarbejde med handelsafdelingen, men også med erhvervsorganisationer som Landbrugsrådet og Industrirådet og erhvervslivets forskellige brancher.

Afdelingens produktionsprogram omfatter i første række periodiske tidsskrifter på hovedsprogene, dels af almen kulturel art, dels af eksportfremmende karakter, samt en vid skala af alment oplysende stof, fra en omfattende officiel håndbog over pjecer og foldere til en- eller to-siders »fact-sheets«. Monografier om afsluttede emner søges fremstillet i samarbejde med kommercielle forlag. Herudover anskaffer afdelingen ved køb sådant materiale, som udgives af »Det danske Selskab«, af Litteraturudvalget eller af kommercielle forlag, samt modtager til distribution specielle publikationer, som fremstilles bl. a. af socialministeriet eller undervisningsministeriet.

Udvalget har overvejet, om det er hensigtsmæssigt, at den af afdelingens program omfattede produktion ligger i udenrigsministeriet, eller om denne produktion snarere burde lægges over i et direktoratslignende eller uafhængigt organ, således som det er tilfældet i Sverige (Svenska Institutet) eller i Belgien (Institut Beige d'Information et de Documentation). Argumenterne for sidstnævnte løsning har været, at statsadministrationen frigjordes for specialister med produktionsopgaver, samt at et udenrigsministerium er mere sårbart i tilfælde af fejl eller kontroversielle oplysninger i officielt produceret materiale, og i konsekvens heraf, at det officielt producerede materiale i for høj grad får karakteren af statspropaganda og måske derved bliver for uinteressant for læseren.

Eksemplerne fra udlandet tyder dog i retning af, at der ikke spares arbejdskraft ved at lægge denne produktion ud til et særligt organ. Da informationsmateriale for størstepartens vedkommende alligevel kanaliseres gennem et udenrigsministerielt informationskontor til udenrigstjenestens repræsentationer, ville en omlægning formentlig snarere indebære personaleudvidelse, medens produktions- og distributionsfunktionerne i stort omfang nu er koncentreret på samme sted. Det af afdelingen producerede materiale er i det væsentlige generelt informationsstof om Danmark, og det er i denne forbindelse vigtigt, at de medarbejdere, der forestår og tilrettelægger fremstillingen, ikke blot har et bredt kendskab til informationsteknik, men også gennem egne erfaringer fra udetjenesten har fornemmelse for, hvorledes materialet bliver modtaget, og hvad udlandet især ønsker at vide om vort samfund. Placeringen af fremstillingen i udenrigsministeriet bevirker tillige, at den korte vej til kontrol og kompetence inden for en og samme institution gør efterprøvning af oplysninger hurtigere og lettere. Endelig bevirker den korte vej og den stadige kommunikation mellem fremstillingsleddet og distributionsleddene i udlandet, at spildprocenten i fremstillingen bliver mindre.

Det andet argument turde næppe have større relevans. Om et materiale er produceret af et ministerium eller et halvofficielt eller privat organ har næppe betydning for materialets modtagelse i udlandet. Talrige eksempler har vist, at materialet, uanset dets oprindelse, anvendes og reproduceres, hvis det er interessant og præsenteret i den rette form.

Udvalget er derfor af den opfattelse, at den af afdelingens program omfattede produktion med størst fordel kan bevares i presse- og kulturafdelingen. Udvalget finder ejheller anledning til at foreslå ændret praksis med hensyn til det specifikt fagligt prægede oplysningsmateriale, der udgives og fremstilles på fremmede sprog af fagministerier som f. eks. socialministeriet eller undervisningsministeriet. Det gælder ligeledes udgivelsen af antologier og større monografier om specielle emner, der har fundet sted gennem organer som Litteraturudvalget eller Det danske Selskab, men forudsætningen for en sådan fortsat decentralisering, baseret på materialets art og specifikke karakter, er naturligvis, at fornøden gensidig oplysning og samordning finder sted i planlægningsfaserne. Udenrigsministeriet og fagministerierne vil -

som hidtil er sket - kunne aftage en god del af dette mere specifikke materiale og fordele det i udlandet i forhold til den interesse, som materialet kan forventes at skabe ude omkring i verden, og såfremt materialet er egnet til distribution ad de officielle kanaler.

Udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling er organisatorisk i høj grad præget af sin oprindelse som ministeriets »pressebureau«, som forbindelsesleddet mellem ministeriet og dansk og udenlandsk presse. Ganske vist har afdelingen på grund af særlige danske traditioner aldrig som i andre lande varetaget talsmandsfunktionerne for ministeren, og oplysningsfunktionen er derfor fra første færd blevet en primær opgave. Afdelingens pressemæssige opgaver og pressens store betydning i alt informationsarbejde, samt den omstændighed, at personalet traditionelt er blevet rekrutteret blandt journalister, har sat sit præg på afdelingen, og dens relationer til den øvrige del af udenrigstjenesten. Med kultursagernes overflytning til afdelingen i 1969 er denne personalemæssigt blevet suppleret med medarbejdere af den almindelige udenrigstjeneste. Det stærke indslag af journalistiske specialmedarbejdere i afdelingen og de meget ringe omflytningsmuligheder mellem denne og de øvrige dele af udenrigstjenesten kan i noget omfang have medført en manglende fortrolighed med informationsarbejdet blandt udenrigstjenestens øvrige medarbejdere. Med rekruttering af personalet på bredere basis og med den nærmere administrative sammenknytning af informationspolitik og kulturpolitiske spørgsmål er der skabt grundlag og muligheder for, at udenrigstjenestens personale som helhed kan få indblik i såvel informationspolitisk virksomhed og offentlighedsarbejde som kulturudvekslingens problemkreds, områder, der er af voksende betydning i arbejdet på udeposterne.

Det danske Selskab er ifølge sine vedtægter en selvejende institution, der har til formål i vekselvirkning med udlandet på sagligt og folkeligt grundlag at oplyse om Danmark, dets kultur og samfundsliv. Selskabets formål er således både oplysning om Danmark og kulturelt samvirke med andre nationer. Omend selskabet har sigte på udviklingen af Danmarks kulturforbindelser med udlandet, i muligt omfang på gensidighedsbasis, har det dog også fra første færd primært været selskabets erklærede mål at formidle et bredt anlagt oplysningsarbejde om Danmark i udlandet, bl. a. ud fra den

formening, at den hidtidige danske informationstjeneste havde været for passiv og havde rettet sig mod for eksklusive kredse. Selskabets initiativtagere har været af den opfattelse, som var fremherskende i 1930-40'erne, at oplysningsarbejdet i udlandet bedst kunne formidles gennem en uafhængig institution opbygget på national, folkelig baggrund og med blandet statslig og privat finansiering. Det danske Selskabs repræsentantskab og styrelse er derfor sammensat både af repræsentanter for selskabets personlige medlemmer og af repræsentanter for de politiske partier, statsadministrationen, lokalforvaltningen, erhvervslivet, kulturelle, pædagogiske og kunstneriske institutioner og sammenslutninger. Selskabets drift i Danmark og i udlandet betales gennem et årligt statstilskud på ca. 1.600.000 kr., der udgør omkring 97 pct. af selskabets samlede budget, medens produktionen og tilvejebringelse af informationsmateriale og udsendingenes udrustning betales dels ved særbevillinger, dels ved indsamling af fonds fra lokalforvaltningen, private legater og tilskud fra private virksomheder, hvilke sidstnævnte i de seneste år har andraget omkring 50.000 kr. årligt.

Det er ifølge formålsparagraffen selskabets opgave »at give andre nationer alsidig oplysning om Danmark, dets historie og sprog, kulturliv, erhvervsliv og sociale forhold«. Oplysningsarbejdet, der især er koncentreret om dansk kultur og danske samfundsforhold i bredeste betydning, hviler på tre grundpiller: 1. Udsendingenes virksomhed i udlandet, 2. Produktion og tilvejebringelse af oplysningsmateriale., 3. Organisation i Danmark (og i udlandet) af sommerkurser, faglige studierejser og seminarer.

Medens udsendingeinstitutionen vil blive behandlet i et senere afsnit, vil der her være grund til at gå nærmere ind på det af selskabet producerede eller tilvejebragte oplysningsmateriale, der i første række har skullet tjene udsendingenes virksomhed, men også kanaliseres mod udlandet ad andre veje. Selskabet har i årenes løb udgivet en lang række monografier, omfattende væsentlige sider af dansk kulturliv, folkeoplysning, folkebiblioteker, kirkeliv, presse, erhvervsliv m. v., pjecer om specifikke emner inden for undervisning, socialforsorg, demokratiske institutioner etc., samt to små periodiske publikationer »Musical Denmark« (svarende til Litteraturudvalgets årlige publikation om dansk litteratur) og »Kontakt med

Danmark« (svarende til udenrigsministeriets »Danish Journal«). Publikationerne har været udgivet på engelsk, tysk, fransk, i visse tilfælde italiensk og nederlandsk, men gennemsnitligt kun i oplag på fra 2.000 til 5.000 eksemplarer, hvorfor stykprisen har været relativ høj.

Selv om der er en vis parallelitet mellem udenrigsministeriets og Det danske Selskabs publikationsvirksomhed, er der dog relativt få eksempler på overlapning. Udenrigsministeriets publikationer har gennemgående et mere generelt præg og en mere omfattende karakter med hensyn til emnevalget, medens selskabets udgivelser er beregnet på den kulturelle eller fagligt afgrænsede informationsvirksomhed. Dette hænger delvis også sammen med distributionsvilkårene.

I 1961 forhandlede udenrigsministeriets presse- og informationsafdeling og Det danske Selskab sig frem til en aftale om arbejdsdeling og et vist samarbejde på det nævnte område. Noget egentligt produktionsfællesskab er dog bortset fra et enkelt tilfælde ikke blevet etableret. Samarbejdet mellem de to instanser har manifesteret sig ved, at udenrigsministeriet i løbet af 1960'erne årligt har købt for betydelige beløb af selskabets publikationer (produktionen af publikationerne sker ved de af selskabet indsamlede midler) til fordeling gennem de danske repræsentationer i udlandet, medens selskabets udsendinge i udlandet relativt frit og gratis har kunnet disponere over udenrigsministeriets publikationer i deres arbejde. Det samme har gjort sig gældende for undervisningsministeriets vedkommende.

Informationsarbejdet i udlandet gennem oplysende dokumentarfilm blev i 1950'erne koncentreret i udenrigsministeriet, der har bistået selskabet med filmforsendelser til dets udsendinge. Hvor det har vist sig hensigtsmæssigt, er udenrigsministeriets filmdepoter i udlandet blevet anbragt hos Det danske Selskabs udsendinge, der har haft ansvaret for distributionen. I andre tilfælde har det vist sig mere hensigtsmæssigt, at distributionen var centraliseret på ambassaden, hvortil lånere i udlandet har forvane at henvende sig.

Det danske Selskab har i en årrække efter krigen gjort en betydelig indsats for fremme af kendskabet til dansk musik i udlandet, ikke blot ved udgivelse af publikationer herom, formidling af koncerter i udlandet, men også ved fremstilling af pladeserier i 1950'erne med dansk musik fra de tidligste tider til de mo-

derne komponister. Serien var god og nyttig ved sin fremkomst, og fordeltes bl. a. til udenlandske radiostationer, men grammofonteknikkens fremskridt i efterkrigstiden har hurtigt gjort serierne teknisk forældede. En videre udbygning af disse serier synes nu indhentet af en anden udvikling, idet fremstillingen af omfattende pladeserier med dansk musik i dag forberedes af »Komiteen til udgivelse af dansk musik på grammofonplader«. Komiteen er nedsat af Det kgl. danske Musikkonservatorium under kulturministeriets auspici, og foreløbig finansieres arbejdet ved midler fra Nationalbankens Jubilæumsfond. Hertil kommer, at der på det kommercielle plademarked - i danske og udenlandske fremførelser - eksisterer et ganske anseeligt udvalg af dansk musik.

Endelig har selskabet i årenes løb foranlediget fremstillet en række informative udstillinger (egnsudstillinger, Grønlandsudstilling, plakatudstillinger, grafikudstillinger m. v.). Disse udstillinger har i første række været fremstillet med henblik på brug ved udsendingenes foranstaltning, men selskabet har også ved lejlighed stillet disse udstillinger til rådighed for andre oplysningsinstitutioner mod deltagelse i fremstillingsomkostningerne. I de fleste tilfælde har det dog ikke vist sig muligt at udnytte disse samarbejdsmuligheder, dels fordi prioriteringerne af opgaverne har været forskellig, dels måske på grund af udstillingernes udformning. Her som i andre tilfælde gælder det, at samarbejds- og rationaliseringsmulighederne er størst og mest påkrævet i den helt indledende fase af planernes udformning, således at flest mulige hensyn vil kunne tilgodeses.

Sammenfattende mener udvalget at kunne konstatere, at Det danske Selskabs produktionsvirksomhed af informationsmidler med henblik på udsendingenes virke i udlandet i de senere år er stagneret i forhold til de meget vidtgående planer, der forelå i 1950'erne. Denne stagnation har fundet sted på trods af disponible midler i selskabets publikations- og udrustningsfond, men vel væsentligst på grund af manglende og hyppigt skiftende arbejdskraft i hjemmeadministrationen. En stor del af det eksisterende informationsmateriale, skabt af Det danske Selskab, og bestemt til at udgøre hovedbestanddelen af udsendingenes værktøj, er ikke ajourført, hvilket selvsagt må have haft konsekvenser for udsendingenes arbejdsindsats og arbejdsmuligheder i udlandet.

Det er tidligere fastslået, at de turisthver-

vende aktiviteter har et betydeligt informativt og kulturelt islæt, og *Danmarks Turistråd* må derfor også nævnes blandt basisorganisationerne, der formidler oplysningsvirksomhed i udlandet. Danmarks Turistråd er imidlertid et udmærket eksempel på den specialisering af institutionerne, der har fundet sted, navnlig gennem det sidste årti, og Turistrådets veldefinerede funktioner bevirker, at der f. eks. i produktionsleddet ikke bliver tale om overlapninger. Fremstillingen af informationsmateriale følger ganske bestemte turisthvervende kriterier, og materialet er i høj grad til nytte for de øvrige informationsorganer, der kan bistå Turistrådet på de steder, hvor Danmark ikke har udstationeret egne turistchefer. Ved produktionen af turistfilm, der er et dyrt medium, vil der med fordel kunne indgås et snævrere samarbejde mellem Danmarks Turistråd, udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling og de instanser, der er beskæftiget med kulturudvekslingen mellem Danmark og udlandet samt de eksportfremmende instanser, således at emnerne for de pågældende film og disses udformning måske kunne afstemmes således, at filmene i højere grad også kunne indgå i Danmarks samlede indsats udadtil. Udvalget har imidlertid konstateret, at dette også har været tilfældet i en lang række tilfælde.

Med hensyn til Turistrådets virksomhed som modtagerorganisation af besøg af udenlandske rejsejournalister og rejsebogsforfattere m. v. samt publicitetsvirksomheden for festivals og andre kulturelle arrangementer i Danmark af interesse for turisthervervingen har udvalget mærket sig, at der på institutionelt plan allerede eksisterer et godt samarbejde med andre organer, og at den nødvendige arbejdsdeling fungerer tilfredsstillende.

b. Kultursamarbejde

Danmarks kontakter med udlandet inden for undervisning, videnskab og kultur finder sted dels på det *multilaterale*, dels på det *bilaterale* plan. Multilateralt sker det bl. a. gennem UNESCO, De Forenede Nationers organisation for undervisning, videnskab og kultur, og den *danske UNESCO-nationalkommission* er regeringens rådgivende instans i disse sager. Kommissionen nedsættes af undervisningsministeren, og dens sekretariat er en del af undervisningsministeriets internationale kontor. Danske instanser, der er virksomme i kulturud-

vekslingen på internationalt plan, såsom kulturministeriet, undervisningsministeriet, udenrigsministeriet, biblioteksvæsenet, videnskaben, folkeoplysningen, museerne, Danmarks Radio m. v. er repræsenteret i nationalkommissionen.

Endvidere finder det multilaterale samarbejde sted gennem *Europarådets kulturelle råd* (CCC) og dets faglige underkomiteer, der regelmæssigt afholder møder i Strasbourg. På det operative plan sikres Danmarks deltagelse i det fælleseuropæiske kultursamarbejde gennem undervisnings- og kulturministerierne og disses særligt beskikkede sagkyndige på de specielle områder, ligesom udenrigsministeriet er repræsenteret ved og normalt følger møderne i selve kulturrådet i de større principielle spørgsmål. Et multinationalt samarbejde på det undervisningsfaglige og videnskabelige område formidles også gennem organisationer som NATO, OECD, CERN m. v., kanaliseret gennem det danske undervisningsministerium ud til undervisnings- og videnskabsinstitutionerne. Det *fællesnordiske* kultursamarbejde kan nu forventes væsentligt udvidet efter ratifikationen af den nordiske kulturtraktat, ifølge hvilken der er oprettet et sekretariat under et nordisk ministerråd, et sekretariat, som vil blive et koordinationsled til de nationale nordiske undervisnings- og kulturmyndigheder.

Formidlingen af det *tosidede* kultursamarbejde sker gennem mange kanaler, men på det statslige plan gennem *udenrigsministeriet, undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender*. Udenrigsministeriet er det koordinerende led i kraft af arbejdets udadvendte karakter, dets udenrigspolitiske aspekter og ministeriets rolle som ankerbasis for repræsentationerne i udlandet. Arbejdet tilrettelægges af de tre ministerier i forening ud fra faglige og politiske kriterier. De to ressortministerier har de største bevillinger til arbejdets gennemførelse og er de operative instanser i samarbejde med danske undervisnings- og forskningsinstitutioner, kulturinstitutioner, private foreninger, organisationer og enkeltpersoner. De tre ministerier tilrettelægger arbejdsfordelingen gennem daglig løbende kontakt og månedlige koordineringsmøder. Endvidere fører de tre ministerier forhandlinger med andre landes tilsvarende instanser, bl. a. med henblik på etablering af to- eller flerårige udvekslingsprogrammer på grundlag af kulturaftaler, og de personlige kontakter, der således

skabes med kolleger i andre landes tilsvarende instanser i både vest og øst, bidrager til både lettere at løse konkrete problemer og til at skabe bedre kontinuitet i samarbejdet, da man kender den anden parts muligheder og ønsker gennem det konkrete samarbejde.

Undervisningsministeriets internationale kontor forestår og finansierer bl. a. al undervisningsfaglig og videnskabelig udveksling, såvidt denne sidste har tilknytning til de højere læreanstalter, forskningsråd etc., endvidere stipendiatudvekslingen af studerende og forskere, udvekslingen af gæsteprofessorer m. v., pædagogiske udvekslinger, udenlandske lektorater i Danmark, boggaver til udenlandske universiteter. Kontoret fremstiller endvidere oplysningsmateriale om undervisningsfaglige emner. Det internationale kontor i ministeriet for kulturelle anliggender yder støtte til og varetager kulturel udveksling inden for områder som kunst, litteratur, film, teater m. v., arrangerer og formidler kunstudstillinger i Danmark og i udlandet og formidler personudveksling f. eks. mellem danske og udenlandske kunstnere, forfattere, arkitekter m. v. og støtter sammen med undervisningsministeriet efter økonomisk evne ungdomsudvekslinger og andre former for personudvekslinger på bred basis. Hele dette arbejde foregår i direkte kontakt med de eksisterende faglige og kulturelle institutioner og sammenslutninger, hvoraf eksempelvis enkelte er nævnt i bilag 2.

Udvalget har på grundlag af andre landes organisationsmønstre kunnet konstatere, at den nuværende danske opbygning på det statslige område til varetagelse af det kulturelle samarbejde med udlandet modsvarer opbygningen i de allerfleste andre lande både i Vest- og Østeuropa. I visse lande med vidtspændende politiske interesser som Frankrig og Tyskland er arbejdet noget mere, men dog langt fra udelukkende, koncentreret i disse landes udenrigsministerier.

Man kunne ud fra rationaliseringshensyn umiddelbart forestille sig, at arbejdet måtte kunne koncentreres *enten* i en kulturafdeling under udenrigsministeriet *eller* i et internationalt kontor, fælles for undervisnings- og kulturministerierne. Disse alternativer er imidlertid blot nævnt for fuldstændighedens skyld, idet de begge ser bort fra den grundsætning, hvorom der i udvalget hersker fuld enighed, at selve forudsætningen for på det planlæggende og initiativtagende samt operative plan at være enga-

geret i officiel kulturel udveksling med udlandet er den faglige indsigt, baseret på den daglige og kontinuerlige kontakt til undervisnings-, forsknings- og kulturinstitutioner og -personligheder, som kun et fagministerium kan besidde. Men fagministeriet behøver ikke alene - af praktiske grunde — det feltapparat, som udenrigsministeriet råder over, men også den særlige udenrigspolitiske indsigt, som gør det muligt at anskue kulturudvekslingspolitikken over for udlandet ud fra Danmarks samlede interesser over for og forbindelse med omverdenen. Ingen af alternativerne ville iøvrigt medføre nogen personalebesparelse, da det blot ville betyde en omflytning af sagområderne, til skade enten for den faglige indsigt i områderne eller for den udenrigspolitiske sammenhæng.

Udvalget er derfor af den opfattelse, at den samordning og arbejdsdeling, der i øjeblikket finder sted mellem de tre ministerier, er den mest hensigtsmæssige opbygning, der desuden har den fordel, at den modsvarer den organisatoriske opbygning i de fleste af de lande i øst og vest, med hvilke samarbejdet er særlig udviklet.

Det danske Selskab har - ikke mindst i det første årti efter anden verdenskrig, hvor kontaktbehovet over grænserne blev særlig markant - udført en pionergerning på kulturudvekslingens område, ved navnlig at opdyrke Danmarks indtil da svage og sporadiske kulturelle kontakter med de små vesteuropæiske lande og med provinsområder i de større lande. Selskabets virksomhed har været præget af intensiv opdyrkning af kontakterne med folkeoplysende kredse, men tillige spændt over felter som danskundervisning, formidling af koncertvirksomhed, udstillinger, kulturuger, foredragsvirksomhed og måske i første række ved organisation af sommerkurser på gensidighedsbasis, samt studierejser af fagligt eller almenkulturelt tilsnit. Sommerstævner i Danmark og i udlandet, samt studierejserne har givet kulturudvekslingen med de lande, hvor selskabet arbejder, en betydelig bredde. Det har været disse besøgsarrangements styrke og svaghed, at deltagerne som hovedregel selv betaler for deltagelse i stævner eller studierejser - styrke, fordi kun potentielt interesserede har meldt sig - svaghed, fordi deltagerne ikke altid har repræsenteret de mest spredningsdygtige og indflydelsesrige kredse. Dette hindrer dog ikke, at dansk/udenlandske stævner og studierejser har bidraget til at skabe kontinu-

tet og bredde i kulturudvekslingen. Medens denne form for udveksling, måske bortset fra de egentlige studierejser, ikke i dag har helt den samme betydning som tidligere i kontakterne med Vesteuropa, fordi sådanne kontakter efterhånden også er etableret gennem talrige andre kanaler, ville den i dag med fordel kunne anvendes i relationerne til de østeuropæiske lande og udviklingslandene, men her ville der let opstå andre vanskeligheder, herunder et finansieringsproblem, der meget hurtigt ville kunne få et uoverskueligt omfang.

Selskabets formidling af andre former for kulturarrangementer med udlandet, såsom danske kulturuger f. eks. i Holland, Schweiz og Belgien m. v., koncertturneer, musikudvekslinger og musikuger etc., har navnlig i 1950'erne været ganske omfattende, men som helhed præget af de beskedne midler, selskabet har rådet over.

Det er selskabets fortjeneste på et relativt tidligt tidspunkt at have peget på gensidighedsprincippet i kulturformidlingen, og det er da også gennemført f. eks. i kursus- og studierejsevirksomheden. På det bredere kulturudvekslingsfelt har gensidighedsprincippet været vanskeligere at føre ud i livet, når det gik ud over det rent lokale plan, fordi udsendingene ikke som sådanne har haft legitimation til at forhandle med opholdslandets officielle instanser, der har bevillingsmuligheder med henblik på eventuel deling af udgifterne med Danmark, og ej heller har haft beføjelser i så henseende på danske myndigheders vegne. Kun de steder, hvor udsendingene har haft et meget nært samarbejde med den stedlige danske ambassade, har sådanne gensidighedsordninger kunnet gennemføres med det resultat, at de ved udsendingenes initiativ gennemførte foranstaltninger har fået den fornødne moralske og finansielle opbakning såvel af de danske som af de udenlandske myndigheder.

Udvalget mener i denne sammenhæng at kunne konstatere, at en medvirkende årsag til *Det danske Selskabs* manglende ekspansion som institution for kulturelt samarbejde med udlandet har været en svingende operativ tilknytning til det organisationsmonster, der gennem den internationale udvikling i de sidste 10-15 år har udviklet sig herhjemme. Hertil kommer yderligere den specifikke udformning af selskabets arbejde, der kun omfatter visse sider af kulturforbindelserne med de lande, hvormed selskabet har etableret et særligt sam-

arbejde ved udstationering af kulturudsendinge. Resultatet har været, at udvekslingen mellem disse lande og Danmark i stigende grad har søgt andre kanaler end Det danske Selskab, hvorved dette - trods en i princippet rigtig målsætning - efterhånden har rangeret sig ud på en sidelinie.

Denne situation har da også indirekte afspejlet sig i selskabets statstilskud, der igennem de senere år er fastholdt uændret eller kun forøget beskedent. Baggrunden herfor er bl. a. den omstændighed, at de statsmidler, der har kunnet afses til kultursamarbejde med udlandet, har måttet prioriteres til områder, hvor stigningstakten i kulturforbindelserne har været meget høj og været baseret på gensidighed i forhold til partnerlandene i navnlig Vest- og Østeuropa. Hertil kommer, at kulturministeriet, efter at spørgsmålet om selskabets fremtidige virksomhed er blevet rejst, jfr. Indledningen, har fundet det rigtigt at bevare status quo i selskabets bevillinger, indtil en afgørelse herom var truffet.

c. De eksportfræmmende og turisthvervende aktiviteter

For så vidt angår eksport- og turistaktiviteterne ligger det uden for udvalgets kommissorium at undersøge disse områders organisatoriske opbygning eller interne samordning, jfr. iøvrigt bilag 2. De statsmidler, der under handelsministeriets ressource er til rådighed for disse aktiviteter, er dels det beløb, der fra Danmarks Erhvervsfond kanaliseres via Eksportfremmeudvalget, dels det beløb, hvormed turistarbejdet i udlandet tilgodeses via Danmarks Turistråd. På grundlag af disse finanslovsbevillinger gennemføres der en række aktiviteter i udlandet i form af messedeltagelse, udstillinger, eksportkampagner, butiks- og stormagasinfremstød, udsendelse af eksportkataloger og udstationering af eksportstipendiater m. v. samt for turistarbejdets vedkommende udstationering af turistchefer og gennemførelse af turistpropaganda. I forbindelse med disse aktiviteter må nævnes de af udenrigsministeriet udstationerede handelsattachéer og konsultatssekretærer. Disse aktiviteter i forhold til informations- og kulturarbejdet i udlandet er hidtil navnlig præget af fælles indsats i forbindelse med »danske uger« eller eksportkampagner i udlandet, visse stormagasinfremstød o. lign. Udvalget har konstateret, at der ved sådanne samlede fremstød

gennem de eksisterende udvalg og koordinationsmøder finder fornøden samordning sted mellem centrale organer inden for de tre berørte hovedområder.

Udvalget har bemærket sig oprettelsen af et samordningsudvalg inden for erhvervsorganisationerne, »Erhvervenes Eksportråd«, der vil kunne få betydning som konsultativt organ i sammenhæng med samordningen af dansk udlandsinformation i bredeste betydning.

2. Organer med særlige, afgrænsede opgaver inden for informations- og kulturarbejdet i udlandet

Ved siden af basisorganisationerne, der har informations- og kulturarbejdet som permanent virksomhed, og som i princippet dækker alle eller de væsentligste sider af denne virksomhed, er der i årenes løb opstået en række organer, der varetager særlige opgaver inden for denne virksomhed, og som har deres bestemte plads i det samlede organisationsmonster. Det har formentlig været en svaghed i de hidtidige koordinationsforsøg, at man ikke i tilstrækkelig grad har foretaget en sondering mellem de to kategorier, hvorved det samlede billede måske er blevet mere uoverskueligt, end det i realiteten er.

a. Lektoratsudvalget

Lektoratsudvalget har til formål at udbrede kendskabet til dansk sprog og litteratur gennem udsendte danske universitetslektorer, der er udpeget af lektoratsudvalget efter indstilling fra de filosofisk/humanistiske fakulteter ved universiteterne i København, Århus og Odense.

Lektoratsudvalget, der i dag sorterer under ministeriet for kulturelle anliggender, er et siden 1937 permanent fungerende organ, sammensat af repræsentanter for de tre nævnte universiteter, samt repræsentanter for undervisningsministeriet, udenrigsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender. Udvalget har fra sidstnævnte ministerium i finansåret 1970/71 modtaget en bevilling på 572.400 kr., der næsten udelukkende er gået til lønninger eller lønningstilskud til de udsendte lektorer (13), medens relativt ubetydelige beløb er gået til flyttegodtgørelser, udsendelse af bøger og materiale til lektorerne.

Lektoratsudvalget har udover den ovenfor definerede virksomhed også i de første 15-18 år formidlet stipendiatudveksling med udlandet, men administrationen af denne udveksling er forlængst overgået til undervisningsministeriets internationale kontor i samarbejde med de højere læreanstalter. Dette gælder også ansættelsen af udenlandske lektorer ved de danske universiteter.

Lektoratsvirksomheden i Danmark og i udlandet er et vigtigt led i den bilaterale kulturudveksling og i det akademiske samarbejde mellem danske og udenlandske højere læreanstalter. Det er tillige en væsentlig kanal for kvalificeret informationsvirksomhed. Med sprogkundskaberne følger interesse for og fortrolighed med i foreliggende tilfælde danske forhold. De studerende, der i udlandet ofrer længere tid, ofte flere år, på at lære dansk, og de lærere af udenlandsk afstamning, der i udlandet docerer dansk sprog og litteratur, udgør en særdeles vigtig modtagerkategori, som man fra dansk side bør støtte i så høj grad som muligt.

Oprettelsen af lektorater med udsendte lektorer sker i regelen på det modtagende universitets foranledning på grundlag af et fagligt behov, men i visse tilfælde kan der også af kulturpolitiske grunde stilles forslag fra de pågældende staters side om oprettelse af sådanne lektorater. De indkomne tilbud og forslag om oprettelse af stillinger for udsendte lektorer må derefter prioriteres i forhold til foreliggende økonomiske muligheder. Det er den almindelige regel, som dog ingenlunde er uden undtagelser, at værtsuniversitetet (værtslandet) betaler den udsendte lektors lønning i overensstemmelse med de lokale aflønningsregler. Da lønniveauet imidlertid varierer meget fra land til land, og i de fleste tilfælde ligger under de overenskomstmæssige danske lønninger, er det for rekruttering af kvalificerede kandidater nødvendigt i videst muligt omfang at kompensere eventuelle indkomstbortfald ved lønnings-tilskud fra hjemlandet. Hertil kommer erstatning for rejse- og forflyttelsesomkostninger, som påhviler den udsendende part.

Medens i konsekvens af dette en lang række af de udenlandske lektorer i Danmark betales over undervisningsministeriets budget på linie med det danske undervisningspersonale, er lektoratsudvalgets bevilling beregnet for løntilskud til de i udlandet stationerede danske lektorer, for så vidt stillingen i udlandet er opret-

tet efter aftale med lektoratsudvalget og de danske myndigheder. I de tilfælde, hvor f. eks. engelske og amerikanske universiteter - uden anmodning om bistand ved udpegelsen af en danskunderviser - direkte har kaldet en dansk kandidat til et embede, er arbejdsforholdet mellem universitetet og den individuelle danske kandidat selvsagt lektoratsudvalget og myndighederne uvedkommende.

Det følger heraf, at lektoratsudvalget i alt-overvejende grad beskæftiger sig med de af dette indstillede og udsendte danske lektorer til udlandet samt med mulighederne for oprettelse af nye sådanne lektorater. Formålet hermed er på længere sigt at skabe så mange centre for studiet af dansk sprog og litteratur i udlandet som muligt, og at få uddannet kvalificerede lokale lærerkræfter, der til sin tid måske vil kunne overtage ansvaret for uddannelsen på stedet, således som det f. eks. er sket i Holland og i visse andre lande.

Undervisning i dansk sprog og litteratur foregår imidlertid på en lang række universiteter og læreanstalter i udlandet, hvortil der ikke er knyttet udsendte danske lektorer, men hvor undervisningen varetages af lokalt ansatte, »indfødte« eller danske lærerkræfter. Disse er ofte blandt de mest værdifulde formidlere af dansk kultur, og det er en oplagt national interesse at støtte deres bestræbelser for at gøre dansk sprog, litteratur og kultur i almindelighed kendt blandt landets borgere, ofte også uden for det egentlige universitetsmilieu. Undervisningsministeriet sender årligt betydelige bogga-ver til sådanne centre, og lektoratsudvalget disponerer ligeledes over et mindre beløb til udsendelse af bøger og tidsskrifter til dette formål, samt organiserer konferencer i Danmark med lektorerne i dansk i udlandet. Lektoratsudvalgets virksomhed på dette område har dog af administrative og finansielle grunde i det hele og store måttet indskrænkes til de udsendte danske lektorer. Visse ambassader i de større lande opretholder forbindelse med de pågældende kredse og samler dem med mellemrum til møder, men alt i alt er det udvalgets indtryk, at Danmark på det omhandlede område i mindre grad udnytter mulighederne for aktivisering af disse potentielt så vigtige formidlere i udlandet, end tilfældet er for Norges og Sveriges vedkommende.

Nærværende udvalg er af den opfattelse, at lektoratsudvalget som organ for beslutning om placering af danske lektorater i udlandet, for

indstilling af kandidater til de udenlandske universitetsposter og som udsendelsesorgan for de danske lektorer har udfyldt en betydningsfuld mission. Det ville formentlig være mere rationelt, om alle lektoratssager blev flyttet over til undervisningsministeriet, dels fordi undervisningsministeriet i forvejen bestyrer bevilninger til beslægtede formål inden for undervisning, dels fordi de danske lektorer efter afsluttet gerning i udlandet sædvanligvis vender tilbage til den danske undervisningssektor, og dels fordi en række lønningsmæssige og sociale problemer i forbindelse med de udsendte lektorerers forhold måske lettere kunne løses administrativt i sammenhæng med den øvrige undervisningsadministration. Endelig skal udsendelsen af danske lektorer også ses i relation til modtagelsen af udenlandske lektorer ved danske universiteter, hvilket spørgsmål også behandles i undervisningsministeriet. Udvalget henstiller herefter til overvejelse, hvorvidt det efter denne overflytning vil være nødvendigt at opretholde lektoratsudvalget på det hidtidige grundlag.

Endvidere anbefaler udvalget en mere intensiv pleje af lektorater og undervisningscentre i udlandet for dansk sprog og litteratur, hvadenten disse er besat med udsendte danske lektorer eller andre lærerkræfter. Dette gælder såvel materiale til undervisning, personlig orientering og kulturel virksomhed som øgede muligheder for studieophold og lektorkonferencer i Danmark. Gennem en koordinering af kræfter og ressourcer i undervisningsministeriet, kulturministeriet og udenrigsministeriet skulle det være muligt at forsyne undervisningscentre for dansk sprog i udlandet med relevant materiale, der fortløbende kunne kanaliseres via de danske ambassader, der herved på stedet får en mulighed for intensiveret kontakt med disse vigtige kredse.

Endelig foreslår udvalget, at der på undervisningsministeriets budget skaffes udvej for en årlig bevilling til studieophold i Danmark for lektorerne i udlandet, udsendte såvel som lokalt ansatte, for ajourføring af disses kendskab til danske forhold og kontakt med de danske universitets- og skole- samt forskningskredse.

b. Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet

Komiteen har til formål at sammensætte og udsende danske kunstudstillinger til udlandet og

at formidle udenlandske udstillinger i Danmark. Komiteen er sammensat af kunstnere, udpeget af Kunstakademiet og af de anerkendte udstillingssammenslutninger. Den er snævert tilknyttet ministeriet for kulturelle anliggender, hvis internationale kontor fungerer som komiteens sekretariat. Udstillingsvirksomheden bekostes dels ved en årlig tildeling af ministeriets andel af tipsmidlerne (190.000 kr. i finansåret 1971/72), dels gennem de midler, der af ministeriet er stillet til rådighed for udstillinger i rammerne af de med andre lande indgåede kulturaftaler.

Komiteens placering som rådgivende og operativ instans i nær tilknytning til ministeriet for kulturelle anliggender giver ikke udvalget anledning til bemærkninger.

c. Litteraturudvalget

Litteraturudvalget er udgået af det i 1947 på initiativ af Julius Bomholt stiftede fællesråd for dansk kulturs udbredelse i udlandet. Tankerne om et sådant fællesråd førte siden til stiftelsen af samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet, under hvis auspicer litteraturudvalget siden har virket.

Litteraturudvalget har til formål at udbrede kendskabet til dansk litteratur i udlandet. I praksis har dette væsentligst fundet sted ved udgivelse af skrifter om og oversættelser af dansk litteratur. Litteraturudvalgets største indsats har utvivlsomt hidtil været udgivelse af danske litteraturhistorier og antologier af dansk litteratur på engelsk, tysk og fransk, samt udgivelse på samme sprog af en årlig oversigt over ny dansk litteratur med henblik på at orientere interesserede udlændinge, herunder universitetskredse, samt udenlandske forlag. De større værker er blevet finansieret gennem en statsbevilling i sin tid søgt gennem samvirke rådet, medens de årlige litteraturoversigter er finansieret ved tilskud fra tipsmidlerne. Litteraturudvalgets virksomhed har dog været betydeligt hæmmet af de beskedne økonomiske muligheder og den delvis deraf afhængige kvalificerede arbejdskraft. Arbejdet med at iværksætte udgivelserne og fremskaffe de fornødne midler er blevet varetaget af udvalgets formand, der så godt som ikke har haft administrativ bistand til dette arbejde.

Litteraturudvalgets publikationer, der er blevet kanaliseret til udlandet gennem udenrigsministeriet, fagministerierne. Det danske Sel-

skab og andre instanser, har utvivlsomt medvirket til et øget kendskab til dansk litteratur ude i verden. Når der i de senere år er fremkommet ikke så få oversættelser i udlandet af moderne danske forfattere, skyldes det dog nok i mindst lige så høj grad de danske forlags indsats på det internationale marked, personlige initiativer i Danmark og i udlandet, samt initiativer fra kulturministeriets side til bl. a. udgivelse af antologier på private forlag i udlandet med støtte fra statsmidler, fonds som f.eks. Rask-Ørsted Fondet.

Parallelt med kunstnerkomiteens rolle som formidler af dansk kunst over for udlandet, finder nærværende udvalg, at et litteraturudvalg som rådgivende, inspirerende og initiativtagende instans på litteraturens område fortsat vil kunne være til nytte. Udvalget er dog af den opfattelse, at litteraturudvalget i fremtiden burde knyttes til ministeriet for kulturelle anliggender, hvor det - i lighed med kunstnerkomiteen - kunne få den nødvendige sekretariatshjælp. - De nyttige periodiske oversigter over dansk litteratur vil med fordel kunne fortsætte under litteraturudvalgets auspicer, men fremstillingen af disse foreslås henlagt til udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling, der af sine budgetter vil kunne bekoste udgivelsen, og som i forvejen har en produktionssektion med kvalificerede specialister for sådanne opgaver.

d. Danmarks institut for international udveksling af videnskabelige publikationer

Instituttet har til formål af centralisere og udvikle udvekslingen af officielle, videnskabelige og litterære publikationer mellem Danmark og udlandet.

Instituttet, der sorterer under Rigsbibliotekarembedet, centraliserer udvekslingerne af officielle publikationer med udlandet for hele det danske biblioteksvæsen samt universiteterne. Instituttet udgiver desuden to årsbibliografier: *Dania Polyglotta*, der indeholder en oversigt over bøger, publikationer og artikler, der i det pågældende år er udkommet på fremmede sprog i Danmark - samt en bibliografi over Danmarks Offentlige Publikationer (*Impressa Publica Regni Danici*). Endvidere udsendes boggaver, specielt til lande med valutariske problemer. Finansieringen af sådanne gaver sker oftest som led i de af Danmark med andre lande indgåede kulturaftaler.

Instituttet har samarbejde med institutioner og biblioteker verden over, og udvekslingen af publikationer har antaget et meget betydeligt omfang. Denne virksomhed er led i og støttes gennem de af Danmark indgåede kulturaftaler med andre lande.

Alle instituttets udgifter afholdes af staten. Budgettet androg i 1968/69 ca. 250.000 kr. plus lønninger til personalet.

Instituttets arbejdsopgaver og indplacering i det samlede organisationsmonster er således klar og giver ikke udvalget anledning til bemærkninger.

e. Kursusvirksomhed i Danmark for dansk sprog og kultur

1) Komiteen til udbredelse af kendskabet til Danmark i udlandet, der blev oprettet i 1927, har gennem mange år organiseret feriekursus i dansk sprog og kultur for udlændinge i København. Da den betydelige administration af disse kurser i stort omfang måtte hvile på frivillig bistand, og komiteens egne muligheder var blevet for begrænsede, blev organisationen af kurserne for få år siden på foranledning af undervisningsministeriet lagt over til Danmarks Internationale Studenterkomité i samarbejde med Folkeuniversitetet i København. DIS har den nødvendige kvalificerede administration til varetagelse af denne opgave, der ligger i forlængelse af denne organisations kursusvirksomhed for udenlandske studenter og akademikere. Feriekurserne finder sted på Københavns universitet med deltagelse fra en lang række lande. Gennem Danmarks kulturaftaler med en række europæiske lande er der åbnet adgang for deltagelse af navnlig østeuropæiske repræsentanter. Disse modtager gennem undervisningsministeriet et stipendium for opholdet i Danmark på gensidighedsbasis, idet tilsvarende stipendiemuligheder er åbne i de pågældende lande for danske deltagere i lignende feriekursus i disse landes sprog og kultur.

Feriekurserne i København har hidtil modtaget en beskeden statslig støtte til administration og organisation gennem undervisningsministeriet. Komiteen spiller i denne sammenhæng en væsentlig rolle ved at kunne indsamle private midler til feriekursernes finansiering.

Udvalget finder det rigtigt, at administrationen af feriekurserne ved Københavns universitet er henlagt til en organisation som DIS med

komiteen som sponsororganisation, samt kan anbefale, at der - om fornødent - også i fremtiden ydes moralsk og finansiell støtte til gennemførelse af disse feriekurser, der år for år samler stadig flere deltagere fra udlandet, og hvor det må være vigtigt at få så kvalificerede og seriøse deltagere som muligt.

2) *Københavns universitets danske kurser for udenlandske studenter.* De af Københavns universitet arrangerede kurser i dansk for udlændinge, fordelt over det akademiske år, henvender sig til studenter, der er indskrevet ved universitetet eller en anden højere læreanstalt, ligesom udenlandske forskere ved de samme institutioner kan få undervisning.

Undervisningsministeriet yder et tilskud på 30.000 kr. til disse kurser. De fungerer godt og giver ikke udvalget anledning til bemærkninger.

3) *Folkeuniversitetet og aftenskolerne kursus i dansk for udlændinge.* Såvel Folkeuniversitetet som aftenskolerne arrangerer kursus i dansk for udlændinge. Med hjemmel i lov om fritidsundervisning m. v. yder undervisningsministeriet tilskud til disse kurser med betydelige beløb. Også denne undervisningsvirksomhed er et uundværligt led i voksenundervisningen, tilgængelig for meget forskellige kategorier af udlændinge, og bør kunne fortsættes som hidtil.

/. Komiteen for udstillinger i Danmarks Hus i Paris

Den 23. april 1955 indviedes Danmarks Hus på Champs Elysées i Paris. Huset er statsejet, og dets formål har været defineret således, at det skulle være »et centrum ikke blot for den danske koloni i Paris, men også for dansk-fransk kultursamvirke, for danske erhvervsinteresser og dansk turistpropaganda i Frankrig«. Medens husets repræsentative funktioner i almindelighed for danske interesser og dansk virke i Frankrig vil blive nærmere analyseret i det følgende afsnit om udlandsapparatet, skal her omtales administrationen af de i den såkaldte Danmarkssal forudsatte aktiviteter.

Huset henhørte oprindeligt under statsministeriet, der nedsatte en konsultativ komité, som navnlig skulle overvåge, at udstillingerne i Danmarkssalen blev af høj kvalitet, indholdsmæssigt såvel som udstillingsteknisk.

Komiteen er sammensat af repræsentanter for dansk kunsthåndværk, dansk arkitektur, de

store bryggerier, Komiteen for udstillinger i udlandet og foreningen Dansk Arbejde. Ved en omorganisering af statsministeriet i 1964 blev huset overført til ministeriet for kulturelle anliggender, og den eksisterende komité blev som konsekvens heraf også overflyttet til dette ministerium.

Kun Danmarkssalen, der er beliggende i husets 2. etage, har fra begyndelsen af været beregnet til at være rammen om kulturelle og oplysningsmæssige aktiviteter og erhvervs- og eksportbetonede udstillinger, alt under kvalitetsmæssig kontrol af komiteen for Danmarks Hus, men det bør nævnes, at det har haft betydning, at ejendommens øverste etage er udlejet til presse- og kulturattachéen ved den danske ambassade. Den erhvervsmæssige og eksportbetonede udstillingsvirksomhed har imidlertid gennem de forløbne år været af meget beskeden omfang, idet danske erhvervsvirksomheder ikke har vist interesse for at benytte udstillings- og aktivitetsmulighederne i Danmarkssalen. Komiteen har derfor i årenes løb - udover sine konsultative opgaver - selv påtaget sig at arrangere en række udstillinger overvejende af kulturel og alment oplysende karakter, en udstillingsvirksomhed hvortil der på finansloven er afsat 100.000 kr. årligt.

Disse udstillinger har været af høj kvalitet, og har for vises vedkommende (f. eks. udstillingerne om Grønland og Færøerne, den danske modstandsbevægelse, H. C. Andersen eller de danske vikinger) haft overordentlig appel til den franske befolkning og fået fyldig omtale i fransk presse, radio og fjernsyn. Da udstillingerne imidlertid hver gang er »skræddersyede« specielt til Danmarkssalen, bliver de relativt dyre, og deres anvendelsesmuligheder uden for denne specifikke ramme bliver også begrænsede. Antallet af udstillinger, som komiteen har foranstaltet, udgør gennem de forløbne godt 15 år ca. 40. Derudover har en anden komité, nemlig Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet siden 1957 afholdt regelmæssige udstillinger, normalt 2 om året, af fremstående danske billedkunstnere. Disse udstillinger, der har været arrangeret og betalt af Kunstnerkomiteen, har udgjort i alt 17.

Selv om visse udstillinger har været betydelige publikumssuccesser, må det uden videre erkendes, at den samlede danske indsats i Danmarkssalen, selv om alle udstillinger støttes gennem et intensivt, forudgående publicitetsarbejde fra den danske ambassades side, igen-

nem de forløbne år ikke har været tilfredsstillende. Årsagen hertil må i overvejende grad søges i den omstændighed, at Danmarkssalen ikke funktionelt har været indrettet til de forudsatte, beskrevne aktiviteter, og at der ikke har været tilstrækkelige pengemidler eller personelle muligheder til stede for et bedre kulturelt og informatorisk arbejde på stedet. Hertil kommer imidlertid, at komiteen for Danmarks Hus ikke har nogen organisk kontakt med de øvrige instanser, der er virksomme i det danske informations- og kulturarbejde i udlandet. Komiteen nedsætter, når den har taget beslutning om en udstillings tema og gennemførelse, særlige ad hoc udvalg med deltagelse af specialister inden for det pågældende emne, og den heromhandlede udstillingsvirksomhed indgår således ikke i en samlet vurdering af den danske informations- og kulturindsats i Frankrig.

Nærværende udvalg finder det derfor nødvendigt, at forholdene omkring Danmarkssalen tages op til overvejelse, ikke mindst fordi en af ministeriet for kulturelle anliggender til gennemførelse i vinteren 1971-72 planlagt ombygning af Danmarkssalen vil gøre denne væsentligt bedre egnet i fremtiden til at være et centrum i Paris for samtlige de aktiviteter, som salen oprindeligt har været bestemt for. Overvejes må det i denne forbindelse, om den eksisterende konsultative komité bør opretholdes i sin nuværende form og sammensætning. Under alle omstændigheder er det udvalgets opfattelse, at komiteen må suppleres med repræsentanter for f. eks. Danmarks Turistråd, de danske trafikorganisationer, Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet, udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling og kulturministeriets internationale kontor. Kun ved en sådan bredere repræsentation kan der opnås en af de forudsætninger, som er nødvendige for udstillingskomiteens virke.

Nærværende analyse af organisationsmonstret i Danmark har koncentreret sig om de basisorganisationer og specifikke organer, der har informations- og kulturarbejdet i udlandet som hovedopgave. Det siger sig selv, at en lang række institutioner eller foreninger, der til hovedformål har en intern dansk virksomhed, udfolder en betydelig udvekslingsvirksomhed med tilsvarende institutioner og foreninger i udlandet. Det ville være ganske uoverskueligt og næppe formålstjenligt i denne sammenhæng at gå ind herpå. Til eksempel kan dog nævnes,

at *Danmarks Radio* naturligvis udfolder en uhyre omfattende udveksling med udenlandske radiofonier, i første række med de andre nordiske lande, samt gennem den europæiske radiounion og f. eks. ved konkrete samarbejdsaftaler med de fleste østeuropæiske lande, i regelen i rammerne af de mellem disse og Danmark indgåede kulturaftaler. *Filmfonden* og den dertil knyttede filmfestivalkomité fremmer dansk films muligheder i udlandet og yder et meget værdifuldt bidrag til kulturudvekslingen mellem Danmark og andre lande ved gennemførelse af danske filmugler i udlandet og udenlandske filmugler i Danmark, dels i rammerne af de eksisterende kulturaftaler, dels gennem egne kontakter og initiativer. Endelig kan nævnes *Det kgl. Biblioteks* vidtstrakte samarbejde med andre tilsvarende biblioteker i udlandet og bibliotekets udstillingsvirksomhed i udlandet, enten gennem direkte kontakt med biblioteker i andre lande eller som led i større eller mindre kulturarrangementer i udlandet, formidlet ved udenrigsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender. *Det kgl. Biblioteks* informative kulturudstillinger, baseret på plancher, bøger og grafiske fremstillinger er iøvrigt et udmærket eksempel på, at sådanne udstillinger ved hyppig anvendelse i flere på hinanden følgende udstillingsturneer kan blive et billigt informationsmiddel. Blandt kulturinstitutioner, der har afgørende betydning i kultursamarbejdet, bør eksempelvis også nævnes *Det kgl. Teater*, *Nationalmuseet*, *kunstmuseerne*, *kunstforeningerne* og *musikkonservatorierne*.

Inden for undervisnings- og forskningsområderne kunne der nævnes lige så talrige eksempler på institutioner og organer med omfattende direkte kontakter til andre lande, og som derigennem udfolder en meget værdifuld international indsats. Her skal eksempelvis blot nævnes *universiteternes* og *forskningens* omfattende internationale virksomhed og i denne forbindelse *Rask-Ørsted Fondets* store betydning - ligeså bør nævnes det værdifulde internationale samarbejde, som udføres af *lærerorganisationerne*, *kommunale* og *private skolemyndigheder*, gennem lærer- og skoleudvekslinger, *folkehøjskolerne*, samarbejdet mellem *Dansk Ungdoms Fællesråd* og tilsvarende organisationer i andre lande, bl. a. med henblik på udveksling af ungdomsledere og ungdomsgrupper.

Af stor betydning for kultursamarbejdet mellem Danmark og udlandet er også kontakterne

mellem danske og udenlandske kommuner, samarbejde mellem institutioner inden for socialpolitik og boligbyggeri m. v. Størsteparten af de utallige tråde til udlandet, der udgår fra de nævnte og mange andre institutioner og organer med intern dansk virksomhed som hovedformål, knyttes direkte til modsvarende institutioner, foreninger og personer i andre lande. De statslige og statsstøttede organer for kulturudveksling har i denne forbindelse - som tidligere fremhævet - dels en rolle som tilskudsgivere, når det er nødvendigt og når der er forbundet en national interesse med udvekslingerne, dels også en rolle som igangsættere og formidlere, når nye forbindelser etableres og kan siges at tjene Danmarks samlede interesser og samarbejde med omverdenen.

3. Samordningsfunktionerna

Af den historiske oversigt over udviklingen i Danmark, kapitel II, fremgår det, hvorledes situationen efter anden verdenskrig var præget af offentlige og private institutioners mangfoldighed på det af udvalget behandlede område.

Dette var - som allerede omtalt - baggrunden for det på initiativ af daværende statsminister Hedtoft nedsatte udvalg til overvejelse af mulighederne for en koordinering af oplysningsarbejdet i udlandet.

Udvalget konstaterede i sin betænkning, som blev afgivet i 1951, at der ikke var grundlag for at kritisere det arbejde, som på daværende tidspunkt blev udført af en lang række offentlige og private institutioner, men at det var tvivlsomt, om dette forgrenede arbejde på tilstrækkelig systematisk måde dækkede Danmarks interesser. Der fandtes derfor behov for at oprette et organ, som kunne undersøge og overveje, om der var nye veje at gå, om der var planer, som burde gennemføres på udækkede områder, og hvem der i givet fald burde tage et sådant arbejde op. Det var samtidig af interesse at etablere et forum, der på naturlig måde som fælles repræsentant for hele det kulturelt betonedede område kunne knytte forbindelsen til de erhvervsmæssige interesser. Udvalget konkluderede, at det med henblik herpå ville være hensigtsmæssigt at oprette et råd bestående af repræsentanter for samtlige de institutioner, som beskæftigede sig med kulturel oplysningsvirksomhed.

Efter en række forhandlinger i statsministeriet i foråret 1951 udarbejdede repræsentanter

for statsministeriet, udenrigsministeriet, Det danske Selskab og Turistforeningen for Danmark udkast til vedtægter for »*Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet*«. Disse vedtægter blev herefter godkendt af de ca. 30 institutioner, som udgjorde den oprindelige medlemskreds. Rådets medlemskreds blev ikke nærmere afgrænset i vedtægterne, som i øvrigt overlader til statsministeren at opfordre interesserede institutioner og foreninger til at lade sig repræsentere i rådet.

Under hensyn til at der var tale om et koordineringsorgan for en række institutioner, som ressortmæssigt henhørte under forskellige ministerier, blev samvirkerådet henlagt under statsministeriet, og for at understrege rådets centrale arbejdsopgaver er hvervet som formand gået på skift mellem tidligere statsministre.

Blandt ressortministerierne, som beskæftiger sig med oplysningsarbejde i udlandet, er imidlertid kun udenrigsministeriet direkte repræsenteret i samvirkerådet, hvis medlemskreds i de forløbne år kun er undergået ganske få ændringer. Følgende institutioner og foreninger er i dag tilsluttet samvirkerådet:

Danmark-Amerika Fondet
Danmarks institut for international udveksling af videnskabelige publikationer
Danmarks Internationale Studenterkomité
Danmarks Radio
Danmarks Turistråd
Dansk Kirke i udlandet
Dansk Kulturfilm
Dansk Samvirke
Dansk Tonekunstnerforening
Musikrådet
Danske Dagblades Fællesrepræsentation
Det danske Filmmuseum
Det danske Selskab
Den danske UNESCO-nationalkommission
Den internationale Højskole
Komiteen til udbredelse af kendskabet til Danmark i udlandet
Komiteen for udstillinger i udlandet
Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet
Landbrugsrådets informationsafdeling
Lektoratsudvalget
Litteraturudvalget
NORDEN, Dansk Forening for Nordisk Samarbejde
Samfundet til udgivelse af dansk musik
SAS, Scandinavian Airlines

Ved udformningen af rådets vedtægter blev særlig vægt lagt på etableringen af et stadigt og nært samarbejde mellem daværende udenrigsministeriets pressebureau, statsradiofonien, Turistforeningen for Danmark og Det danske Selskab. Til rådets forretningsudvalg, som er et væsentligt led i samvirkerådets organisatoriske opbygning, udpeger disse fire institutioner således fortsat hver én repræsentant, medens to repræsentanter vælges af og mellem samvirkerådets øvrige medlemmer. Formanden for forretningsudvalget tilforordnes af statsministeren.

Rådets virksomhed har fra starten bygget på den forudsætning, at rådet ikke skulle være et overordnet eller administrativt centralorgan, men på frivillighedens grundlag bidrage til en rationel fordeling og koordinering af arbejdet gennem en samvirken mellem det store antal offentlige og private institutioner, der vedvarende står tilsluttet rådet. Heri lå samtidig den principielle tankegang, at de enkelte medlemmer skulle bevare deres særpræg og fortsætte deres virksomhed på grundlag af deres egne vedtægter og bestemmelser.

Ifølge vedtægterne skal de enkelte medlemmer over for rådet gøre rede for budgetforslag under forberedelse og samtidig forelægge en arbejdsplan for den pågældende periode. Helt eller delvis sammenfaldende arbejdsplaner skal ad denne vej søges undgået ved fri drøftelse, hvorunder der samtidig skal tilstræbes den bredest mulige basis for de enkelte arbejdsopgavers løsning.

Opgaver, som de enkelte medlemmer tager op, skal ligeledes efter vedtægterne anmeldes over for samvirkerådets forretningsudvalg, som herefter kan lade sådanne opgaver gennemføre i fællesskab af alle eller nogle af rådets medlemmer. Endvidere kan alle generelle spørgsmål vedrørende oplysningsarbejdet i udlandet, som ikke efter deres natur henhører under et af medlemsorganerne, tages op til drøftelse efter forretningsudvalgets nærmere afgørelse.

I de første år efter oprettelsen foregik der i rådet en debat om en række principielle problemer omkring oplysningsarbejdet i udlandet, ligesom rådet regelmæssigt fik forelagt de planer og budgetter, som medlemmerne arbejdede med, og afgav udtalelser herom over for bevil-

lingsmyndighederne. I denne forbindelse blev det fra finansudvalgets side tillagt en vis betydning, at sager, som vedrørte bevillinger til oplysningsarbejdet i udlandet, havde været forelagt samvirkerådet til udtalelse.

På forretningsudvalgs- og plenarmøder foregik i øvrigt en mere almindelig gensidig orientering om foreliggende større projekter og om særlige vilkår eller forudsætninger for arbejdet i enkeltlande eller grupper af lande. Da samvirkerådet efter sin idé ikke var eller skulle være et eksekutivorgan, blev forhandlinger og eventuel repræsentation i udlandet varetaget af udenrigsministeriet på rådets vegne.

De mest konkrete resultater af rådets arbejde falder inden for rammen af en fælles publikationsvirksomhed, idet rådet har stået som fællesudgiver for en række værdifulde publikationer om dansk litteratur og kunst, blandt hvilke adskillige har været stærkt efterspurgt. Herudover har rådet medvirket ved udgivelsen af flere andre publikationer. Denne virksomhed har imidlertid, bortset fra distribueringen, kun forudsat få medlemmers aktive medvirken.

Tyngdepunktsforskydningerne i organisationsmønsteret, som fandt sted i løbet af 1950-60'erne, bevirkede imidlertid, at betydelige opgaver inden for informations- og kulturarbejdet kom til at foregå inden for de pågældende ministeriers ressort og dermed uden for den bredere institutionelle sammenhæng, som samvirkerådet ifølge sine vedtægter forudsattes at have muligheder for at øve direkte indflydelse på. Foruden disse vigtige tyngdepunktsforskydninger, som ikke kunne blive uden indflydelse på samvirkerådets muligheder, har også en række andre forhold været medvirkende til, at rådet har haft vanskeligheder ved at realisere den målsætning, som var forudsat ved dets nedsættelse.

I denne forbindelse må navnlig fremhæves, at rådet ikke i sine vedtægter havde fået tilkendt beføjelser til at iværksætte en egentlig arbejds- eller opgavefordeling og ej heller har haft faste finansielle muligheder for at fremme en sådan. Særlige finansielle midler har derfor måttet tilvejebringes i hvert enkelt tilfælde, og nogen mulighed for en kontinuerlig virksomhed, end-sige langsigtet planlægning af finansielt sikret fælles virksomhed har dermed ikke foreligget.

Disse svagheder har også kunnet spores i andre følgevirkninger. Samvirkerådet har efter sine vedtægter til opgave at overvåge, at de midler, som stilles til rådighed for dansk kul-

turarbejde i udlandet ved samarbejde mellem medlemmerne, får den bedst mulige udnyttelse. Som en forudsætning for, at rådet på tilfredsstillende måde kan varetage denne koordinerende rolle, har statsministeriet ved flere lejligheder henledt ministeriers og styrelseres opmærksomhed på, at det er pålagt samvirkerådet at følge de bevillinger, der ydes til dette oplysningsarbejde i udlandet. I praksis har det imidlertid vist sig vanskeligt at få tilvejebragt disse oplysninger, og tilsvarende vanskeligheder har gjort sig gældende inden for rådets egen store medlemskreds, hvoraf en del er statsfinansierede, andre er rent private institutioner, der ikke modtager offentlig støtte, eller som kun modtager beskedne statstilskud. I denne situation ville rådet utvivlsomt have haft bedre arbejdsmuligheder under en medlemsordning, som indebar de bevillingsfordelende ressortministeriers deltagelse i koordineringen af aktiviteterne.

Hertil kommer, at nye samordningsstrukturer opstod i løbet af 1960'erne, i første række inden for de eksportfremmende aktiviteter ved oprettelsen af Danmarks Erhvervsfond. Tankerne om en sammenknytning af kulturelle, informatoriske og eksportfremmende elementer i større danske arrangementer i udlandet førte til overvejelser om en udvidelse af samvirkerådet med repræsentanter fra eksporterhvervenes organisationer og tilvejebringelse af et årligt rådighedsbeløb for kulturelle og oplysningsmæssige aktiviteter i nævnte sammenhæng. Dette initiativ strandede imidlertid, omend det medførte, at samvirkerådet blev repræsenteret i det under handelsministeriet nedsatte eksportremmeudvalg.

På baggrund af udviklingen fra ca. 1965 fandt samvirkerådet det påkrævet at indlede overvejelser med henblik på en effektivisering af rådets arbejdsform og vilkår. Under hensyn til at samvirkerådets virkefelt og arbejdsform er stærkt bundet såvel af rådets sammensætning som vedtægter, måtte begge dele inddrages i overvejelserne. Det måtte i denne sammenhæng tildrage sig opmærksomhed, at rådets medlemskreds er en meget heterogen gruppe med meget forskelligt finansielt grundlag, yderst forskelligt placeret i organisationsstrukturen og med meget forskellige - i tidens løb ofte stærkt ændrede - virkefelter. Tanken om en ændret og strammere organisationsform trængte sig på, uden at der deri lå ønsket om at bryde samarbejdskontakter.

Med henblik på at tilvejebringe et klarere overblik over de virkefelter og deres finansiering, som samvirkerådet aktuelt dækker gennem sin medlemskreds, iværksattes i 1969 en detaljeret undersøgelse på grundlag af spørgeskemaer, hvis besvarelse kunne belyse hoved- og biaktiviteter, budgetter og finansiering, samarbejdsrelationer m. v. inden for de mange institutioner, der står tilsluttet samvirkerådet.

Materialet lå indsamlet og rede til nærmere bearbejdelse - og deraf følgende overvejelser af en omstrukturering af samvirkerådet - nogenlunde samtidig med at nærværende udvalg blev nedsat af udenrigsministeren.

Under hensyn til at dette udvalgs kommissorium i betydeligt omfang griber ind over samvirkerådets arbejdsfelt, besluttede rådets forretningsudvalg at stille egne overvejelser i bero, at deltage i nærværende udvalgs arbejde og stille det indsamlede oplysningsmateriale til rådighed for udvalget.

Kapitel VI. Udlandsapparatet

Ved udlandsapparatet forstås her såvel de personer, der - udsendt af den danske stat eller af danske institutioner - i udlandet har til opgave at formidle information om Danmark, samt bidrage til kultursamarbejdet mellem Danmark og opholdslandet, som de institutioner, der er oprettet i udlandet helt eller delvis for danske statsmidler med samme formål for øje.

I bilag 3 og 4 er opstillet en liste over de danske presse- og kulturattachéer, kulturudsendinge og udsendte lektorer i udlandet, sammenlignet med tilsvarende udlandsrepræsentation for Norges og Sveriges vedkommende.

1. Repræsentation i udlandet

a. Udenrigstjenesten

Udenrigstjenestens repræsentanter i udlandet skal varetage alle former for danske interesser i opholdslandet, herunder også informationsvirksomheden og kulturarbejdet. Derfor udgør også Danmarks ca. 75 udsendte diplomatiske

og konsulære samt omkring 500 honorære konsulære repræsentationer det største og mest omfattende udlandsapparat inden for det her beskrevne område. Bortset fra ambassaderne i de vigtigste vesteuropæiske lande og i USA, hvor der er udstationeret specialattachéer, må de fleste andre danske repræsentationer med et begrænset personale i høj grad prioritere oplysnings- og kulturarbejdet i forhold til politiske, kommercielle, økonomiske, konsulære og talrige andre opgaver. Ligesom i Norge, Sverige, Holland eller Belgien må udenrigstjenesten i kraft af sit vidtsprede repræsentationsnet fortsat blive det største udlandsapparat for informations- og kulturarbejdet, men som følge af de ovenfor nævnte forhold må repræsentationernes arbejde med oplysnings- og kultursager selvsagt få en mere ekstensiv karakter. Netop derfor er det af stor betydning, at de udsendte medarbejdere er fortrolige med informations- og kulturopgaver. Disse opgaver indgår da også som et fast led i efteruddannelsen af ministeriets personale. Det er ligeledes af betydning, at udenrigstjenestens embedsmænd får lejlighed til at gøre tjeneste i ministeriets presse- og kulturafdeling under hjemmetjeneste eller får et indblik deri før udsendelse.

For et land af Danmarks størrelse og med de finansielle ressourcer, der står til rådighed, er det naturligt, at antallet af specialattachéer for informations- og kultursager ved repræsentationerne må begrænse sig til lande, der har særlig betydning for Danmark politisk, kommercielt og kulturelt.

Ved ambassaderne i London, Paris og Bonn er der således særlige presse- og kulturafdelinger under ledelse af en presse- og kulturattaché. Desuden er der placeret presseattachéer ved ambassaderne i Stockholm, Oslo og Washington, ved sidstnævnte tillige en kulturrådgiver, og i New York står Danish Information Office under ledelse af en udsendt presseattaché, der er knyttet til generalkonsulatet, til rådighed for dette samt for generalkonsulaterne i Chicago, Los Angeles og San Francisco.

De fleste lande skelner mellem en presseattaché og en kulturattachés funktioner, men i praksis loses dog oftest presse-, informations- og kultursager af én og samme mand. Det er *presseattachéens* opgave at varetage repræsentationernes forbindelser til opholdslandets presse og øvrige offentlighedsarbejde. Han skal bidrage til at skabe så alsidigt og korrekt et billede af Danmark og danske forhold som mu-

ligt i massemedierne og ligeledes eventuelt gennem sit kendskab til og sine forbindelser i opholdslandet direkte og indirekte bidrage til ambassadens indberetningsvirksomhed. Pressefaglige kvalifikationer er i dette arbejde en væsentlig forudsætning. Presseattachéen skal derudover forbedre kendskabet til Danmark i videre kredse gennem de informationsmedier, der stilles til rådighed hjemmefra. Det er vigtigt for ham at skabe et så stort net som muligt af »multiplikatorer« i opholdslandet, og det er til opnåelse heraf af betydning, at presseattachéen som medarbejder ved den officielle danske repræsentation på stedet har den fornødne status. Det er *kulturattachéens* opgave, i nært samarbejde med opholdslandets administration, kultur-, undervisnings- og videnskabsinstitutioner m. v. at udvikle de tilsvarende danske kulturelle og faglige institutioners udlandskontakter. Dette sker ved formidling af gensidige studiebesøg, uddannelses- og videnskabelige arrangementer, af turneer for danske musikensembler eller teatergrupper, placering af oversættelse af dansk litteratur, udstillinger etc. Kulturattachéens rolle er således i høj grad af formidlende karakter og kræver indgående føling med de hjemlige kulturelle forhold og strømninger. Han skal bidrage til at knytte kontakter på sådanne områder, hvor den faglige eller kulturelle udveksling af en eller anden grund har haft vanskeligt ved at komme i gang. Dette forudsætter initiativer til fordel for dansk kulturliv i videste betydning i opholdslandet, samt indberetningsvirksomhed hjemadtil om forhold i opholdslandet, der kan være til nytte og inspiration for hjemlandet. For relativt let og hurtigt at kunne opnå de centrale kontakter i opholdslandet og tillige tjene som kanal for de hjemlige myndigheder er det nødvendigt, at kulturattachéen er knyttet til den officielle repræsentation på stedet, og dermed har fornøden status over for opholdslandets myndigheder.

Udenrigsministeriet har traditionelt rekrutteret presse- og kulturattachéer blandt folk med journalistisk uddannelse. Dette hænger dels sammen med, at presse- og informationsfunktionen historisk har været den primære, og at man derfor i ministeriet har anset journalistisk baggrund som den bedste forudsætning for bestridelse af opgaverne. Benævnelsen »kulturattaché« er da også på et relativt sent tidspunkt, i løbet af 1950'erne, da behandlingen af kultursagerne gik over fra de almindelige diplomati-

ske medarbejdere til presseattachéerne, blevet føjet til disses oprindelige stillingsbetegnelse. Af de grunde, der er nævnt ovenfor, besættes de »kombinerede« presse- og kulturattachéstillinger under udenrigstjenesten fortsat udelukkende med journalister.

Det har ikke hidtil været forudsat ved udsendelsen, at de pågældende specialattachéer har gjort sig særligt fortrolige med undervisnings- og kulturministeriets, samt kultur-, undervisnings- og videnskabsinstitutionernes arbejds- og tankegang, samt planer og ønsker, og de to ressortministerier anser derfor ikke den pågældende ordning som tilfredsstillende for sagområdernes behov.

Det er ingenlunde udvalgets hensigt at ville foreslå oprettelsen af en ny og særlig »kulturattaché«-lirrie, men i forbindelse med de overvejelser, udvalget har gjort sig om en ændring af Det danske Selskab, ville udvalget anse det for hensigtsmæssigt, om der af udenrigsministeriet udsendes kulturattachéer, eller assisterende kulturattachéer, til de vigtigste lande i Europa (uden for Norden), derved at de eksisterende presse- og kulturafdelinger ved repræsentationerne i Bonn, Paris og London yderligere personelt styrkedes på dette område, samt at det under hensyn til de nære forbindelser til Benelux-landene og disses betydning i det europæiske samarbejde overvejes, at en kulturattaché fortsætter det af Det danske Selskab igangsatte arbejde i Bruxelles, og endelig at en kulturattaché-stilling i Rom knyttes personelt sammen med en stilling som administrator af Det danske Institut.

Udvalget mener, at rekrutteringen til kulturattachéstillinger bør finde sted i samråd med undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender, således som det f. eks. praktiseres i Østrig. Medens presseattachéstillingerne fortsat bør besættes med medarbejdere med journalistisk baggrund, bør de rene kulturattachéstillinger kunne besættes også med egnede personer fra den almindelige udenrigstjeneste eller med personer fra undervisnings- eller kulturministerierne eller fra kultur- eller undervisningsinstitutioner, og som udlånes til udenrigstjenesten for en 3-5-årig periode og derefter kan vende tilbage til de pågældende ministerier eller institutioner, hvor man kunne drage nytte af den udsendte medarbejders udlanderfaringer.

Under udetjenesten skulle de pågældende midlertidigt høre under udenrigsministeriet og

stå i rapport til dette. Tilsvarende ordninger har i mange år eksisteret ved udlån til udenrigsministeriet af personale fra handelsministeriet, finansministeriet, økonomiministeriet m.v.

Med hensyn til presseattachéernes placering skal udvalget under henvisning til bilag 3 bemærke, at både Norge og Sverige i de seneste år har udvidet antallet af presseattachéer til områder, der har fået stigende politisk og økonomisk betydning, medens antallet af danske presseattachéer har været stationært siden 1950'erne. Medens det kunne henstilles til overvejelse, hvorvidt presseattachéstillingerne i Oslo og Stockholm på længere sigt er nødvendige at opretholde, er det udvalgets opfattelse, at der umiddelbart er behov for at styrke informationsarbejdet i USA. Japans stigende betydning, ikke mindst kommercielt, kunne gøre det hensigtsmæssigt i en overskuelig fremtid at placere en presseattaché i Tokyo, således som Sverige har gjort det. Endelig vil udviklingen inden for de europæiske fællesskaber meget vel kunne tænkes i fremtiden at gøre en presseattaché ved den danske mission i Bruxelles påkrævet.

b. Det danske Selskabs udsendinge

Da de mellemfolkelige kontakter skulle genetableres efter anden verdenskrigs afslutning, var der i Norge, Danmark og Sverige skabt nationale organer til at løfte denne opgave på bred basis: i Norge Kontoret for kulturelt samkvem med udlandet, der som organ blev knyttet til det norske udenrigsministerium, i Sverige »Svenska Institutet för kulturellt utbyte med utlandet«, som en selvstændig institution af landsforeningskarakter og i Danmark »Det danske Selskab for oplysning om Danmark og kulturelt samvirke med andre nationer«, der blev en selvejende institution med bred repræsentantskabsdækning. Grundideen og udgangspunktet var i vidt omfang identisk for de tre institutioner, arbejdsgrundlaget i begyndelsen ligeså, men udformningen af dette og den videre udvikling har taget forskellige retninger.

Det norske kulturkontor koncentrerede sig om fremstilling af informationsmateriale, de hjemlige budgetmæssige forudsætninger for kulturformidlingen og indgåelse af kulturaftaler med i første række de allierede vesteuropæiske lande. Kulturkontoret havde ingen selvstændig udlandsrepræsentation, men udsendte informations- og kulturattachéer var knyttede

til den norske udenrigstjeneste, ligesom kulturkontorets virksomhed udadtil formidledes helt i udenrigsministeriets regi. Kulturkontoret er senere som kulturafdeling helt integreret i det norske udenrigsministerium, og er basisorganisation for kulturudvekslingen mellem Norge og udlandet.*)

Svenska Institutet koncentrerede sig ligeledes om fremstilling af informationsmateriale og den hjemlige opbygning af institutionen, i vid udstrækning som et serviceorgan for den svenske udenrigstjeneste, medens det kun oprettede egne institutter i London og Paris. Opbygningen af hjemmeadministrationen bevirkede tillige, at Svenska Institutet fik overdraget væsentlige arbejdsområder som lektoratsvirksomheden i udlandet, stipendieudvekslinger, gæstelærerudveksling, film- og udstillingsvirksomhed, kulturudvekslingsprogrammer med navnlig osteuropæiske og visse vesteuropæiske lande m. v. Svenska Institutet er i dag et af de centrale svenske organer for informations- og kulturarbejde i udlandet og er fornylig blevet omdannet til en statslig stiftelse med nær tilknytning til det svenske udenrigsministerium, der kanaliserer de officielle kontakter med udlandet. Det må dog tilføjes, at der efterhånden synes opstået visse afgrænsningsvanskeligheder og et vist dobbeltarbejde mellem Svenska Institutet og det svenske udenrigsdepartement.

Det væsentlige for Det danske Selskabs virksomhed har, foruden fremstilling af dets eget informationsmateriale, fra begyndelsen været selskabets egne udsendinge i udlandet, der er ansvarlige over for selskabet, hvorfra de modtager instrukser. Det ligger i selve selskabets formålsparagraf, at det er planlagt som et centralt, nationalt organ for kulturel udveksling med andre lande. Ved at oprette et efter forholdene relativt stort antal egne repræsentationer i udlandet med selskabets hovedkontor som basisorganisation og eneste direkte reference for udsendingene opnåede selskabet fra begyndelsen en betydelig uafhængighed af statsinstitutionerne på området, både med hensyn til retningslinier for arbejdet og med hensyn til udlandskontakterne. Derved opstod et parallelt sæt af kontakter mellem Danmark og udlandet - det ene gennem udenrigstjenesten til de danske ressortmyndigheder og kulturinstitutioner

- det andet halvofficielt gennem udsendingene til Det danske Selskabs hjemmeadministration. og uden at der bestod nogen organisk forbindelse mellem de to kontaktnet. Ganske vist har i en periode statsministeriet, desuden undervisningsministeriet, udenrigsministeriet og centrale kultur- og undervisningsinstitutioner stedse været repræsenteret i Det danske Selskabs styrelse, men noget egentligt operativt samarbejde med f. eks. kultur- og undervisningsministerierne eller udenrigsministeriet har ikke fundet sted, ud fra en opfattelse hos selskabets ledelse af, at sådant operativt samarbejde i længden ville antaste selskabets uafhængighed og særlige linie. Ideen med et uafhængigt organ med statsstøtte, men uden tilknytning til statsorganernes virksomhed på det pågældende område, har rod i danske traditioner. Når virksomheden imidlertid projiceres ud på international plan med en selvstændig »udenrigstjeneste«, der skal supplere de mere officielle kanaler, må der bestå en samordning, også på det hjemlige plan. Udvalget mener at kunne konstatere, at en sådan operativ samordning ikke har været til stede, som det i højere grad har været tilfældet i Sverige og Norge. Det har således også for selskabets videre udvikling betydning, at det - i modsætning til de tilsvarende organer i Norge og Sverige - ikke fik overdraget væsentlige opgaver i kulturudvekslingen, da den internationale udvikling for alvor satte ind i løbet af 1950'erne. Resultatet er blevet, at medens de norske og svenske organer i 1960'erne har vokset sig stedse stærkere i takt med væksten af det internationale samarbejde på området og har fået både overdraget nye opgaver og i overensstemmelse hermed fået større bevillinger, er Det danske Selskabs virksomhed forblevet ved de traditionelle oprindelige arbejdsopgaver, som det selv har stillet sig, og statsbevillingen til selskabet er i konsekvens heraf forblevet - inflationen taget i betragtning - i bedste fald stationær.

Selskabet udsendte sine første repræsentanter til udlandet i 1947 og pr. 1. april 1949 havde selskabet egne udsendinge i Birmingham, Glasgow, Amsterdam, Zürich, Rom, Chicago, Bruxelles og Lyon. Pr. 1. april 1971 havde selskabet udsendinge i Edinburgh, Bruxelles (vakant), Dortmund (vakant fra 1972), Zürich, Milano (vakant) og Rouen. Det må i denne forbindelse nævnes, at vakancerne ikke er blevet udfyldt, fordi selskabets styrelse har villet afvente nærværende udvalgs konklusioner.

*) Udvalget er bekendt med, at en omorganisering er under overvejelse, både med hensyn til kulturkontorets forhold til udenrigsministeriets presseafdeling og til kirke- og undervisningsdepartementet.

Udsendingenes placering har været bestemt af selskabets ønske om at opdyrke Danmarks kulturelle og mellemfolkelige kontakter med industrielt, økonomisk og kulturelt vigtige provinsområder i de større vesteuropæiske lande, samt med de mindre lande i Vest- og Centraleuropa. Valget af centrum for udsendingenes virksomhed har dels været geografisk bestemt, dels bestemt af de faciliteter, der lokalt kunne opnås for udsendingens ophold og virke. Nogen bestemt status over for opholdslandets myndigheder har udsendingene ikke, og det har af mange af disse været følt som en udtalt svaghed, mindst vel i England og i Schweiz. Det var fra begyndelsen tanken, at udsendingen med et minimum af kontoradministration skulle arbejde i marken ved gennem foredrag, filmforevisninger, danskundervisning, udstillinger, koncerter etc. at give brede kredse i udlandet oplysning om dansk kultur- og samfundsliv. Introduktionsskrivelser fra de institutioner og foreninger, der var repræsenteret i Det danske Selskab til lignende institutioner og foreninger i opholdslandet skulle lette kontakterne for udsendingen. I praksis har de fleste udsendingeposter dog tillige udviklet sig til en art institutter, hvor der finder danskundervisning, referencevirksomhed, foredragsvirksomhed m. v. sted, selv om udsendingens arbejde »i marken« vel stadig er en typisk aktivitet.

Der består ingen tvivl om, at der på lokalt plan, gennem foredrag, udstillinger, koncerter, arrangement af studierejser, tosidede stævner i Danmark og i udlandet, af selskabets udsendinge i årenes løb er gjort et værdifuldt arbejde af intensiv karakter. Dette arbejde foregår imidlertid i stadig højere grad i »lukket kredsløb«.

Selskabets udsendinge må konstatere, at en stor del af kultur- og fagudvekslingerne går uden om Det danske Selskabs kanal. Ganske vist har udsendingene, hvor det er geografisk muligt, et udmærket forhold og samarbejde med den lokale danske ambassade, og enkelte steder har en vis arbejdsdeling fundet sted, men generelt må det siges, at nogen kontinuerlig og løbende kontakt mellem udsendingene og de i kultursamarbejdet engagerede centrale danske kultur- og undervisningsinstitutioner, som de med stor fordel kunne medvirke til at betjene, og hvis støtte de kunne drage nytte af i arbejdet, ikke finder sted. Udsendingene er ansvarlige over for selskabet og kan følgelig ikke gå uden om dette i kontakterne hjemover.

Hertil kommer, at selskabet i de senere år på grund af manglende og hyppigt skiftende personale kun i begrænset omfang har kunnet forny eller udvide det informationsmateriale, som udsendingene har brug for i deres arbejde. Herudover har udsendingene haft yderst få midler at arbejde for. Af Det danske Selskabs bevilling på 1.600.000 kr. beslaglægges over 800.000 til udsendingenes lønninger, kontorlokaler, sekretærlønninger og kontordrift, og stort set resten til administrationen i Danmark. Alle disse forhold er utvivlsomt en væsentlig baggrund for visse samarbejdsproblemer, der med mellemrum har været mærkbare i forholdet mellem udsendingene og selskabets ledelse.

Udvalget mener at kunne konstatere, at Det danske Selskabs udsendinge, hvis lønninger, kontorer og assistance etc. dog betales af den danske stat, ikke er udnyttet til fulde i informations- og kulturarbejdet, som dette har udviklet sig med andre lande, især gennem det seneste årti.

Udvalget stiller sig endvidere det spørgsmål, om den form for intensiv kulturformidling på relativt lokalt plan i de valgte områder i Vesteuropa, som er et fremtrædende træk i udsendingenes virksomhed, er rationel i dag for et land af Danmarks størrelse. Hverken Sverige, Norge, Holland eller Belgien har fulgt det danske eksempel eller valgt den form, Det danske Selskabs udsendingeinstitution har fået.

Udvalget finder det i denne sammenhæng heller ikke rationelt, at der er oprettet udsendingeposter som i Dortmund eller Rouen, få hundrede kilometer fra danske ambassader med presse- og kulturafdelinger, og hvor de to repræsentationsformer har hver sine og ikke sammenløbende kanaler til Danmark. Det har været anført, at de to organers arbejdsmetoder og publikum er forskellige, ligesom det er sagt, at en udsending fra Det danske Selskab skulle kunne nå kredse, som en medarbejder ved den officielle repræsentation ikke skulle kunne nå. Udvalget er imidlertid af den opfattelse, at opgaven er den samme: at formidle kontakter og kulturudveksling mellem Danmarks og det pågældende lands borgere.

Udvalget mener derfor, at Det danske Selskabs udsendingeinstitution i sin hidtidige udformning ikke udnyttes rationelt, set ud fra den samlede danske indsats, og næppe heller har mulighed derfor på grundlag af sin eksisterende organisationsstruktur og geografiske placering.

c. Fællesnordisk repræsentation i udlandet

Som tidligere nævnt må det anses for urealistisk, at et land af Danmarks størrelse i fremtiden vil kunne påregne at kunne udsende specialudsendinge for informations- og kulturvirksomhed uden for den ret snævre kreds af lande, som af politiske, kommercielle eller kulturelle grunde må prioriteres højest. Danmarks stigende kontakter med den oversøiske verden og ikke mindst med udviklingslandene kunne imidlertid godt en skønne dag fremkalde behov derfor. Tidligere forsøg med ambulante udsendinge, dækkende et kontinent eller dele deraf er ikke faldet heldigt ud. Udvalget vil derfor pege på den mulighed, at der på steder, hvor forholdene taler derfor, i fremtiden ville kunne udstationeres fællesnordiske presse- eller kulturattachéer. De pågældende skulle være knyttet til deres eget hjemlands diplomatiske repræsentation, men - i lighed med den tilsvarende ordning for konsularopgaver - tillige varetage et eller flere af de andre nordiske landes kulturelle og informatoriske interesser på stedet. Ordningen ville dog næppe være ideel, da den udsendte repræsentant ganske naturligt ville have de bedste forudsætninger for at tilgodese kontakterne med sit eget land.

d. De udsendte lektorer

De udsendte danske lektorer er knyttet til et udenlandsk universitet, hvor de under ledelse af en professor i skandinaviske sprog eller germanistik giver undervisning i dansk sprog og litteratur. Lektorerne er unge filologer med en videnskabelig eller pædagogisk løbebane foran sig, og de udsendes for tre år ad gangen. Perioden kan forlænges med yderligere tre år, hvorefter de pågældende normalt genindtræder i det danske undervisningssystem.

Danmark udsender lektorer til universiteter i de andre nordiske lande, i Forbundsrepublikken Tyskland, Frankrig, Italien, Østrig og Polen, se bilag 4, Frankrig er det land, hvortil der er sendt flest lektorer i dansk. Dette hæn-ger dels sammen med de stærke kulturelle bånd mellem Danmark og Frankrig, dels med en lang og intensiv indsats for danskundervisning fra dansk side i Frankrig.

Lektoratsudvalget og de danske myndigheder har i de seneste år modtaget en række tilbud om oprettelse af yderligere lektorater i ud-

landet, men har ikke kunnet imødekomme de fleste af disse af mangel på tilskudsmidler. Udvalget må anbefale en øget støtte til lektoratsvirksomheden med henblik på udsendelse af flere lektorer.

Med hensyn til rekruttering af lektorerne, der jo indstilles af lektoratsudvalget, tages der i første række hensyn til, at det udenlandske universitet har krav på at få en dygtig underviser i dansk sprog og litteratur. Hvis kandidaten tillige er en lovende videnskabsmand, der vil kunne udnytte tiden i udlandet til videregående studier, vil det naturligvis i det lange løb gavne dansk forskning. Lektoratsudvalget er tillige opmærksom på, at det vil være gavnligt, om lektoren også har mulighed for f. eks. gennem foredrags- og skribentvirksomhed og på anden vis at bidrage til at sprede kendskab til Danmark i en videre kreds og inspirere sine elever til en videregående interesse for Danmark. Selv om denne sidstnævnte virksomhed selvsagt må være sekundær i forhold til den primære at give undervisning i dansk sprog og litteratur, anser udvalget den dog for vigtig, men forudsætningen for, at lektorer kan yde en indsats ud over den undervisningsmæssige, må være, at de forsynes med passende materiale hjemmefra, og at den stedlige ambassade kan bistå lektoren i denne virksomhed. Meget vil afhænge af den individuelle lektors personlighed og interesser.

De udsendte lektorerers aflønningsforhold og levevilkår udgør et ret så broget billede. Grundstammen i aflønningsforholdet er som allerede nævnt den lokalt udbetalte løn, der varierer meget fra land til land. For at bringe denne op på det i Danmark gældende overenskomstsmæssige niveau udbetales fra dansk side et varierende løntilskud. Dermed er dog ikke alle problemer løst. Flere lektorer kæmper i øjeblikket med skatteproblemer efter kildeskattens indførelse, nogle betaler skat i opholdslandet, andre ikke. Enkelte har desuden sygeforsikringsproblemer eller skoleproblemer for børn. Nøjagtigt de samme problemer rejser sig for de til Det danske Institut i Rom knyttede udsendte danske medarbejdere (direktør, amanuensis og bibliotekar), der er betalt gennem statstilskud. Udvalget anser det for hensigtsmæssigt, at der søges etableret en generel ordning for disse danske kulturrepræsentanter i udlandet, på linie med de vilkår, der gives udenrigstjenestens udsendte medarbejdere, men selvsagt afpasset efter de pågældendes

funktioner og forpligtelser. Det kan tilføjes, at udsendelsesperioden for de pågældende kulturrepræsentanter er tidsbestemt, og at man i alle tilfælde i fremtiden vil gennemføre 3-årige udsendelsesperioder med maksimalt 3 års yderligere forlængelse. Udvalget peger på, at de pågældende repræsentanters lønningsmæssige og sociale vilkår måske lettest vil kunne løses ved, at disse problemer behandles i udenrigsministeriets udetillægsnævn, der har størst erfaring i sådanne sager.

e. De danske turistchefer i udlandet

Danmarks Turistråd har en selvstændig udlandsrepræsentation, i lighed med hvad andre landes turistorganisationer har i Danmark. Danmarks Turistråd har repræsentanter i USA, Norge, Sverige, Storbritannien, Holland, Belgien, Frankrig, Schweiz, Forbundsrepublikken Tyskland, Østrig og Italien. Enkelte steder dækker repræsentanten flere nordiske landes turistinteresser. Turistcheferne udfolder udover den primære opgave at varetage dansk turismes interesser over for opholdslandets rejseorganisationer, rejsebureauer etc. tillige en stor indsats for generel oplysning om Danmark. Efter det for udvalget foreliggende sker dette i nært samarbejde med såvel de øvrige lokale danske repræsentationer som med de hjemlige institutioner og myndigheder. Turistrådets bevidste rendyrkning af institutionens opgaver på det turisthvervende område har givet Turistrådet en mere markant plads i organisationsmønstret og mindsket mulighederne for dobbeltarbejde og overlapning. Såfremt samordningsproblemer her ligesom på visse andre områder i forholdet mellem kultur- og informationsarbejdet og de eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter fra tid til anden måtte opstå, ville de mindre være resultatet af overlapning end mangel på gensidig kommunikation. En forbedring af denne kunne måske — dersom økonomiske midler derfor er til stede — inspirere til yderligere samarbejde, hvor forhold og gensidige interesser taler derfor.

2. Kultur- og informationscentre i udlandet

De større vesteuropæiske lande, Frankrig, Italien, Forbundsrepublikken Tyskland og Storbritannien, med universelt udbredte sprog og kulturer, har alle oprettet et verdensomspæn-

dende net af kulturinstitutter i andre landes hovedstæder og undertiden i større provinscentre. USA har ligeledes i tilslutning til sine ambassader, samt i visse lande i vigtige provinsbyer, oprettet kulturcentre med bibliotek og foredragssale. Baggrunden for disse centres og institutters etablering er naturligvis at imødekomme og videreudvikle den latente interesse i udenlandske kredse for det pågældende lands sprog, kultur- og samfundsliv, men vel tillige at tjene som ekspansionsmulighed for den pågældende kultur og livsform rundt i verden. Fransk initiativ på dette område har som bekendt givet betydelige resultater.

Der er ingen tvivl om, at der kan udgå megen inspiration og nyttig aktivitet fra sådanne institutter og centre. Medmindre der imidlertid ofres betydelige økonomiske midler og tilstrækkeligt personale på disse, kan de risikere at blive samlingssted for en bestemt kreds af trofaste venner af sproget og landet, medens større grupper af befolkningen, socialt og geografisk, ikke nås ad denne vej. Vil man åbne kontakterne til et nyt land eller genetablere dem i andre, som det f. eks. sker i øjeblikket med åbningen af italienske, franske og amerikanske centre i visse lande i Østeuropa på gensidighedsbasis, er metoden utvivlsomt rigtig. I Vesteuropa, hvor kommunikationerne mellem landene også på det åndelige område er tætte og lette at etablere, må det blive en afvejning af den økonomiske investering, der er udslagsgivende i diskussionen om oprettelsen af sådanne centre.

Det danske Selskabs udsendinge har på enkelte poster som f. eks. Edinburgh, Zürich, Milano, i årenes løb udfoldet sådan institutvirksomhed, omend i meget beskedne rammer. Danmarkssalen i Danmarks Hus i Paris er et eksempel på centertanken, hvor man imidlertid ikke har taget den fulde konsekvens ved bygningens opførelse og indretning eller ved at stille tilstrækkelige midler (og lokalt personale) til rådighed for at gøre centret til en levende og kontinuerlig informations- og kulturcentral for Danmark.

Medens lande som Italien og Frankrig fortsat udbygger deres institutter og disses virksomhed i udlandet, synes det som om man i Storbritannien og USA overvejer nytten af disse, i det mindste i Vesteuropa. British Council har mange steder nedlagt sine biblioteker og selvstændige lokaler og samlet virksomheden i ambassaderne i de mest nærtstående vesteuropæ-

iske lande, og i USA er der overvejelser gående ud på flere steder at integrere de bestående biblioteker i de nationale bibliotekssystemer. Sverige har som nævnt særlige institutter i London og Paris. Norge, Holland og Belgien opretholder kun i meget ringe udstrækning eller slet ikke institutter i udlandet af den her nævnte type.

For et land af Danmarks størrelse er det spørgsmålet, om man ikke står sig ved at kanalisere oplysning om landets kultur- og samfundsliv gennem samarbejde med andre landes institutioner, myndigheder, foreninger etc. Man placerer derved kulturelle og andre manifestationer på de steder, hvor det publikum, der interesserer sig derfor, plejer at komme, eller sagt med et konkret eksempel: Er det ikke mere effektivt at vise en udstilling om dansk bogkunst på Bibliothèque Nationale i Paris og udvalgte franske biblioteker i provinsen end at placere den samme udstilling i Danmarkssalen i Paris, hvor en ekstra indsats må gores for at påkalde publikums opmærksomhed for begivenheden?

Udvalget tor ikke give et entydigt svar på spørgsmålet, men hælder til den anskuelse, at det næppe er muligt at tilvejebringe finansielle forudsætninger for, at Danmark driver egentlige kulturinstitutter i udlandet. De danske eksporterhverv og danske myndigheder har været stillet over for samme problematik med hensyn til oprettelsen af danske »trade centers« eller deltagelse i internationale handelscentre rundt om i verden. Den hidtidige indstilling fra såvel myndigheders som erhvervslivets repræsentanter har været, at investeringerne ikke står mål med resultaterne, og at man har større fordel af at anvende de »miljøer«, der findes, d. v. s. sætte ind dér, hvor kunden er eller plejer at komme.

På oplysnings- og kulturområdet findes der imidlertid to betydelige centre i udlandet af vidt forskellig karakter, men begge elementer af Danmarks »ansigt« i udlandet.

a. Danmarks Hus i Paris

Det af staten rejste hus på et af verdens mest befærdede strøg skulle have særlige forudsætninger for at vise Danmarks »ansigt«. Udvalget er bekendt med, at der har været rejst kritik af selve facaden og udstillingsvinduerne i stueetagen, hvor der i høj grad er mulighed for at påvirke og inspirere de forbigående.

Denne kritik må imidlertid nu forventes at forstumme, efter at et selskab stiftet af betydende kredse inden for dansk kunsthåndværk fra december måned 1970 har åbnet en butik i de af SAS tidligere benyttede lokaler i stueetagen, og efter at såvel lokalerne som udstillingsvinduerne er blevet grundigt nyindrettede. Hertil skulle også medvirke, at ejendommens facade står over for at blive moderniseret, og at den meget besøgte restaurant Copenhague, som har til huse i lokaler i stueetagen med gårdrestaurant og i lokalerne på 1. sal, for tiden gennemgår en omfattende modernisering, som bekostes af restaurantens danske indehaver.

Det har fra husets oprettelse været en forudsætning, at dets drift kunne svare sig økonomisk. Der er gennem udlejning af den væsentligste del af ejendommen til restaurants virksomhed og kontorlokaler til danske erhvervs virksomheder og institutioner opnået en indtægt, der i finansåret 1971-72 er beregnet til 960.000 kr., medens driftsudgifterne er beregnet til 352.300 kr. Den årlige forrentning andrager 3-4 pct. af den oprindelige investering, hvilket indebærer, at de danske virksomheder i ejendommen er begunstiget i lejemæssig henseende. Af de samlede lokaler i ejendommen er således ca. 90 pct. lejet ud, hvorved staten opnår en indtjening på omkring Vi mill. kr. om året.

Det er uden tvivl et gode, at danske erhvervs virksomheder som de foran nævnte organer som DSB, Danmarks Turistråd og DIS kan virke for danske interesser i Danmarks Hus. Når det imidlertid er tanken, at Danmarks Hus i Paris skal tjene det videre formål at udbrede kendskabet til dansk kultur og virke i Frankrig, og når denne mere alment informerende virksomhed i det store og hele kun har kunnet udfoldes i og omkring Danmarkssalen, der ikke fra begyndelsen har været funktionelt indrettet dertil, må det konstateres, at huset ikke hidtil har fungeret optimalt. Den bevilling på 100.000 kr., der årligt har været stillet til rådighed for komiteen for Danmarks Hus til udstillings virksomhed, har ikke rakt til en kontinuerlig udnyttelse af salen, og de hvervekampagner som komiteen har udfoldet for at supplere udstillings virksomheden med udstillinger og aktiviteter arrangeret af dansk erhvervsliv og andre private danske kredse har igennem årene kun givet magre resultater.

Den beskedne udnyttelse af Danmarkssalen

har bevirket, at der ikke hos det franske publikum er indarbejdet naturlige forestillinger om Danmarks Hus som et sted, hvor man går på udstillingsbesøg. Hver udstilling kræver et betydeligt forudgående propagandaarbejde fra ambassadens presse- og kulturafdelings side, ligesom hvert udstillingsbudget må belastes med ret høje udgifter til annoncering. Det har også været en svaghed i henseende til salens udnyttelse, at der ikke har stået bevillinger til rådighed for ambassaden til en kulturel og informativ indsats for Danmark i Danmarks Hus. Huset er følgelig ikke blevet det »Centrum Danmark«, som man kunne have håbet på, og der er ikke i og omkring det skabt et egentligt dansk miljø.

Når den nu forestående ombygning af Danmarkssalen, der kan forventes afsluttet i foråret 1972 er gennemført, skulle der imidlertid være skabt væsentligt forbedrede muligheder for udstillinger og andre aktiviteter i salen. Forudsætningen for, at disse muligheder kan udnyttes, vil imidlertid være, at der stilles flere pengemidler og mere arbejdskraft til rådighed i arbejdet.

Både kulturministeriet og udenrigsministeriet har overvejelser om de her henhørende budget- og bevillingsspørgsmål. Nærværende udvalg har imidlertid ikke set det som sin opgave at optage de enkelte ministeriers konkrete bevillingsproblemer til drøftelse. Udvalget har også ment at måtte afstå fra en tilbundsående drøftelse af de principper samt den målsætning og politik, som vedrører driften af danske nationale huse i udlandet i almindelighed og Danmarks Hus i Paris i særdeleshed. Derimod finder udvalget det naturligt, at Danmarks Hus i Paris med det grundlag, som de kompetente myndigheder til enhver tid måtte fastlægge for indretning, personale og økonomi, indgår i betragtningerne vedrørende det danske kultur- og informationsarbejde i udlandet.

b. Det danske Institut i Rom

Det danske Institut i Rom (Accademia di Danimarca) er en selvejende institution, hvis formål er at bevare og videreudvikle de kulturelle bånd mellem Danmark og Italien, fortrinsvis ved at fremme dansk forskning i Italien. På instituttet dyrkes studier og forskning inden for arkæologi, filologi og historie (herunder kunst-, litteratur- og musikhistorie) samt kunst. Også andre videnskabsgrene kan søges

fremmet gennem instituttets virksomhed. Instituttet ledes af en direktør, der selv er videnskabsmand, og han bistås af en overenskomst-lønnet amanuensis samt en cand. mag., der er bibliotekar og bistår med instituttets kontorarbejde. Instituttet modsvarer de akademier, som en lang række lande, herunder Sverige, Norge, Belgien, Schweiz m. v. har etableret i Rom til studie- og forskningsformål.

Det danske Institut har en styrelse i Danmark med departementschefen for ministeriet for kulturelle anliggender som formand og med repræsentanter for de danske universiteter, musikkonservatorier, kunstakademiet, udenrigsministeriet m. v. Bestyrelsen varetager de principielle spørgsmål vedrørende instituttets drift og virksomhed, samt fordeler de stipendiemidler, der gennem tilskud fra fonds er stillet til rådighed for studieophold på instituttet. Til instituttet er på finansloven 1971/72 bevilget 525.200 kr. Hertil kommer de ovennævnte stipendiemidler, der årligt beløber sig til 70-90.000 kr. De stipendiater, der får tildelt bolig og stipendium, består dels af ældre studerende, yngre og ældre videnskabsmænd, især inden for klassisk arkæologi, kunsthistorie og historie, dels udøvende kunstnere, musikere, malere, billedhuggere etc., for hvilke der forefindes atelier- og musikværelser i instituttet. Endvidere forefindes i instituttet en smuk foredrags-, film- og musiksal, der er rammen om forskellige aktiviteter, f.eks. koncerter ved danske ensembler, foredrag og instruktion af tilreisende studiegrupper fra danske universiteter eller gymnasier m. v. Egentlig organiseret uddannelsesvirksomhed i samarbejde med de danske universiteter finder ikke sted, som det sker i det ved siden af det danske beliggende Svenske Akademi, der arbejder sideløbende med kurser i arkæologi og kunsthistorie og samtidig har stipendiater boende hver med sit studieformål.

Direktøren varetager, bistået af instituttets amanuensis, den daglige administration. Begge er højt uddannede videnskabsmænd og er i princippet ikke uddannede til at varetage det administrative arbejde.

Det henstilles til overvejelse, at man indfører en ordning svarende til danske kulturinstitutioner som Statens Teaterskole og Det kgl. Musik-konservatorium, hvorved direktøren frigøres for det administrative arbejde og i stedet udelukkende varetager opgaver vedrørende forskning, studier, forelæsninger og instituttets pub-

likationsvirksomhed (Analecta m.v.). Ved siden af en amanuensis ansættes en egentlig administrator, f. eks. en ministeriel medarbejder, der samtidig kunne fungere som kulturattaché ved ambassaden. Ved at kombinere stillingen som administrator på instituttet og en stilling som kulturattaché kunne man samtidig i et vist omfang og med respekt for instituttets primære funktioner lade dette danne ramme om kulturelle arrangementer - koncerter, film, foredrag m.v. - af høj kvalitet rettet mod adresse til et italiensk publikum. Denne udvidelse af instituttets nuværende virksomhed er i overensstemmelse med instituttets forpligtelse til ikke blot at bevare, men også at videreudvikle de dansk-italienske forbindelser.

I betragtning af, at nogle fag, f. eks. kunsthistorie, arkæologi, klassisk filologi og historie optimalt forudsætter længere studieophold i Italien, bør det overvejes at arrangere kurser af længere varighed for ældre studerende eventuelt i følge med en universitetslærer. Det forudsættes herved, at der etableres et nært samarbejde med universiteterne i Danmark.

Tovrigt gøres der opmærksom på, at det udsendte personale ved Det danske Institut skattemæssigt og socialt har problemer, således som det er tilfældet med visse af de udsendte lektorer, og at disse spørgsmål - som tidligere nævnt - måske bedst kunne løses ved en ensartet og samlet administrativ procedure.

Kapitel VII

Udvalgets konklusioner og forslag

Efter udvalgets opfattelse er det eksisterende organisationsmonster stort set hensigtsmæssigt, men der er behov for enkelte, væsentlige ændringer. De i det følgende stillede forslag omfatter dels forhold, der har deres oprindelse i tidligere tiders opfattelse af dette arbejde, men som udviklingen i mellemtiden er løbet fra, dels i tilknytning hertil organisatoriske former, der gør ansvarsfordeling og kanalisering til og fra udlandet uklar, og hvor en forenkling af apparatet vil indebære rationaliseringsfordele.

Udvalget er i sin vurdering af det eksisterende organisationsmonster gået ud fra det grundsynspunkt, at der inden for hvert af de tre hovedområder (generel information, kultursamarbejde, eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter), som analysen omfatter, bør være klareste mulige linier med hensyn til ansvarsfordeling og det konkrete arbejdes kanalisering til og fra udlandet. Det er vigtigt, at offentligheden i Danmark, institutioner, foreninger eller privatpersoner, der har behov for støtte til foranstaltninger eller interesse for at pleje kontakter i relation til udlandet, har et klart billede af, til hvilken instans de pågældende kan henvende sig om bistand eller med forslag, således at sagerne ikke unødigt kompliceres for alle parter. Det er imidlertid lige så vigtigt, at udlandsapparatet udgør et samlet hele med klare linier hjemover, således at opholdslandets myndigheder, institutioner eller privatpersoner i pågældende tilfælde har en sikker fornemmelse af at henvende sig til rette lokale kontaktpunkt i forhold til Danmark.

Udvalget har endvidere set det som sin opgave at pege på sådanne ændringsmuligheder, der ikke umiddelbart medfører forøgede statslige udgifter, men sikrer en bedre udnyttelse af de til formålene disponible statsmidler. De beløb, der i øjeblikket af de bevilgende myndigheder ydes til informations- og kultursamarbejde med sigte på udlandet, anser udvalget som værende omend ikke tilstrækkelige, så dog forsvarlige, og de er - som allerede påpeget - af nogenlunde samme relative størrelsesorden som i lande, Danmark kan sammenlignes med. Den stadig stærkere udvikling af Danmarks internationale forbindelser, nu også med lande og områder uden for Europa, vil dog på lidt længere sigt nødvendiggøre personale- og bevilningsmæssige forøgelse, både hvad angår udvikelsen af kultursamarbejdet og anvendelsen af nye medier inden for den generelle informationsvirksomhed. Forøgelsen vil selvsagt i ikke mindre grad gøre sig gældende inden for de valutaindtjenende eksport- og turistaktiviteter, hvis umiddelbare nyttevirkning er helt indlysende, medens de to førstnævnte områders virkninger må ses i et længere perspektiv.

Koordinationsbehovet er en funktion af organisationsmønsteret. Jo løsere og mere opsplittet i selvstændige enheder dette er, jo større er koordinationsbehovet. Jo fastere og enklere organisation, jo lettere foregår samordningen. Trods rationaliseringsbestræbelser og bedst

mulig grænsedragning mellem de forskellige virksomhedsområder, vil disse dog fortsat udgøre et mønster med mange brikker. Inden for visse virksomhedsområder eksisterer der som tidligere påpeget allerede fast etablerede samordningsmønstre både på planlægningsniveau og på det udførende plan. Det sker således både inden for de eksportfremmende aktiviteter og inden for kultursamarbejdet med udlandet.

I samordningsproblematikken indgår imidlertid også faktorer, der har videre rækkevidde end spørgsmålet om organisationsmønstrets effektivitet: behovet for et rådgivende forum, der på helt principielt plan kan anskue og analysere indsatsen set ud fra Danmarks samlede interesser, ønsket om i videst muligt omfang at harmonisere den statslige og statsstøttede indsats med den tilsvarende private indsats, der ikke mindst udfoldes af eksporterhvervene og andre kredse med omfattende forbindelser til udlandet på andre områder end det kommercielle, og endelig behovet for en folkelig repræsentativ indsigt og medleven i et område, der i høj grad har betydning for Danmarks forhold til omverdenen i almindelighed. Det sidste aspekt er vel til stede i den repræsentative opbygning af nationale organer af type som Svenska Institutet eller Det danske Selskab. Bredt sammensatte repræsentantskaber eller styrelser for sådanne organer med statsstøtte risikerer dog i regelen at måtte koncentrere sig mere om den pågældende institutions administrative og internt organisatoriske problemer end om hele virksomhedsområdets indhold og udformning, der kræver en vis afstand til den enkelte institution, for at helheden kan overskues.

1. Den organisatoriske opbygning i Danmark og udlandsapparatet

Det fremgår af den af udvalget foretagne institutionsanalyse, at den centrale basisorganisation for formidling af generel informationsvirksomhed over for udlandet er udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling, og for formidling af kultursamarbejde med andre lande er udenrigsministeriet koordinator i et samarbejde med undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender, idet de sidstnævnte ministerier har de fleste bevillinger til arbejdet og den operative kontakt til danske undervisnings-, videnskabs- og kulturinstitutioner, der selv har forbindelser til de tilsvarende

udenlandske institutioner. De turisthvervende aktiviteter over for udlandet er koncentreret i Danmarks Turistråd, der til dette formål har sit eget udlandsapparat, og den eksportfremmende virksomhed over for udlandet, i det omfang den støttes ved statslige midler, har fundet sin samarbejds- og samordningsstruktur gennem handelsministeriets eksportfremmeudvalg.

Udvalget har endvidere gennemgået en lang række institutioner, organer og komiteer med særlige og afgrænsede opgaver inden for informations- og kulturarbejdet i relation til udlandet og har konstateret, at disse - gennem deres direkte tilknytning til det tilskudsgivende ministerium og gennem karakteren af deres virksomhed - indgår som naturlige led i det samlede organisationsmønster, omend udvalget har fundet anledning til at foreslå visse ændringer af rationaliseringsgrunde eller ud fra hensynet til en bedre samordning.

Karakteristisk for basisorganisationerne for informations- og kulturarbejdet i relation til udlandet er deres rolle som nationale kontaktorganer og formidlere af arbejdsopgaver til og fra udlandet. Denne virksomhed forudsætter en vis formålsbestemt planlægning ud fra landets samlede interesser, tilvejebringelse af det for virksomheden nødvendige materiale og adgang til et udlandsapparat, der kan formidle virksomheden udadtil. Jo kortere linierne er mellem disse forskellige faktorer, jo større er rationaliseringsgevinsten, og jo bedre er sandsynligvis arbejds-effekten.

For et land af Danmarks størrelse bliver de officielle danske repræsentationer i udlandet uundgåeligt det naturlige kontaktpunkt for udlandets myndigheder og offentlighed. Der findes derfor ingen realistiske muligheder for at skære informations- og kulturarbejdet over for udlandet ud af udenrigstjenestens virksomhedsområde og eventuelt koncentrere det i et andet organ. Udenrigsrepræsentationerne og udenrigsministeriet ville under alle omstændigheder blive en kontakt- og gennemgangsstation for disse spørgsmål, og ved at koncentrere arbejdet til organer uden for udenrigstjenesten vil man kun opnå, at kommunikationslinierne yderligere kompliceres. Tendenserne går iøvrigt i dag snarere i modsat retning i alle lande. Informationsvirksomhed og kultursamarbejde er sagområder, der indtager en stadig mere fremtrædende plads i udenrigstjenesten.

Hvad angår det generelle informationsarbejde

over for udlandet har udvalget konstateret, at det er hensigtsmæssigt fortsat at lægge ansvaret for denne opgave i udenrigsministeriet. Dette skyldes ikke blot den direkte og kontinuerlige kontakt til udenrigsrepræsentationerne, personalets skiften mellem hjemme- og udetjeneste, der giver en bedre baggrund for arbejdet, men også arbejdets nære tilknytning til de andre sider af vore relationer med udlandet på det politiske, økonomiske, handelsmæssige og kulturelle plan. Udvalget er ikke enig i den antagelse, at informationsarbejdets henlæggelse til udenrigsministeriet i særlig grad skulle give arbejdet karakter af »statspropaganda«. Således påviser en nylig foretagen svensk undersøgelse i udlandet, at virksomhedens »troværdighed« ikke øges, fordi den henlægges til et af staten uafhængigt organ. Dette kan snarere befrygtes at blive opfattet som et propagandaorgan end en departemental enhed i et ministerium, der varetager landets forbindelse med udlandet i almindelighed.

Udvalget anser det endvidere for hensigtsmæssigt, at udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling selv anskaffer det fornødne oplysningsmateriale og selv producerer den alment betonede del deraf. Det mere direkte faglige eller specifikke oplysningsmateriale kan imidlertid med fordel udarbejdes og produceres af kompetente fagorganer, fagministerier eller institutioner, og udvalget vil anse det for gavnligt, om et snævert permanent udvalg nedsattes med henblik på det trykte informationsmateriale, således at alle oplysningsressourcer, fagkundskaber og initiativer samledes i ét forum, hvorved eventuelt dobbeltarbejde kunne undgås, og udækkede behov kunne konstateres.

Det faglige element og kontinuerlige kontaktflader til alle sider af samfundslivet er de væsentlige forudsætninger for kulturformidlingen mellem Danmark og udlandet, og her spiller fagministerierne navnlig for undervisning, forskning og kulturelle anliggender en afgørende rolle som basisorganisationer, tilskudsgivere og kontaktformidlere. Uden disses faglige indsigt og deres stadige forbindelse med de forskellige sagsområders institutioner og interessegrupper er det kultursamarbejde, der finder sted med statslig eller statsstøttet bistand, utænkeligt. Udenrigsministeriets rolle i denne sammenhæng er imidlertid ikke blot at være kontakt- og gennemgangsstation til og fra repræsentationerne i udlandet, men er en selvstændig funktion som koordinerende led over

for udlandet og som en instans, der ud fra særlig udenrigspolitisk indsigt medvirker til at anskue de kulturelle forbindelser med udlandet ud fra Danmarks samlede interesser over for omverdenen. Den operative samordning, der finder sted mellem de tre nævnte ministerier og herfra ud til sagområdenes institutioner og grupper, anser udvalget som den mest hensigtsmæssige opbygning til kanalisering af det internationale kultursamarbejde. En stærkere medleven i dette samarbejde af stadig bredere kredse vil muligvis kunne opnås ved nedsættelse af særlige kontaktudvalg både inden for forskellige faggrupper og i forbindelse med de nu oprettede lokale kulturudvalg på amts- og kommunalbasis.

Danmarks Turistråd er basisorganisation med eget udlandsapparat for de turistfremmede aktiviteter. Dets arbejdsområde er forholdsvis så velafgrænset, at det ikke skulle give anledning til alvorligere tilfælde af dobbeltarbejde eller interessemodsatninger over for andre instanser. Som tidligere påpeget er turistvæsenets bidrag til den generelle informations- og kulturindsats over for udlandet betydeligt, hvorfor Turistrådets medvirken på samordningsplanen i høj grad er påkrævet. De afgrænsningsvan-skeligheder, der eventuelt kan vise sig i udlandsapparatet, mellem turistcheferne og de danske repræsentationer, synes ikke at være større, end at de i påkommende tilfælde vil kunne løses på lokalt plan.

Ifølge de ovenfor anførte karakteristika må under basisorganisationerne også henregnes Det danske Selskab, der som eneste virksomhed har oplysning om Danmark og kulturelt samvirke med andre nationer, og som tillige råder over eget udlandsapparat. Selskabet var i sin tid planlagt og opbygget som det centrale organ for oplysningsarbejdet i og kulturudvekslingen med udlandet, og det har utvivlsomt været tanken, at det med British Council som forbillede skulle varetage hele eller i hvert fald størstedelen af det omhandlede område, med sit eget særpræg og med en høj grad af selvstændighed. British Council hviler imidlertid på særlige britiske forvaltningstraditioner, dets virksomhed baserer sig på et verdenssprog og en universelt kendt kultur, samt på et verdensomspændende net af repræsentanter og kulturcentre. Hertil kommer, at British Council's opgaver er relativt nøje afgrænsede i forhold til udenrigsforvaltningen, samtidig med at der findes en klar binding til denne, også i ud-

landet, hvor British Council's repræsentanter formelt knyttes til ambassaderne, når de lokale forhold gør det hensigtsmæssigt.

Med basis i næsten 100 pct. statsstøtte bygges imidlertid efter eget ønske Det danske Selskabs administration op uden operativ tilknytning til den øvrige statslige eller statsstøttede virksomhed på området, og uden at der fra begyndelsen var foruddiskonteret nogen arbejdsdeling. Dette bevirkede dels at der med Det danske Selskabs etablering af udlandskontorer efter sidste verdenskrig opstod parallelle kanaler for oplysnings- og kulturarbejdet i relation til udlandet, kanaler, der ikke havde nogen fælles terminal i Danmark - dels at en række vigtige elementer i det internationale kultursamkvem som f. eks. gensidige stipendieordninger eller lektoratsvirksomhed var henlagt under fagministerier. Denne tendens forstærkedes, da Danmark i løbet af 1950'erne for alvor blev inddraget i det multilaterale og bilaterale kultursamarbejde i Europa, og herunder med de lande, i hvilke Det danske Selskab havde udsendinge. Dette forstærkede samarbejde både på faglige og kulturelle områder medførte nye kontakthaver indadtil i Danmark, som for størstedelens vedkommende kanaliseredes gennem fagministerierne.

Når Det danske Selskab alligevel i de første årtier kunne opvise en række gode resultater, skyldes det især det kontaktbehov over grænserne, der prægede den første efterkrigstid, samt tillige at Det danske Selskab på daværende tidspunkt tog hidtil uløste opgaver op. I dag tilfredsstilles dette kontaktbehov gennem utallige direkte forbindelser af både faglig og kulturel art, hvortil kommer, at nogle af de opgaver, Det danske Selskab tog op, har fundet andre direkte kanaler til Danmark, der i stort omfang helt går uden om Det danske Selskab. Dette gælder f. eks. også studierejse- og kursusvirksomheden, selv om dette forhold i sig selv ikke overflødiggør selskabets virksomhed på dette specielle område.

Den manglende operative sammenkædning med den øvrige virksomhed inden for kultur- og informationsarbejdet og den uklare arbejdsdeling har skabt problemer mellem på den ene side Det danske Selskab og på den anden side udenrigstjenesten og fagministerierne, f. eks. i forbindelse med afholdelse af kunstudstillinger, musikuger eller danske kulturuger i udlandet. Det danske Selskabs traditionelle arbejdsområder som studierejser, sommerstævner, fo-

redragsvirksomhed, danskundervisning og almindelig referencevirksomhed over for udlændinge har som hovedregel ikke givet anledning til samordningsproblemer. Disse arbejdsopgaver alene kan imidlertid ikke nødvendigvis gøre en organisation med tilhørende udlandsapparat.

Det hjemlige mønster har selvsagt afspejlet sig i selskabets udlandsrepræsentation. Forud for udsendelsen af de første »kulturgesandter« i årene efter anden verdenskrig fandt en livlig diskussion sted angående formen for disse kulturgesandters udstationering, hvorvidt de skulle knyttes til de officielle danske repræsentationer eller eventuelt til udenlandske højere læreanstalter. Da selskabet ønskede at bevare sit særpræg og sin uafhængighed blev resultatet, at udsendingene ikke fik et sådant tilknytningsforhold i udlandet, som kunne give dem en egentlig legitimation over for de myndigheder, institutioner og organisationer, de i udlandet skulle samarbejde med. Nok forsynes de med introduktionsskrivelser fra tilsvarende danske institutioner og organisationer, men det siger intet om, hvad udsendingen organisatorisk repræsenterer i forhold til hjemlandet og til opholdslandet. Denne uklarhed i status har i flere tilfælde været en medvirkende årsag til en unødigt lang indkøringsperiode for udsendingene, før virkelig relevante arbejdsresultater kunne foreligge.

For ikke at kollidere i arbejdet med de af udenrigstjenesten udsendte presse- og kulturattachéer, blev udsendingene fortrinsvis posteret i større provinsbyer eller i de mindre vesteuropæiske lande. Hvorvidt de skulle være kulturpolitiske formidlere i stil med kulturattachéer eller drive egentlig institutvirksomhed, er aldrig helt blevet præciseret, og resultatet er blevet en blanding af begge dele, afhængig af de lokale forhold og af den enkelte udsendinges personlige indsats. De til institutvirksomhed fornødne midler har i realiteten ikke foreligget. Udsendingene er gennem en årrække blevet betegnet som direktører for danske institutter uden at have reel dækning for denne stillingsbetegnelse.

Konsekvenserne af disse forhold er blevet de under afsnittet om udlandsapparatet beskrevet.

Udsendingenes indsats på lokalt plan i form af danskundervisning, foredragsvirksomhed, referencearbejde for individuelle udenlandske forespørgere, hvervning af deltagere til selska-

bets studierejser og sommerstævner, lejlighedsvis foranstaltning af koncerter og udstillinger etc. er i sig selv værdifuld. Da selskabets informationsmateriale imidlertid kun langsomt eller slet ikke fornyes, da der er manglende operativ sammenkædning med de hjemlige organer for informations- og kulturformidlingen med udlandet, da i konsekvens heraf og i et vist omfang på grund af udsendingenes geografiske placering den væsentlige del af det statsstøttede informations- og kulturarbejde over for udsendingenes opholdslande finder sted uden om Det danske Selskab og dets udsendinge, mener udvalget at udnyttelsesgraden af de af statsmidler betalte udsendinge er for lav. Ved vurderingen af de relativt beskedne omkostninger er herved taget hensyn til, at disse for størstedelen består i lønninger, husleje og kontorhold, medens der er meget få penge til egentlig operativ virksomhed.

På grund af de ovennævnte organisatoriske forhold anser udvalget det ikke for en løsning blot at overføre Det danske Selskab fra ministeriet for kulturelle anliggender til udenrigsministeriets ressort. Udenrigsministeriet har iøvrigt i 1964 tilbudt selskabet, at dets udsendinge, hvor det måtte være hensigtsmæssigt eller ønskeligt, kunne få en formel tilknytning til udenrigstjenestens repræsentationer på de for specialattachéer gældende vilkår, men dette blev af principielle grunde afvist af selskabet. Udvalget er derfor kommet til den konklusion, at det ville være mest rationelt at omorganisere hele udsendingeinstitutionen. Det vil med funktionel fordel kunne ske således, at presse- og kulturafdelingerne ved udenrigstjenestens repræsentationer i Bonn, Paris og London styrkedes ved udsendelsen af kulturattachéer, udpeget af udenrigsministeriet i samråd med undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender. Disse attachéer skulle i særlig grad tage sig af de kulturformidlende opgaver, herunder også i provinsområderne. (For så vidt angår Paris spiller forbindelsen til UNESCO, der bør styrkes, også en rolle i denne sammenhæng).

Efter samme principper kunne en kulturattaché i Bruxelles dække Benelux-landene, og i Rom kunne en sådan stilling, som nævnt, kombineres med stillingen som administrator ved Det danske Institut. For fuldstændighedens skyld erindres i denne sammenhæng om, at en kulturattachéstilling under udenrigstjenesten allerede findes ved ambassaden i Wash-

ington. Udgifterne ved en sådan omlægning, der om fornødent kunne strække sig over nogen tid, vil ikke blive højere end nu til Det danske Selskabs udsendingeinstitution, når henses til, at en række generalomkostninger både ude og hjemme i forvejen indgår i udenrigstjenestens budget, samt at der her ville blive tale om 5 mod de nuværende 6 stillinger.

Den indvending har været fremført, at kulturrepræsentanten ved at være knyttet til en officiel repræsentation ville miste sin handlefrihed og kontakten til bredere kredse af opholdslandets befolkning. Det er rigtigt, at en person, knyttet til en officiel repræsentation, må handle inden for rammerne af Danmarks generelle politik, men det gælder i virkeligheden også for en udsending fra et halvofficielt organ, når han i skrift og tale henvender sig til udlandets publikum, idet han - med eller uden officiel status - identificeres som dansk repræsentant og talsmand af det publikum, han henvender sig til. Med hensyn til udenrigstjenestens kontaktflder må det bemærkes, at disse gennem de sidste årtier er blevet langt bredere end tidligere. Hertil kommer, at en videre kreds mest effektivt nås gennem nationale organer og sammenslutninger, som en repræsentant har ulige lettere ved at få kontakt med og hurtigere opnår resultater hos, når han har en officiel legitimation i ryggen.

Ved et studium af rapporter fra Det danske Selskabs udsendinge kan det endelig konstateres, at der er få, om nogen, arbejdsopgaver i udlandet, som ikke lige så vel kunne udføres af en kulturattaché. Med hensyn til en intensiv foredragsvirksomhed er det et spørgsmål om prioritering af de foreliggende arbejdsopgaver, og det kan da eksempelvis nævnes, at ambassaderne i London og Bonn har organiseret en omfattende foredrags- og filmtjeneste, hvor opholdslandets borgere med godt kendskab til Danmark tilbyder deres assistance til foredragsvirksomhed rundt i de respektive lande. Det ligger allerede inden for en kulturattachés normale arbejdsfelt at samarbejde med folkeoplysende institutioner eller lokale myndigheder. De potentielle arbejdsmuligheder på disse og andre områder beror i første række på en vurdering af nytteværdien heraf.

Den omstændighed, at andre mindre lande som f. eks. Norge, Sverige eller Holland har kunnet gennemføre et kultur- og informationsarbejde i udlandet gennem repræsentanter knyttet til de officielle repræsentationer og af

rationelle grunde har valgt denne form, bekræfter ligeledes, at de nævnte indvendinger næppe har relevans.

Arten og omfanget af de konsekvenser som den her foreslåede omorganisering ville få for Det danske Selskabs eksistens som institution, kan udvalget ikke vurdere, da spørgsmålet i givet fald måtte afgøres af de bevilgende myndigheder og af selskabets kompetente organer, (styrelsen og repræsentantskabet). Udvalget vil dog i denne forbindelse anføre som en mulighed, at selskabet fortsatte som produktionsorgan for informationsmateriale af kulturel karakter og organ for besøgsvirksomhed fra udlandet, afholdelse af sommerstævner og gennemførelse af studierejser. Udenlandske eksempler på institutioner med tilsvarende arbejdsopgaver, men uden eget udlandsapparat, som f. eks. den vesttyske »Inter Naciones« eller den schweiziske »Pro Helvetia«, der udfolder en omfattende virksomhed på de nævnte og andre områder i samarbejde med de hjemlige myndigheder og udenrigstjenesterne, viser, at en sådan løsning er praktisk mulig.

Ved en vurdering af foreliggende muligheder må det tages i betragtning, hvorvidt det eksisterende hjemlige organisationsmonster kan siges at dække virksomhedsfeltet fuldt ud og på forsvarlig vis.

I denne forbindelse vil udvalget pege på behovet for en fortsat og til stadighed ajourført udgivelse af bøger og større værker om dansk samfunds- og kulturliv, værker som med fordel kan udgives med tilskud fra fonds og private midler og tillige i et vist omfang kan afsættes kommercielt gennem forlag og boghandlere.

Endvidere kan det konstateres, at de senere års stærke stigningstakt i Danmarks forbindelser med udlandet, ikke blot med Vesteuropa, men også med Østeuropa og efterhånden også med den oversøiske verden, har medført en række nye arbejdsopgaver. Det gælder i første række den efterhånden meget omfattende besøgsvirksomhed hele året rundt både fra Vesteuropa, men ikke mindst fra Østeuropa og fjernere lande. En stor del af denne besøgsvirksomhed ligger i faste rammer. Statslige besøg, delegationer og studiegrupper af diverse art formidles gennem udenrigsministeriets protokol og pågældende fagministerier, journalist- og reportagebesøg kanaliseres efter deres art gennem udenrigsministeriets pressekontor ofte i samarbejde med erhvervsorganisationernes presstjenester eller gennem Danmarks Turist-

råd. De undervisningsfaglige studiebesøg, universitets- og forskerudvekslinger varetages gennem undervisningsministeriets internationale kontor, gruppebesøg af studerende og andre kategorier af unge varetages af Danmarks Internationale Studenterkomité, der tillige udfolder en omfattende akademisk kursusvirksomhed.

Der refterer dog en række besøgs-kategorier, som det kan være vanskeligt at indpasse i det eksisterende mønster. Gennem kulturaftalerne og i konsekvens af de øgede kontakter med mange nye lande er antallet af individuelle besøg eller af studiegrupper steget meget stærkt inden for den almene kultursektor. Denne personudveksling er af overordentlig stor betydning i kulturformidlingen, men er ganske arbejdskrævende, og personalerammerne i ministeriet for kulturelle anliggender eller i udenrigsministeriet tillader i øjeblikket ikke at løse disse opgaver rationelt. Hertil kommer den uomtvistelige værdi af den omfattende kursus-, stævne- og studierejsevirksomhed, der hidtil har fundet sted på Det danske Selskabs initiativ og med dette som formidler. Denne virksomhed forudsætter ikke nødvendigvis et udlandsapparat, da rekruttering vil kunne finde sted ved årlige rundrejsebesøg til de pågældende lande, men vel en modtagerorganisation, i Danmark.

Til løsning af de nævnte arbejdsopgaver kan udvalget pege på følgende tre muligheder:

1. En omdannelse af Det danske Selskab, hvis hovedopgaver vil blive koncentreret om produktion af kulturelt informationsmateriale, samt organisation af studiebesøg og kursus, både gennem eget initiativ og gennem formidling af opgaver fra f. eks. udenrigs- og kulturministerierne. Forudsætningen herfor er en nøje operativ samvirken med de respektive ministerier.

2. Oprettelsen af et direktoratslignende organ til produktion af oplysningsmateriale og kanalisering af besøgsvirksomhed som rene servicefunktioner, bestilt af de pågældende ministerier og andre myndigheder.

3. En udvidelse af personalet i kulturministeriets internationale kontor, bl. a. til varetagelse af den stigende besøgsvirksomhed på ministeriets sagområde. Nedsættelse af et permanent udvalg, der eventuelt i tilknytning til forlags-

verdenen kan samordne udgivelsen af sådant kulturelt oplysningsmateriale i bogform som nævnt side 54.

De to første muligheder forudsætter administrative enheder uden for de ministerielle rammer. Det kan give anledning til overvejelser, hvorvidt de relativt begrænsede arbejdsopgaver står i rimeligt forhold til driften af selvstændige enheder, hvad ikke ganske er i overensstemmelse med moderne administrativ tankegang, idet man snarere går i retning af koncentration og sammenlægning af enheder med beslægtede arbejdsopgaver. I tilfælde 1) med bevarelse af Det danske Selskab som selvstændig institution vil udvalget yderligere påpege, at selskabets nuværende repræsentative overbygning i det givne tilfælde vil forekomme overdimensioneret i forhold til de opgaver, som selskabet tænktens løse, ligesom risikoen for dobbeltarbejde og uklarheder i forholdet til det øvrige organisationsmonster ej heller i fremtiden kunne udelukkes. Også i Sverige, hvor der har eksisteret en langt mere effektiv operativ sammenkædning mellem Svenska Institutet og den svenske udenrigstjeneste, har man konstateret uklarheder og manglende afgrænsning i opgavefordelingen mellem de to nævnte instanser. Denne risiko ville i højere grad kunne elimineres i tilfælde 2) med et serviceorgan af direktoratslignende type, en halvofficiel institution med ministeriet for kulturelle anliggender som ressortministerium og med et tilsynsråd, omfattende bl. a. de operative organer som udenrigsministeriet, socialministeriet, Danmarks Turistråd, ministeriet for kulturelle anliggender, undervisningsministeriet etc. Det tidligere nævnte permanente udvalg for udgivelse af kulturelt oplysningsmateriale, især bogproduktion, ville i givet fald med fordel kunne knyttes til dette serviceorgan, som i denne sammenhæng ville få de udøvende funktioner. Organet måtte have en sådan juridisk status, der ville tillade det at søge og modtage tilskud fra private kilder.

Den tredje løsning vil være den billigste og mest enkle. For denne taler den omstændighed, at gennemførelsen af strengt faglig besøgsvirksomhed har tendens til under alle omstændigheder at ende i det pågældende fagministerium. Den væsentligste ulempe ved løsning 3) er risikoen for, at en række opgaver navnlig inden for kursus- og publikationsvirksomhed ikke bliver løst.

Ved en afvejning af mulighed 3) og alternativerne 1) og 2) må det ej heller tabes af syne, at der kan udgå megen inspiration og værdifulde initiativer fra en af staten uafhængig institution, der kan koncentrere sig om de nævnte opgaver og vil kunne fortsætte en selvstændig udvikling af bl. a. sommerkurser og studierejser. Undervisningsministeriet er dog for sit sagområdes vedkommende overbevist om, at et sådant uafhængigt organ ikke ville betyde nogen arbejdsbesparelse eller væsentligere supplerende virksomhed, da alle henvendelser af mere seriøs karakter til et sådant organ alligevel vil blive kanaliseret til ministeriet og dets faglige afdelinger.

Udvalget må konkludere, at det i sidste ende beror på en politisk vurdering, om de ovenfor nævnte fordele motiverer statstilskud til opretholdelse af Det danske Selskab eller oprettelse af et direktoratslignende organ til varetagelse af de beskrevne opgaver.

Udvalgets forslag

A. Organisationen i Danmark

a. Ansvar for udførelsen af den generelle informationsvirksomhed over for udlandet ligger fortsat i udenrigsministeriet.

b. Kultursamarbejdet med udlandet sker på det statslige og statsstøttede plan i et samarbejde mellem undervisningsministeriet, ministeriet for kulturelle anliggender og udenrigsministeriet med sidstnævnte ministerium som koordinator.

c. På den i det foregående analyserede baggrund anser udvalget det ikke for en løsning blot at overføre Det danske Selskab fra ministeriet for kulturelle anliggender til udenrigsministeriet. I forbindelse med en nedlæggelse af selskabets udsendingeinstitution opstår spørgsmålet, om Det danske Selskabs virksomhed på felter som udgiver- samt studierejse- og besøgsvirksomhed bør fortsætte. Udvalget har dog ønsket at påpege de funktionelle fordele og ulemper derved og at foreslå alternative løsninger.

d. En række institutioner og organer deltager i dette arbejde, og visse af disse har særlige og afgrænsede opgaver på dette felt som hovedopgave og eneste virksomhed. Disse statsstøttede organer har alle et af de under b. nævnte ministerier som ressort. Udvalget har i denne sammenhæng foreslået følgende ændringer:

- Sager vedrørende de udsendte danske lektorer i udlandet foreslås overflyttet til undervisningsministeriet, der i forvejen har sagerne vedrørende de udenlandske lektorer i Danmark, samt dansk/udenlandske stipendier. Det anbefales, at der ydes lektorater og undervisningscentre i udlandet, hvor der doceres dansk sprog og litteratur, en mere intensiv pleje, dels ved en bedre forsyning af materiale, dels gennem ydelse af støtte til rejser til Danmark for lektorerne i udlandet, udsendte såvel som lokalt ansatte. Det henstilles til overvejelse, hvorvidt lektoratsudvalget skal bibeholdes for de nuværende funktioner, eller om samarbejdet med universiteterne skal foregå under sædvanlig administrativ form.

- Litteraturudvalget foreslås henlagt under ministeriet for kulturelle anliggender.

- Komiteen for udstillinger i Danmarks Hus i Paris foreslås udvidet, således at den får organisatorisk kontakt med de instanser, der er virksomme i det danske informations- og kulturarbejde i udlandet.

B. Udlandsapparatet

a. Udenrigstjenestens repræsentationer i udlandet udgør fortsat det største og mest omfattende udlandsapparat for informations- og kulturvirksomheden. Repræsentationernes virksomhed må dog i de fleste områder fortsat være af ekstensiv karakter, men det er betydningsfuldt, at samtlige udenrigstjenestens medarbejdere gennem efteruddannelse får mere indgående føling med disse opgaver. De fleste poster med specialattachéer for informations- og kulturspørgsmål vil fortsat være koncentreret om de for Danmark vigtigste europæiske lande, samt USA, men der er stigende behov for at oprette poster for informationsarbejdet i andre vigtige områder som f. eks. Japan. Udvalget foreslår, at Det danske Selskabs udsendingeinstitution erstattes med kulturattachéer ved visse repræsentationer i Europa, som Rom og Bruxelles, samt styrkelse af presse- og kulturafdelingerne i Bonn, London og Paris, bl. a. med henblik på bedre dækning af disse landes provinsområder. Kulturattachéerne foreslås udpeget af udenrigsministeriet i samråd med undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender.

b. Udvalget anbefaler udsendelse af flere danske lektorer til udenlandske universiteter, så anmodninger fra disse kan efterkommes i rime-

ligt omfang. Udvalget anbefaler endvidere gennemførelse af generelle ordninger for de udsendte lektors økonomiske og sociale problemer, ligesom for det danske personale ved Det danske Institut i Rom.

c. Udvalget ytrer tvivl om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt for et land som Danmark at oprette egentlige kulturinstitutter i udlandet af den type, som større lande har indrettet rundt i verden. I givet fald vil oprettelsen af sådanne kræve meget store bevillinger til personale og drift, og udnyttelsesgraden kan være diskutabel.

d. Udvalget har det indtryk, at informations- og kulturvirksomheden i rammerne af Danmarks Hus i Paris ikke hidtil har fungeret optimalt. Dette hænger for en stor del sammen med husets oprindelige planlægning og indretning. Udvalget henstiller til udenrigsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender at undersøge mulighederne for under de givne omstændigheder at fortsætte de igangværende bestræbelser for at forbedre udnyttelsen af Danmarkssalen og af husets informatoriske værdi iøvrigt.

e. Med hensyn til Det danske Institut i Rom henstilles det til overvejelse at lade institutionens administration overgå til en ved ambassaden ansat kulturattaché, hvorved direktør og amanuensis kunne koncentrere sig om en udvidelse af forsknings- og undervisningsopgaver.

2. Samordningsfunktionerne

Det fremgår af den foretagne analyse af det nuværende organisationsmonster i Danmark, at der gennem de sidste 20 år er sket betydelige tyngdepunktsforskydninger, både institutionelt og bevillingsmæssigt, samt at en yderligere rationalisering i lyset af den opstillede målsætning efterhånden vil koncentrere det statslige og statsstøttede informations- og kulturarbejde over for udlandet på færre institutioner med til gengæld større budgetter, og som næsten alle har organisatorisk tilknytning til et ressortministerium. De pågældende ministeriers rolle både som operative enheder og som tilskudsgivende og forslagsstillende organer er tiltaget i meget høj grad.

Specialiseringstendenserne er også på dette område, der iøvrigt er vanskeligt at afgrænse, særdeles mærkbare. De forskellige institutioners opgaver og funktioner er i dag mere diffe-

rentierede og rendyrkede end for 20 år siden, medens det samlede begreb, der her arbejdes med - som allerede påvist - har fået en indholdsmæssigt langt videre betydning.

Denne udvikling kan ikke blive uden indflydelse på samordningsfunktionerne, som stiller sig anderledes i dag end for 20 år siden.

Der er inden for de relativt nye områder, som omfatter det kulturelle, undervisningsmæssige og videnskabelige samarbejde med udlandet, sket en intern samordning mellem de i dette arbejde inddragne centrale organer, og de derunder hørende institutioner. Den meget kraftige udvidelse af disse områder gennem de seneste år og de daglige arbejds kontakter har medvirket til at skabe en stadig fastere og sikkert virkende samordning, der har måttet foregå uden for samvirkerådets rammer. På samme måde har udviklingen i 1960'erne af de eksportfremmende aktiviteter skabt et internt formaliseret samordningsmonster på disse virksomhedsområder, der både omfatter eksportorganerne, erhvervsorganisationerne og de involverede ministerier og styrelser. I det omfang, der ud fra eksportmæssige synspunkter har været behov for en samordnende indsats af informatoriske, kulturelle og eksportfremmende aktiviteter, er dette blevet dækket gennem nedsættelse af de fornødne udvalg og komiteer.

Det er imidlertid klart, at de samordnende instanser inden for kulturudvekslingen i videste betydning overvejende vil anlægge kulturpolitiske synspunkter på deres virksomhed, ligesom de eksportfremmende instanser tilsvarende anlægger rent merkantile synspunkter ved tilrettelæggelsen af deres aktiviteter. Ligesom der imidlertid er en indre sammenhæng mellem teknologi og videnskab, mellem produktion og faglig uddannelse, mellem produktets kvalitet og æstetik og producentens kunnen og kulturelle niveau, således er der også en indre sammenhæng mellem alle de områder, hvorpå Danmark manifesterer sig over for udlandet og i udlandets bevidsthed.

Med fastholden af, at de under definitionen tidligere nævnte kategorier, hvorved vi manifesterer os over for udlandet, hver har værdi og funktion i sig selv og er ligeværdige, foregår der dog til stadighed et samspil mellem dem. De tre områder er ikke uden videre samsvarende, og det ville være udtryk for en forenklet tankegang at påstå, at al virksomhed over for udlandet må være underlagt eksportfremmende synspunkter, ligesom det ville være for-

kert at tro, at kulturudvekslingen blot er et aspekt af den generelle informationsvirksomhed.

Det generelle informationsarbejde, kultur- og fagudvekslingen, de informatoriske sider af de eksportfremmende og turisthvervende aktiviteter er tilsammen med til at placere Danmark i forholdet til den omgivende verden, omend ikke altid ud fra samme forudsætninger, og med samme midler. Målet er dog det samme: at tjene Danmark og danske interesser i relation til udlandet. Problemet med at samordne disse vidtfavnende, ofte yderst forskelligartede elementer med forskellig målsætning og forskellige udtryksformer er derfor i dag snarere et spørgsmål om at skabe kommunikation mellem disse aktivitetsområder, sammen ansuke dem fra de forskellige synsvinkler og eventuelt finde frem til de punkter, hvor der er sammenfaldende interesser. En sådan principiel samordning, eller snarere et sådant fælles forum bør på den ene side ikke blive for håndfast, så interne interessemødsætninger øges og samordningsfunktionen bliver en hæmsko, men på den anden side bør den også sikre, at indsatsen, hvor sammenfaldende interesser er til stede, bliver udtryk for en optimal udnyttelse af investerede penge og arbejde.

Behovet for en samlende vurdering, harmoniseringen af statslig og statsstøttet indsats og de private indsatser og en bredere medleven og indsigt i hele det vidtstrakte område, alt mens den operative samordning som hidtil sker på det plan, der naturligt samler henholdsvis de eksportfremmende, kulturpolitiske eller informative interesser, tilsiger derfor eksistensen af et forum, hvor alle disse interesser kan mødes og udveksle synspunkter og derved få en stadig dybere indsigt i hele områdets problematik. Drøftelserne i nærværende udvalg mellem repræsentanter for henholdsvis eksportfremmende virksomhed, generelt informationsarbejde og kulturpolitik i relation til udlandet har således allerede bevist dette behov og har bidraget til afklaring af mange principielle problemer.

En samordningsfunktion, afgrænset til »dansk kulturarbejde i udlandet« er derfor i dag for snæver, og selve udtrykket er med den forløbne udvikling heller ikke entydigt mere. Hertil kommer som allerede påpeget, at samvirkerådets sammensætning ikke mere er repræsentativ for den virksomhed, der rent faktisk foregår over for udlandet i dag.

Udvalgets forslag

Med udgangspunkt i de erfaringer, der senest er gjort i andre lande som f. eks. Norge med hensyn til værdien af et samordnings- og rådgivningsorgan af bred karakter, vil udvalget foreslå, at det hidtidige Samvirkeråd omdannes til et Råd for dansk oplysningsarbejde i udlandet.

Der er ikke som ved samvirkerådets dannelse tale om en egentlig koordinationsfunktion af talrige organer, institutioner og foreninger, idet en operativ samordning i dag i realiteten finder sted inden for hvert af hovedområderne for udlandsaktiviteterne. Rådet må derfor have en væsentlig anderledes opbygning, der i første række tilsigter en vis offentlig medleven og indsigt i det pågældende virksomhedsområde og mulighed for at anskue dette ud fra generelle samfundsinteresser. Repræsentationen i rådet må derfor bestå af valgte repræsentanter for de sektorer af samfundslivet, der har en særlig interesse i det pågældende virksomhedsområde, men således at der ved fremmøde i rådet af repræsentanter for de vigtigste operative organer tilføres debatten og vurderingerne den fornødne substans.

For at dette forum ikke skal blive for stort og uhandleligt foreslås det, at rådet består af maksimalt 12 medlemmer. For at understrege dets centrale karakter foreslås det endvidere, at rådet sorterer under statsministeriet. Statsministeren udpeger efter samråd med udenrigsministeren formand og næstformand, udgået af Folketingets hovedgrupperinger, samt - efter indstilling fra den pågældende fagminister - fra 7 til 10 medlemmer, der ikke repræsenterer bestemte organisationer eller institutioner, men som i deres personlige egenskab hver for sig dækker sagkundskab inden for områder som:

Det skabende kulturliv (kunst, litteratur, film, musik etc.)

Det formidlende kulturliv (biblioteker, museer, teatre, folkeoplysning etc.)

Undervisning

Forskning

Eksporterhvervene

Turist- og trafiksektorerne

Massemedierne

Medlemmerne beskikkes for 3 år ad gangen.

Rådet vil opfordre organer, der er virksomme inden for informationsarbejdet eller kulturarbejde i udlandet - jfr. bilag 2 - til deltagelse i

rådets møder, når dagsordenen naturligt tilsiger det.

Rådets sekretariatsfunktioner vil blive varetaget af et sekretariatskollegium, bestående af faste repræsentanter for statsministeriet, udenrigsministeriet, undervisningsministeriet, handelsministeriet, samt ministeriet for kulturelle anliggender. Sekretariatskollegiets praktiske opgaver og adresse henlægges til udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling. Det påhviler sekretariatet bl. a. at udarbejde regelmæssige oversigter over planlagte og stedfundne danske initiativer i udlandet.

Rådet tænkes ikke disponere over egne midler og som samordningsorgan ikke være operativt. Rådet kan rette henstillinger og forslag til de operative organer. Det mødes så ofte som formanden skønner det fornødent, dog mindst to gange om året.

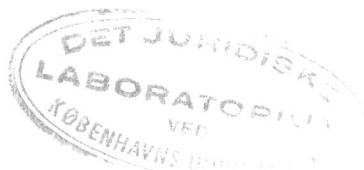
Nærmere vedtægter og retningslinier for rådet foreslås udarbejdet af et særligt arbejdsudvalg nedsat af statsministeren i samråd med udenrigsministeren, men nærværende udvalg vil foreslå, at rådet får følgende hovedfunktioner vedrørende det statslige og statsstøttede informations- og kulturarbejde:

a. at arbejde for en samordning af det statslige og statsstøttede informations- og kulturarbejde i udlandet i bredeste betydning, herunder at drøfte og definere målene for denne virksomhed.

b. at være et forum for udveksling af oplysninger om og synspunkter på dansk initiativ i udlandet på de nævnte felter og dermed sikre kommunikation mellem disse forskellige virksomhedsområder.

c. at vurdere spørgsmålet om og formen for dansk deltagelse i større internationale arrangementer og udstillinger samt erfaringerne fra større danske indsatser i udlandet.

d. at til stadighed følge organisationsstrukturen med henblik på forslag om ændringer, som udviklingen kan afstedkomme, samt at være et rådgivende organ i tilfælde af institutionelle nydannelser, som etableres med offentlig støtte.

Informations- og kulturarbejde i udlandet

BILAG 1

Årlige operative udgifter på statsbudgettet Finansåret 1970-71)*

<i>Udenrigsministeriet:</i>		<i>Bevillinger</i>	
		<i>kr.</i>	
1. Oplysningsvirksomhed.			
Indkøb af fremmedsprogede publikationer.		89.800	
Produktion af fremmedsprogede publikationer.		600.000	
Artikel tjeneste og foredragsvirksomhed.		135.000	
Produktion af fremmedsprogede eksportblade.		600.000	
Produktion af fremmedsprogede tidsskrifter.		615.000	
Håndbogen Danmark.		453.000	
Film og lydbilledbånd.		370.000	
Radio- og TV-udsendelser, noder og grammofonplader.		222.000	
Kulturel oplysningsvirksomhed.		150.000	
Fotos og andet billedmateriale.		290.000	
I alt til oplysningsvirksomhed.		3.524.800	
2. Officielle pressearrangementer, besøg af udenlandske journalister, forfattere og andre kulturrepræsentanter.			
		395.000	
3. Generel eksportpropaganda, herunder kulturelle aktiviteter i forbindelse med kommercielle fremstød i udlandet.			
		500.000	
Transport.		4.419.800	4.419.800
 <i>Under visn ingsministeriet:</i>			
A. Internationale kontor.		<i>Bevillinger</i>	
		<i>kr.</i>	
Udveksling af lektorer med udlandet (undervisningsministeriets del)		1.577.480	
Tilgængeliggørelse af dansk videnskabelig litteratur i udlandet....		1.750.000	
Personudveksling i henhold til kulturaftalerne (modtagelse af udenlandske studerende og videnskabsmænd).		1.826.000	
Tilskud til Fulbright-fonden (forhøjes nu til 200.000 kr.).		150.000	
Udveksling af pædagogiske eksperter og delegationer.		214.500	
Arrangement af kurser for udlændinge.		680.000	
Pædagogiske udstillinger og lærebogsudveksling.		74.500	
Det danske Studenterhus i Paris.		145.500	
Tilvejebringelse af tryksager om danske undervisningsforhold.		26.500	
Dispositionsbeløb til informationsvirksomhed og udveksling af studerende.		120.000	
Diverse små informationssummer.		80.000	
B. Andre kontorer.			
Tilsvarende bevillinger under andre kontorer i ministeriet		100.000	
		6.744.480	6.744.480
Transport.			11.164.280

*) Det bør bemærkes, at ministeriernes driftskonti ikke indeholder lønningsudgifter, medens dette er tilfældet for organer som Det danske Selskab, Danmarks Turistråd eller Institutet i Rom, hvor det samlede årlige statstilskud også indeholder udgifter til personale og administration.

Transport	11.164.280
-----------------	------------

Ministeriet for kulturelle anliggender:

Bevillinger

1) Bevillinger, der administreres af ministeriet:

kr.

a) kulturaftaler	787.000
b) dispositionsmidler	60.000
c) kunstudstillinger	45.000

2) Bevillinger, der administreres af institutioner o.lign.:

a) Det danske Selskab	1.575.000
b) Det danske Institut i Rom	465.200
c) Dansk-tysk akademi i Hamborg	90.000
d) Biblioteksformål i udlandet	40.000
e) Lektoratsudvalget	572.400
f) Udstillinger i Danmarks Hus i Paris	100.000
g) Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet (tipsmidler)	190.000

3.924.600	3.924.600
-----------	-----------

Transport	15.088.880
-----------------	------------

Handelsministeriet:

Bevillinger

A. *Danmarks Turistråd.*

kr.

Udgiftsbudget i alt 11,9 mill. kr., heraf statsbevilling	11.700.000
Udgifterne fordeler sig på følgende måde:	
Administrationsudgifter i Danmark	3,6 mill. kr.
Kontorer i udlandet	4,6 -
Propagandamateriale, herunder fremstilling og distribution af brochurer, plakater, film etc	2,9 -
Fællesnordiske aktiviteter (hvoraf 550.000 kr. til propagandamateriale)	0,9 -

B. *Danmarks Erhvervsfond.*

Samlet beløb stillet til rådighed i 1970 til eksportfremmende foranstaltninger 11,5 mill. kr.

a) Heraf til hjemhentningsopgaver (eksportstipendiater, eksportkonsulenter, arrangementer i Danmark)	(4.300.000)
b) Til opgaver, hvori indgår elementer af informatorisk karakter:	
1. Eksportkampagner	3.600.000
2. »Nationale« udstillinger	800.000
3. Verdensudstillinger	P.M.
4. Eksportfremstød, som iværksættes af grupper af danske virksomheder	1.200.000
5. Kommerciel kontaktformidling på messer og udstillinger i udlandet	600.000
6. Tilskud til samarbejdende danske virksomheders deltagelse i messer og udstillinger i udlandet	1.000.000

7.200.000

Handelsministeriet i alt	18.900.000
--------------------------------	------------

Samlede bevillinger til informations- og kulturarbejde	33.988.880
--	------------

Organer beskæftiget med informations- og kulturarbejde i udlandet

BILAG²

Signaturforklaring: A = Hovedbeskæftigelse
B = Bibeskæftigelse
+ = Selvstændig udlandsrepræsentation

I. GENEREL INFORMATION.

A. Centrale organer med permanent virksomhed.

Statslige eller statsstøttede.

1. Udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling A +
2. Det danske Selskab A +
3. Danmarks Turistråd Bf

B. Organer med specifik virksomhed inden for kulturel udlandsinformation.

Statslige eller statsstøttede.

4. Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet A
5. Lektoratsudvalget A +
6. Litteraturudvalget A
7. Komiteen for Danmarks Hus i Paris A
8. Komiteen for udbredelse af kendskabet til Danmark i udlandet A

C. Organer, hvis almindelige virksomhed bidrager til udlandsinformation*).

Statslige eller statsstøttede.

9. Udenrigsministeriets handelsafdeling B +
10. Kulturministeriets internationale kontor B
11. Undervisningsministeriets internationale kontor B
12. Socialministeriets internationale kontor B
13. Danmarks Radio B
14. Komiteen for udstillinger i udlandet B

Ikke statslige eller statsstøttede.

15. Industrirådets informationskontor B
16. Landbrugets informationskontor B
17. Landbrugets afsætningsudvalg B +
18. SAS B +

II. KULTURUDVEKSLING.

A. Centrale organer med permanent virksomhed.

Statslige eller statsstøttede.

1. Udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling A +
2. Kulturministeriets internationale kontor A
3. Undervisningsministeriets internationale kontor A
4. Det danske Selskab A +

B. Organer med specifikke opgaver inden for kulturudvekslingen.

Statslige eller statsstøttede.

5. Lektoratsudvalget A +
6. Kunstnerkomiteen for udstillinger i udlandet A

*) Oversigten kan ikke betragtes som udtømmende

7. Danmarks Radio (udvekslingsprogrammer)	B
8. Filmfondens sekretariat - Statens Filmcentral - Filmmuseet	B
9. Danmarks Institut for international udveksling af videnskabelige publikationer..	A
10. Det danske Institut i Rom	A +

Ikke statslige eller statsstøttede.

11. Danmark-Amerika Fondet	A
12. Danmarks Internationale Studenterkomité	A +

C. *Organer, der deltager i kulturformidlingen med udlandet**).

Statslige eller statsstøttede.

a. Under undervisningsministeriet.

13. De højere læreanstalter	B
14. Skolevæsenet	B
15. Statens Forskningsråd	B
16. Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd	B

b. Under kulturministeriet.

17. Musikkonservatorierne	B
18. Det kgl. Teater og Kapel	B
19. Landsdelsorkestrene	B
20. Det kgl. Bibliotek og øvrige videnskabelige biblioteker	B
21. Bibliotekstilsynet og folkebibliotekerne	B
22. Kunstsamlinger og museer	B

Faglige og ideelle sammenslutninger

23. Kunstforeningen i København	B
24. Sammenslutningen af danske Kunstforeninger	B
25. Dansk Tonekunstner-Forening, Musikrådet	B
26. Højskolernes Sekretariat	B
27. Dansk Forfatterforening	B
28. Dansk Ungdoms Fællesråd	B

1 og II. KOORDINERINGSORGANER.

Statslige eller statsstøttede.

Samvirkerådet for dansk kulturarbejde i udlandet	A
--	---

III. EKSPORT- OG TURISTAKTIVITETER.

A. *Officielle organer.*

1. Udenrigsministeriets handelsafdeling	A-f
2. Udenrigsministeriets presse- og kulturafdeling	B +
3. Handelsministeriet	B
4. Danmarks Erhvervsfond	B
5. Komiteen for udstillinger i udlandet	A
6. Danmarks Turistråd	A +

B. *Organisationer for hovederhverv.*

7. Industrirådets Eksportbureau	B
8. Industrirådets Informationskontor	B
9. Landbrugets Afsætningsudvalg	A +
10. Landbrugets Informationskontor	A
11. Håndværksrådet	B

*) Oversigten kan ikke betragtes som udtømmende; der er kun medregnet de institutioner, organer og virksomhedsområder, hvis deltagelse i kulturudvekslingen er særlig markant.

C. Tværfaglige organer*).

12. Dansk Eksportforening	A
13. Erhvervenes Eksportråd	B
14. Landsforeningen Dansk Brugskunst og Design	B
15. Selskabet til Håndarbejdets Fremme	B

D. Branchesammenslutninger*).

16. Beklædningsindustriens Sammenslutning	B
17. Dansk Herremoderåd	B
18. Dansk Skoeksport	A
19. Danske Automobilkomponentfabrikkers Sammenslutning	B
20. Danske Frugteksportørers Fællesråd	A
21. Danske Guld- og Sølvvarefabrikanters Handelsforening	B
22. Danske Møbelproducenters Kvalitetskontrol	B
23. De grafiske Fags Leverandørforening	B
24. Elektronikfabrikantforeningen	B
25. Foreningen af danske Landbrugsmaskinfabrikanter	B
26. Foreningen af danske Værktøjsmaskinfabrikanter	B
27. Foreningen af Fabrikanter af grafiske Maskiner	B
28. Foreningen af Jernskibs- og Maskinbyggerier i Danmark	B
29. Jysk Fabrikantforening for Textil, Trikotage og Beklædning	B
30. Kødkonservesfabrikkerne Sammenslutning	B
31. Eksportsvineslagteriernes Salgsforening	A
32. Landbrugets Specialafgrødeudvalg	B
33. Moderingen	B
34. Møbelfabrikantforeningen	B
35. Pumpeindustriens Brancheforening	B
36. Sadelmager- og Tapetsererlauget i Danmark	B
37. Sammenslutningen af Producenter for Trævareindustrien	B
38. Skibs- og Bådebyggernes Arbejdsgiverforening	B
39. Snedkerlauget	B
40. Textilfabrikantforeningen	B
41. Værktøjsmaskinfabrikantforeningen	B

E. Firmagrupper*).

42. Andelsforeningen Københavns Engrosgrønttorv	B
43. Construction Machinery Export Denmark	A
44. Danish Interior Marketing Group	A
45. Danish Turnkey Hotels A/S	A
46. Dansk Andels Ørredeksport	A
47. Danske Pelsauktioner	B
48. Danske Snedkermestermøbler	B
49. Den Permanente	B
50. Domus Danica A/S	A
51. Export-Group 69	A
52. Piet Hein International A/S	A
53. Salesco A/S	A
54. Scandia Group (Gabriel)	A
55. Scandinavian Trade Center for Fashion	B
56. Scandinavian Trade Center for Furniture	B
57. Scan-in	A

*) Oversigten kan ikke betragtes som udtømmende; de anførte eksempler er medtaget som illustration.

Udsendte presse- og kulturattachéer samt kulturepræsentanter for Danmark, Norge og Sverige

BILAG 3

Signatur: P = Presseattaché eller presseråd
P-K = Presse- og kulturattaché
K = Kulturattaché
DDS = Det danske Selskabs udsendinge
SI = Svenska Institutets udlandsrepræsentanter.

<i>Modtagerland</i>	<i>Udsenderland</i>		
	Danmark	Norge	Sverige
<i>Danmark</i>	—	P	P
<i>Norge</i>	P	—	P
<i>Sverige</i>	P	P	—
<i>Finland</i>	—	—	P K
<i>Belgien</i>			
Bruxelles	DDS	P	P
<i>Frankrig</i>			
Paris	P-K ass. P-K	P-K	P + ass. P SI (K)
Rouen	DDS	—	—
<i>Italien</i>			
Rom	—	—	P
Milano	DDS		
<i>Nederlandene</i>			
Haag	—	—	P
<i>Schweiz</i>			
Bern	—	—	ass. P
Zürich	DDS		
<i>Storbritannien</i>			
London	P-K ass. P-K	P K	P + ass. P SI (K)
Edinburgh	DDS	—	—
<i>F.R. Tyskland</i>			
Bonn	P-K	P	P + 2 ass. P K
Dortmund	DDS		
<i>Østrig</i>			
Wien	—	—	P
<i>USA</i>			
Washington	P K	P + Red. K	P + 2 ass. P K
New York	P	P + ass. P	4 P + ass.
San Francisco	—	—	P (under N.Y.)

		<i>Udsenderland</i>		
		Danmark	Norge	Sverige
<i>Canada</i>				
Ottawa				P
<i>Japan</i>				
Tokyo.				P
<i>Kina</i>				
Peking				K
<i>USSR</i>				
Moskva				K
		10+	12	32
		6 DDS		

Udsendte lektorer fra de skandinaviske lande

BILAG⁴

<i>Modtagerland</i>	<i>Udsenderland</i>		
	Danmark	Norge	Sverige
<i>Danmark</i>			
København	–	L	L
Århus	–	L	L
Odense	–	L	L
<i>Norge</i>			
Oslo	L x	–	L
Bergen	–	–	L
<i>Sverige</i>			
Uppsala	L	L	–
Stockholm	L	L	–
Göteborg	L	L	–
Lund	L	L	–
<i>Finland</i>			
Helsinki	–	L x	L
<i>Island</i>			
Reykjavik	L x	L x	L x
<i>F.R. Tyskland</i>			
Kiel	L x	L	–
Köln/Bonn	L x	L	–
Berlin	–	L	L x
München	–	L	–
Frankfurt	–	L	–
Münster	L	L	–
Hamburg	L	L	–
Göttingen	–	–	L x
Regensburg	L	–	–
<i>Frankrig</i>			
Paris	L x	L x	L x
Strasbourg	L x	L x	L x
Caen	L x	L x	L x
Lyon	L x	L x	L x
Nancy	L x	–	–
Poitiers	L x	–	–
Bordeaux	–	–	L x
Rouen	–	L	–
<i>Storbritannien</i>			
London	–	L x	–
Newcastle	–	L	–
Hull	–	–	L x
Aberdeen	–	–	L x
Glasgow	–	L	–

	<i>Udsenderland</i>		
	Danmark	Norge	Sverige
Edinburgh.....	—	—	—
Bangor.....	—	L	—
Atlantic College.....	—	L	—
<i>Irland</i>			
Dublin.....	—	—	L x
<i>Holland</i>			
Amsterdam/Nijmegen.....	—	—	L x
<i>Belgien</i>			
Bruxelles.....	—	—	—
Gent/Liège.....	—	L x	L x
<i>Italien</i>			
Rom.....	L x	—	—
Firenze.....	L x	—	—
Napoli.....	—	L x	L
Bologna.....	—	L	—
Milano.....	—	—	L x
<i>Polen</i>			
Krakow.....	—	—	L x
Poznan.....	L x	L x	—
<i>Tjekkoslavakiet</i>			
Prag.....	L	—	L x
Bratislava.....	—	—	L x
<i>Østrig</i>			
Wien.....	L x	—	—
<i>Schweiz</i>			
Zürich.....	—	—	L x
<i>USA</i>			
Chicago.....	—	L x	—
<i>New Zealand</i>			
Auckland.....	—	—	L x
<i>Australien</i>			
Melbourne.....	—	—	L

Note: Oversigten er ikke repræsentativ for, hvor i udlandet der undervises i dansk. Signaturen L angiver kun de lektorer, med hvilke henholdsvis lektoratsudvalget og de tilsvarende svenske og norske myndigheder har regelmæssig kontakt, respektive har udsendt. Signaturen L x angiver, at den pågældende lektor (eller lektoratet) modtager løntilskud fra den udsendende stat.